Теми: «Тетте»
В. Давыдов-Анатри куçарнă «Тетте» сăвăпа паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене сăвăпа паллаштарасси, хĕрхенӳ туйăмĕ çуратасси, сăвва аса хывма пулăшасси.

Кирлĕ материал: тетте упа.

Ĕ ç й ĕ р к и

Воспитатель ачасене теттесен кĕтесне пуçтарăнма чĕнет.

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, пăхăр-ха, пăхăр, упа çурине мĕн пулнă?! Упа урайĕнче выртать: «*Ӳкрĕ упа урайне*».

Сăвă йĕркисене воспитатель кунта та, малалла та сассине улăштарса палăртуллă калать.

– Мĕн пулнă-ши ăна?

– Ай-у-уй, ун ури хуçăлнă. (*Ачасене упан «ыраттарнă» урине кăтартать.*) «*Ӳкрĕ упа урайне. Хуçрĕ хăрах тяппине».* Ачасем, атьăр-ха пулăшар ăна.

Воспитатель бинт илет те калаçа-калаçа упа çурин урине çыхса ярать.

В о с п и т а т е л ь. *«Эпĕ ăна пулăшатăп... Хĕрхенетĕп эп ăна, хамăн лайăх теттене».* Эпир ку упана юрататпăр, çапла вĕт? Вăл лайăх тетте: «*Хĕрхенетĕп эп ăна, хамăн лайăх теттене».* Лена, юрататпăр-и эпир упа çурине? Вăл лайăх-и? Хĕрхенсе, ачашласа каласам упана:

Л е н а.
Хĕрхенетĕп эп ăна,
Хамăн лайăх теттене.

Воспитатель ку йĕркесене тата 2-3 ачана упана хĕрхенме сĕнсе калаттарать.

В о с п и т а т е л ь. Коля та хĕрхенет упана. Ачашласам, эсĕ те, Коля, каласам хăв упана хĕрхенни çинчен.

К о л я.
Хĕрхенетĕп эп ăна,
Хамăн лайăх теттене.

В о с п и т а т е л ь. Маттур, ачасем! Акă пулчĕ те ĕнтĕ. Пулăшрăмăр упа çурине. Ачасем, эпĕ сире çак упа çури çинчен сăвă вуласа парам-и?

Упа

Ӳкрĕ упа урайне,
Хуçрĕ хăрах тяппине.
Хĕрхенетĕп эп ăна,
Хамăн лайăх теттене.
(А. Барто. В. Давыдов-Анатри куçарнă.)

– Ачасем, сире, сăвă килĕшрĕ-и? Упа çурине килĕшрĕ-ши сăвă? Эпĕ ăна тепре вуласа парам-ха. Итлетĕр вăл. (*Калать.*)

– Ачасем, упана сăвă питĕ килĕшнĕ иккен. Тен, эсир те упана савăнтарас тетĕр? Апла ăна сăвва тепре каласа парсамăр.

Воспитатель ытти куçарусемпе те усă курма пултарать.

Мишук ўкрĕ урайне,
Тăпăлтарнă урине.
Килĕшет Мишук мана,
Пăрахмастăп эп ăна.
(А. Барто. Н. Ыдарай куçарнă.)

***

Мишкă ўкнĕ урайне,
Суранлатнă тяппине.
Упана эп хĕрхенетĕп,
Тяппине хамах сиплетĕп.
(А. Барто. Н. Ыдарай куçарнă.)

***

Мишука пĕри пăрахнă.
Урине те хуçнă шаймăк.
Эп ăна пĕччен хăвармăп,
Ма тесен вăл питĕ лайăх.
(А. Барто. П. Ялгир куçарнă.)

Килĕшекен сăвăпа çўлерех палăртнă йĕркепех ĕçлемелле.

Теми: «Хĕвел, пăх, хĕвел, пăх!»
Чĕнў-йыхрав сăввипе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ*:* ачасене чĕнў-йыхрав сăввисемпе паллаштарасси, вĕсене хар-пăр хăй ĕçĕ-хĕлĕнче усă курас кăмăл çуратасси.

Кирлĕ материал: тĕрлĕ тĕслĕ кăранташсем, пукане, тетте уяр, хутран касса кăларнă çулçă, хĕвел ўкерчĕкĕ (е хутран касса кăларнă силуэчĕ. Ăна тумлантармалла: касса кăларнă кĕпе тăхăнтармалла, саппун, тутăр çыхтармалла).

Ĕ ç й ĕ р к и

Воспитатель ачасене чăваш тумĕ тăхăннă пуканепе паллаштарать. Ăна сăнлама сĕнет – пукане мĕнле, мĕн тăхăннă. Кун хыççăн вăл пуканерен çапла ыйтать:

– Пукани, пукани,
Ăçта каян, пукани?

Пукане «хуравламасть».

– Лена, пуканерен эс ыйтсам, тен сана хуравлĕ?

Воспитатель тепĕр 2-3 ачана ыйтма хистет:

– Пукани, пукани,
Ăçта каян, пукани?

Пукане «шарламаннине» кура воспитатель ачасене пурте пĕрле ыйтма сĕнет. Пукане тинех «хуравлать»:

– Тусăм патне каятăп.

– Пукани эпир пурте харăссăн ыйтасса кĕтнĕ иккен. Эпĕ малалла ыйтам-ха:

– Унта мĕнле çитетĕн?

Пукане хуравлать:

– Ташла-ташла çитетĕп.

– Ачасем, Пуканепе кам калаçасшăн? Воспитатель сăвва аса илтерет:

– Пукани, пукани,
Ăçта каян, пукани?
– Тусăм патне каятăп.
– Унта мĕнле çитетĕн?
– Ташла-ташла çитетĕп.

Ачасем калаçнă хыççăн воспитатель Пуканене ăсатса яма сĕнет.

– Пукани, ачасем сана ăсатма та пултараççĕ. Тен, пĕччен утма кичем пулĕ?

Пӳлĕм тăрăх утаççĕ. Воспитатель палăртнă вырăна – маларах хатĕрлесе хунă уяр патне – çитеççĕ. Воспитатель Пукане вырăнне калаçать:

– Пăхăр-ха, кунта мĕн пур?!

Ачасем хуравламасан воспитатель хăй калать.

– Пукане, ку уяр. Вăл пире пулăшма та пултарать. Çумăр çумĕ-и, пире çул çинче йĕпетмĕ-и? Ыйтар унран. Кĕр енне çумăр час-часах çума пуçлать вĕт.

Воспитатель уяра ал тупанĕ çине илсе такмаклать:

Уяр! Уяр!
Уяра пулсан,
Çӳле-е кай!
Çумăра пулсан,
Аяла-а кай!

– Халĕ сăнасси анчах юлать: çумăр çăвассине уяр мĕнле пĕлтерет?

– Çапла, çумăр çăвать пулсан уяр аяла каять. Çанталăк уяр пуласса вăл мĕнле кăтартать?

– Тĕрĕс, ун пек чух уяр çӳле-е каять.

– Пукане, эсĕ те ыйтсам уяртан.

Пукане вырăнне сăвва воспитатель калать.

Воспитатель ачасене те ыйтма хистет. Иккĕ-виççĕшĕ калана хыççăн ачасене уяр хăйне мĕнле тытнине сăнама ыйтать. Хăй уяр çулçă айне «кĕрсе

ларнине» кăтартать.

– Тем, пĕлĕтленесшĕн мар пуль те? Хĕвел те тарса пытаннă.

– Хĕвеле чĕнер пуль, ачасем, Пукане тусĕ патне чиперех çитме пултартăр:

Хĕвел, пăх, хĕвел, пăх!

Ачу шыва кайрĕ вĕт.

Воспитатель хĕвел ӳкерчĕкне алла илет:

– Акă вăл хĕвел ачи. Эпĕ ăна туртса кăлартăм.

– Ачасем, тумлантарар пуль хĕвел ачине.

Хĕвел ачин тумне тĕрлĕ тĕслĕ кăранташсемпе ӳкерме пулать. Хĕвелне хутран касса кăларнă пулсан касса кăларнă тумтирпе усă курма юрать.

Ачасем Пуканепе воспитателе хĕвеле «тумлантарма» пулăшаççĕ: пурçăн кĕпе тăхăнтараççĕ, пурçăн саппун çактараççĕ, пурçăн тутăр çыхтараççĕ.

Воспитатель «тăхăнтарнă» май мĕн тунине каласа пырать:

Пурçăн кĕпе тăхăнтартăм,

Пурçăн саппун çактартăм,

Пурçăн тутăр çыхтартăм.

Юлашкинчен воспитатель хĕвел ачине «Пылпа кулач та çитерем-ха» тесе аллине ӳкерчĕк енне тăсать. Ачасене те (иккĕш-виççĕшне) хăналама ыйтать (*Коля, эсĕ те пылпа кулач çитер*), сăмахĕсене калама хистет.

Воспитатель хĕвеле тепĕр хут чĕнме ыйтать:

– Хĕвел, пăх, хĕвел, пăх!

Ачу шыва кайрĕ вĕт,

Турчăкапа туртса кăлартăм,

Пурçăн кĕпе тăхăнтартăм,

Пурçăн саппун çактартăм,

Пурçăн тутăр çыхтартăм,

Пылпа кулач çитертĕм.

Пукане те хăйĕн хĕвеле чĕнсе калас кăмăл пуррине пĕлтерет.

Пукане вырăнне чĕнӳ сăввине воспитатель тепĕр хут янраттарать. Малалла каяççĕ.

– Акă пирĕн Пукане тусĕ патне çитрĕ те.

Воспитатель Пуканене ачасен теттисем патне илсе пырать. Пукане кунти ытти теттесемпе пуканесене сывлăх сунать.

Ачасем выляма пуçлаççĕ.

Теми: «Юратнă теттесем!»
Пĕлекен сăвăсене аса илни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене асра юлнă сăвăсене палăртуллă каласа пама хавхалантарасси, поэзи хайлавĕсене кăмăллăн йышăнма вĕрентсе пырасси.

Кирлĕ материал: А. Бартон «Игрушки», П. Ялкирĕн «Ача садĕнче» кĕнекисем; теттесем: мечĕксем, упасем, лашасем, качака такисем, йытă, кустăрмаллă пысăк лаша-тетте.

Ĕ ç   й ĕ р к и

Воспитатель ачасене илĕртӳллĕ кĕнеке кăтартать, ăна пĕрле пăхма сĕнет.

– Ку сăвă кĕнекинче теттесем çинчен çырнă. Эсир вĕсенчен хăшĕ-пĕрне пĕлетĕр те. Атьăр-ха, пĕрле аса илер вĕсене.

Воспитатель ачасене ӳкерчĕк кăтартать, унта мĕнле тетте ӳкернине, вăл еплерех пулнине калама ыйтать. Унтан çак тетте çинчен сăвă каласа парать. Ачасем воспитательпе пĕрле каласа пыма тăрăшаççĕ.

Кун хыççăн воспитатель ачасене сĕтел патне пыма чĕнет. Сĕтел çинче теттесем выртаççĕ, вĕсене салфеткăпа хупланă. Салфеткăна сирсе, педагог ачасене пĕрер тетте суйлама пулăшать, карталанса тăма чĕнет.

– Теттесене хăвăр умăра лартсамăр. Вĕсем хăйсем çинчен сăвăсем итлесшĕн. Акă упа çури сăвă каласа пама ыйтать. Кама упа çури лекнĕ, сăввине çавă каласа парать.

Упа

Ӳкрĕ упа урайне,
Хуçрĕ хăрах аллине.
Хĕрхенетĕп эп ăна,
Хамăн лайăх теттене.
(Мишука пĕри пăрахнă.
Урине те хуçнă шаймăк.
Эп ăна пĕччен хăвармăп,
Ма тесен вăл питĕ лайăх.)
(А. Барто.)

Малалла çак йĕркепех ытти теттесем çинчен те сăвă калаççĕ.

Лаша

Лашана эп юрататăп,
Çилхине хитре туратăп,
Якататăп хӳрине те,
Хăнана кĕç вĕçтеретĕп.
(*А. Барто.*)

Качака таки

Качака таки пур ман
Ăна эпĕ хам пăхатăп.
Çухалсан вăл ăнсăртран,
Курăк хушшинче шыратăп
(*А. Барто.*)

Пукане тытнă ача «Мечĕк» сăвва калать.

Мечĕк

Макăрма Танюк пикенчĕ –
Шыва ӳкнĕ пĕчĕк мечĕк.
Чарăн, ан йĕрсем, Танюк.
Шывра мечĕк путас çук.
(*А. Барто.*)

Воспитатель ачасене теттесемпе выляма сĕнет.

Заняти вĕçĕнче воспитатель ачасене çĕнĕ сăвăпа паллаштарать. Вăл малтан аяккарах тăратса витсе хунă тетте патне пырать, уçса кăтартать:

– Ман тетте те хăйĕн çинчен сăвă илтесшĕн. Ку мĕнле тетте иккенне пăхăр-ха.

Воспитатель ачасене лашан çилхине кăтартать:

– Ун çилхе пур, çилхи кăтра. Урисем вара мĕнле?

– Урисем кустăрмаллă! Вăт ман лаша мĕнлескер! Ачасем, лаша çинчен тепĕр сăвă итлĕр.

Лаша

Ман лашан кăтра çилхе,
Кустăрмаллă урисем.
Эп ача садне çил пек
Унпа çитĕп вĕçтерсе.
(*П. Ялгир.*)

– Ачасем, сирĕн ярăнас кăмăл çук-и?

– Паллах, юрать, лаша сире кĕтет. Ун çинчен сăвă калăр çеç, вăл сирĕн умма çитсе тăрать те.

Воспитатель ачасене сăвăн малтанхи икĕ йĕркине аса илме пулăшать: *Ман лашан кăтра çилхе...*

Калакан ачана лаша çине лартса ярăнтарать. Кăмăл пуррисем пурте, паллах, ярăнаççĕ.

Теми: «Çарăк»
Вырăс халăх юмахĕпе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене юмаха аса илме, сюжетне, геройĕсене моделлеме пулăшасси; юмахри самантсене хăйсен вăййисенче усă курма хăнăхтарасси.

Кирлĕ материал: «Çарăк» юмах тăрăх йĕркеленĕ пўрне театрĕ, çавраш-касем ўкернĕ шурă хут листи, кăранташ, «Çарăк» юмах кĕнеки, тетте шăши.

Ĕ ç й ĕ р к и

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, пăхăр-ха мĕнлерех хăна килнĕ паян пирĕн пата!

Воспитатель ачасене тетте шăши кăтартать, ăна сăнласа пама ыйтать.

– Шăши мĕнле?

– Юмахсенче ăна мĕнле чĕнеççĕ? (*Шăши тус.*)

– Пĕлетĕр-и, ачасем, çак Шăши тус тем пысăкăш çарăка туртса кăларма пултартăм тесе мухтанать. Çакăн çинчен калакан юмах кĕнекине те илсе килнĕ. Ларсамăр меллĕрех, каласа парам сире ку юмаха, тимлĕ итлĕр.

Воспитатель ачасене «Çарăк» юмаха каласа парать, кĕнекери ўкерчĕксене кăтартать. (Ачасем те педагогпа пĕрле каласа пыма пултараççĕ).

Çарăк
(Вырăс халăх юмахĕ)

Пĕр старик çарăк акрĕ тет те çапла калать тет:
– Ўс, çарăкăм хăвăртрах.
Ўс, çарăкăм, пысăкрах,
Пул, çарăкăм, тутлăрах!

Çарăкĕ пы-ысăк ўссе çитĕнчĕ, тет. Кайрĕ старик çарăкне кăларма. Туртать-туртать, ниепле те туртса кăлараймасть.

Чĕнчĕ старик карчăкне.
Карчăк тытрĕ старикрен,
Старикки – çарăкран,
Туртаççĕ, туртаççĕ,
Туртса кăлараймаççĕ.
Чĕнчĕ карчăк мăнукне.
Мăнук тытрĕ карчăкран,
Карчăк тытрĕ старикрен,
Старикки – çарăкран,
Туртаççĕ, туртаççĕ,
Туртса кăлараймаççĕ.
Чĕнчĕ мăнук анчăка.
Анчăк тытрĕ мăнукран
Мăнук тытрĕ карчăкран,
Карчăк тытрĕ старикрен,
Старикки – çарăкран,
Туртаççĕ, туртаççĕ,

Туртса кăлараймаççĕ.
Чăнчĕ анчăк кушака.
Кушак тытрĕ анчăкран,
Анчăк тытрĕ мăнукран,
Мăнук тытрĕ карчăкран,
Карчăк тытрĕ старикрен,
Старикки – çарăкран,
Туртаççĕ, туртаççĕ,
Туртса кăлараймаççĕ.
Чĕнчĕ кушак шăшине.
Шăши тытрĕ кушакран,
Кушак тытрĕ анчăкран,
Анчăк тытрĕ мăнукран,
Мăнук тытрĕ карчăкран,
Карчăк тытрĕ старикрен,
Старикки – çарăкран,
Туртаççĕ, туртаççĕ,
Туртсах кăларчĕç.

Итленĕ хыççăн, ачасен кăмăлне кура, воспитатель кĕске калаçу йĕркелет.

– Ачасем, сире, юмах килĕшрĕ-и?

– Çарăка туртакансене кам ас туса юлчĕ?

– Хăшĕ пырсан туртса кăларчĕç?

– Шăши, эс ытла ан мухтан. Эсир пурте пĕрле тăрăшнă вĕт. Кирек мĕнле ĕç те пĕрле тăрăшсан çеç ăнать.

– Ваттисем «Пĕрлешӳре – вăй», «Эртел тăвайман ĕç те çук» теççĕ. Чăнах та çапла. Пурте пĕрле пулса карр! тăчĕç те – ĕçĕ те ăнчĕ.

– Ачасем, ку юмаха выляр мар-и? Кам хăш геройне вылясшăн?

Воспитатель ачасене пӳрне театрĕнчи сăнарсене валеççе парать. Ушкăнпа хăшĕ хăшĕн хыççăн вылямаллине, мĕн каламаллине, кашни сăнар хăтланăшне сӳтсе яваççĕ. Унтан юмаха выляççĕ.
Ертсе пыраканĕ – воспитатель.
Вăйă вĕçлесен воспитатель ачасене сĕтелсем хушшине ларма сĕнет, çаврашкасем ӳкернĕ хут листисене пăхма ыйтать.

В о с п и т а т е л ь. Хут листи çинче эсир мĕн куратăр? (*Нумай çаврака.*) Айтăр асамçăлла вылятпăр. Асамçăсем пулăпăр та çак çаврашкасенчен «Çарăк» юмахри геройсене туса хурăпăр. Пĕрремĕш çаврашки – çарăк. Ачасем, çарăк мĕнлерех?

А ч а с е м. Пысăк, сарă, çаврака.

Воспитатель ачасене çарăкăн формине, калăпăшне алăсемпе кăтартма ыйтать.

В о с п и т а т е л ь. Çарăкăн тăрринче çулçисем пур. Ӳкерсе хурар-ха вĕсене. (*Ӳкерет.*) Çарăка кăларма чи малтан кам килет? (*Старик.*) Вăл мĕнлерех?

А ч а с е м. Ватă, ун сухал пур. (*Алăсемпе кăтартаççĕ.*)

В о с п и т а т е л ь. Карчăк килчĕ. Карчăкĕ мĕнле? Вăл пуçне мĕн çыхнă?

А ч а с е м. Карчăк ватă, пуçĕнче тутăр.

В о с п и т а т е л ь. Мăнукĕ мĕнле?

А ч а с е м. Пĕчĕкскер, çӳçне хăюпа пуçтарса çыхнă.

В о с п и т а т е л ь. Йытă мĕнле? (*Ачасем хуравлаççĕ.*) Тĕрĕс: хӳрине кĕлентĕр пек çавăрса хунă. Çапла ӳкерсе хурăпăр та ăна, ку анчăк пулни тӳрех паллă пулать. Кушак мĕнле?

А ч а с е м. Хăлхи шĕвĕр, мăйăхĕ вăрăм.

В о с п и т а т е л ь. Шăши мĕнле? (*Пĕчĕк.*) Мĕн пур-ха ун? Çинçе, вăрăм... Çип пек ... (*Хӳре.*) Атьăр, ăна эпир çавăн пек хӳре ӳкерсе парăпăр.

Модельсем хатĕр. Ачасем воспитатель пулăшнипе юмахри персонажсене тепĕр хут аса илсе тухаççĕ.

– Çарăк çавракa, çулçисем лапка.
– Старик ватă, сухаллă.
– Карчăк ватă, тутăр çыхнă.
– Мăнукĕ пĕчĕк, çӳçне хăю çыхнă.
– Анчăкăн хӳри кĕлентĕр пек.
– Кушакăн хăлхи шĕвĕр, мăйăхĕ вăрăм.
– Шăшин пĕчĕк: унăн хӳри вăрăм, çип пек çинçе.

Воспитатель модельсене пăтраштарса ярать, ачасене вĕсене юмахри йĕркепе пуçтарма ыйтать.

Калаçу тăсăларах кайрĕ пулсан, ачасем ĕшеннине асăрхатăр пулсан, модельсемпе ĕçлессине тепрене хăварсан та юрать.

Теми: «Пан улми»
В. Давыдов-Анатрин «Пан улми», В. Ахунăн «Чĕрĕп» сăввисемпе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ*:* ачасене пан улмисем çинчен калаçăва явăçтарасси, сăвăсемпе паллаштарасси, «Пан улми» сăвва аса хывма пулăшасси.

Кирлĕ материал: карçинкка, пан улмисем (антоновка, симиринка, анис, ранет, имант (пулмасан – ӳкерчĕксем те илме юрать)), чĕрĕп ӳкерчĕкĕ.

Ĕ ç й ĕ р к и

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, эсир тупмалли юмахсем юрататăр вĕт – итлĕр, ку мĕн пулать?

Чăп-чăмăркка, чăмăркка,
Турат çинче йăлтăркка.

– Тĕрĕс, ку вăл пан улми. Мĕнле пĕлтĕр?

– Çапла, пан улми çавракa. Мĕншĕн ун çинчен йăлтăркка тенĕ вара?

– Курсамăр, манăн карçинккара мĕн пур? Мĕн тĕрлĕ пан улми парнелемерĕ пуль асамлă кĕркунне!? Хăшĕ ĕнтĕ кунта йăлтăркки?

– Эпĕ те çапла шутлатăп – хĕрлĕ пан улми çинчен çапла каланă пуль.

– Ачасем, эсир мĕнле пан улмисем пĕлетĕр?

– Сире карçинккари пан улмисене кăтартам-ха. Ку сарă симĕс тĕсли – антоновка. Ку вара – симиринка. Тĕсĕ ун çутă симĕс. Ку тата – ранет. Пăхăр, мĕнле хитре вăл: пĕр айăкки – сарă, тепĕр енĕ вара – хĕрлĕ. Ку – анис. Вăл хĕп-хĕрлĕ. Ку – хĕрлĕ кăвак тĕсли – имант.

– Василий Давыдов-Анатри сăвăçă «Пан улми» ятлă питĕ хитре сăвă çырнă. Каласа парам сире, итлĕр.

Пан улми

Натали,
Сан валли
Илсе килтĕм
Пан улми:
Чи хĕрли,
Пит тутли –
Анис улма
Текенни.

(*В. Давыдов-Анатри.*)

– Килĕшрĕ-и сире сăвă? Шутласа пăхăр-ха, Натали пан улмисенчен хăшне юрататъ-ши?

– Çапла пулĕ, Натали анис пан улмине юрататъ пуль ĕнтĕ. Мĕнле каланă сăвăра ку пан улми çинчен?

– Çапла – чи хĕрли, пит тутли, – тенĕ. Ман та сире анис пан улмине ас тивтерес килет.

Воспитатель ачасене хăналать (алла пан улмисене çуса, касса хунă турилкке илет), панă чухне ачан ятне калать (Катя, ...*Сан валли / Илсе килтĕм пан улми: / Чи хĕрли, /Чи тутли, /Анис улма текенни.* Маша, сан валли... Сережа, сан валли... тата ыт те. Сăвă йĕркисене воспитатель уйăрарах, палăртуллă калать).

– Çиме пултартăмăр, пуçтарма пултарăпăр-и?

– Ăçта ӳсеççĕ пан улмисем? (*Садра.*)

– Мĕнле йывăç çинче?

– Халĕ сада кайăпăр, пан улми татăпăр.

Воспитатель ачасене выляттарать – ачасем сике-сике панулми татанçи, воспитателĕн карçинккине хуранçи тăваççĕ.

В о с п и т а т е л ь (*ачасене хавхалантарса*). Эх, çӳллĕ-çке улмуççи тураттисем! Сиксе те çитмелле мар. Маттур, Коля! Мĕнле пысăк пан улми татрĕ вăл. Пар-ха ăна кунта, курçинккана хурам. (*Пан улмине иленçи туса карçинккана хуранçи тăвать*).

Юлашкинчен воспитатель: «Тулчĕ карçинкка – йывăр йăтма, туп-тулли тултартăмăр!» – тесе ачасене тав тăвать, каялла кайса ларма сĕнет.

В о с п и т а т е л ь («тулли» карçинккана «аран» йăтса). Мĕн чухлĕ пан улми пирĕн! Кама хăналар-ши? Пĕлетĕп, пĕлетĕп, аса илтĕм кам вĕсемшĕн питĕ хавас пулассине. Вăл хĕле хатĕрленет. Кăмпа анчах мар, пан улми те кăмăллать. Чухлаймарăр-и ку мĕнле чĕр чун пулнине? Тимлĕ итлĕр, вара пĕлĕр.

Чĕрĕп

Сысна мар вăл – укçаллă,
Хурт пек кĕске туналлă.
Чуппийĕ йăпăр-йăпăр,
Уттийĕ кăпăр-кăпăр.
Инкек çитсен – çăмхаллă,
Ахаль чухне – ураллă.
Çĕлен унран пытанĕ,
Чикенлĕ ун сăхманĕ.
Тукмак ăн тытаймĕ,
Тилли те кап хыпаймĕ.

(*В. Ахун.*)

– Сăмах мĕнле чĕр чун çинчен пырать?

– *Инкек çитсен – çăмхаллă* тени мĕне пĕлтерет-ши?

– Тĕрĕс, кашкăр та, тилĕ те, çĕлен те хăрушă мар пĕчĕк чĕрĕпе. Акă вăл – харсăрскер.

Воспитатель ачасене тетте чĕрĕп е унăн ӳкерчĕкне кăтарать.

– Халĕ чĕрĕп туса хамăр пуçтарнă пан улмисемпе хăналар. Малтан хам хăналам. *(«Карçинккаран» пан улми «илет те» чĕрĕпе парать.)*

Чĕрĕп,
Сан валли
Илсе килтĕм
Панулми:
Чи хĕрли,
Пит тутли –
Анис улма
Текенни.

Ачасем те чĕрĕпе «хăналаççĕ». Воспитатель ачасене сăвва калама пулăшать. Калакан ачана чĕрĕппе выляса илме май парать.

Теми: «Чăх-чĕп картишĕнче»
Кайăк-кĕшĕк çинчен калакан сăвăсемпе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ*:* ачасене çĕнĕ сăвăсемпе паллаштарасси, вĕсене ăнланма пулăшасси; сăвăсен содержанийĕ тăрăх калаçма, ăна хусканусем урлă кăтартма хистесси.

Кирлĕ материал: тетте кăвакал, кăвакал чĕппи шывра ишнине сăнлакан ӳкерчĕк, чăх чĕпписен ӳкерчĕкĕ.

Ĕ ç й ĕ р к и

Воспитатель ачасене чăх-чĕп картишне чĕнет. Кирлĕ сĕтел патне илсе пырать, тетте кăвакал кăтартать.

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, ку мĕн? (*Кăвакал.*) Таçта питĕваскать-ха вăл. Ыйтар мар-и унран?

Нарт-нарт кăвакал
– Нарт-нарт кăвакал,
Ăçта каян кăвакал?
– Кĕпер айне каятăп.
– Кĕпер айĕнче мĕскер пур?
– Унта манăн йăвам пур.
– Йăву çинче мĕскер пур?
– Йăвам çинче çăмартам пур.
– Çăмарту çинче мĕскер пур?
– Çăмартам çинче чĕппĕм пур.
Сикрĕ анчĕ Çавала
Тăрса юлтăм хам кăна.

– Кăвакал ăçта васкать?
– Мĕншĕн кĕпер айне васкать вăл?
– Халь чĕппи ăçта-ши ĕнтĕ ун? («*Сикрĕ анчĕ Çавала»* тенине, ачасене «*Сикрĕ анчĕ вăл шыва»* тесе калаттарма пулать.)

Воспитатель ӳкерчĕк кăтартать.

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, ӳкерчĕк çине пăхăр. Кунта мĕн ишет-ши? (*Ӳкерчĕк çине пăхса сăвă калать.*)

Кăвакал чĕппи
Шывра ишет сар çăмха –
Сӳтĕлмест çиппи.
Çăмха мар вăл, чимĕр-ха,
Кăвакал чĕппи.
(*Н. Васильев.*)

– Кăвакал чĕппине мĕнпе танлаштарнă?
– Мĕншĕн кăвакал чĕппине сар çăмха тенĕ?
– Сӳтĕлмен сарă çăмхах ĕнтĕ.
– Ачасем, кунта та сар çăмхасем мар-и?

Воспитатель ачасене тепĕр ӳкерчĕк кăтартать, унта чăх чĕпписене сăнланă.

В о с п и т а т е л ь. Курсамăр, ачасем, кунта мĕн чухлĕ кăвакал чĕппи!

А ч а с е м. Çу-ук! Кусем чăх чĕпписем.

В о с п и т а т е л ь. Кăвакал чĕпписем мар-и вара вĕсем? (*Тимлĕрех пăхать.)* Э-э-э, чăнах та-çке. Кăвакал чĕпписем мар çав, чăх чĕпписем вĕт-ха ĕнтĕ кусем!

Чăх чĕпписем

Чăх чĕпписем кунĕпе
Шимпи-шимпи тăваççĕ,
Хăйсен çепĕç чĕлхипе
Çиме апат ыйтаççĕ.
Шимпи-шимпи чĕпсене
Хĕрхенетĕп чĕререн:
Ĕçме-çиме вĕсене
Хам паратăп ирсерен.

(*Н. Васильев.*)

–Чăх чĕпписем мĕнлерех сас параççĕ? (Калаттарать).
– Çавăн пек шимплетсе хăйсен çепĕç чĕлхипе мĕн ыйтаççĕ вĕсем?
– Эпĕ чăх амăшĕ пулăп, эсир – ман чĕппĕмсем. Уçăлма тухăпăр.

Воспитатель «Вышла курочка гулять» юрă кĕввине ĕнĕрлет, текстпа килĕшӳллĕн хусканусем тăвать.

Тухрĕç чĕпсем уçăлма,
Симĕс курăкне сăхма.
Амăшне итлеççĕ,
Шимп-шимп шиплетеççĕ.

Ăман тупрĕç – çирĕçĕ,
Тăрă шывне ĕçрĕçĕ.
Амăш пек утаççĕ,
Тыр пĕрчи шыраççĕ.

– Ачасем, сире паян чăх-чĕп картишĕнче килĕшрĕ-и?
– Малтан эпир мĕнпе калаçрăмăр?

– Çапла, эпир кăвакалпа курнăçрăмăр, унпа пуплерĕмĕр. Вăл пире кĕпер айĕнчи йăви çинчен каласа пачĕ. Эпир ун чĕппи – сӳтĕлмен сар çăмха – шывра ишнине сăнарăмăр. Чăх чĕпписене те куртăмăр, хамăр та чăх чĕп-

писем пулса тӑтӑмӑр. Алеша та, Катя та шимплетсе симӗс курӑк «сӑхрӗҫ». Тата мӗн турӑмӑр? (*Юратса калаҫтарать, кашни ача хӑйне мӗн тӗлӗшӗнчен лайӑх кӑтартнине тупса хаклать – Катя сӑнарлӑ утма пултарчӗ, Сеня тимлӗ итлерӗ, Паша хитре каларӗ... тата ыт. те.*)

Теми: «Кил карти»
Чӗр чунсем ҫинчен калакан сӑвӑсемпе паллаштарани

Ӗҫ тӗллевӗ: ачасене килти чӗр чунсем ҫинчен калаҫма хистесси, ҫӗнӗ сӑвӑсемпе паллаштарасси, вӗсене ӑнланма пулӑшасси.

Кирлӗ материал: ӳкерчӗксем – кӑкарнӑ качака, кӑркка, чӑх, хӑйӗн йӑви умӗнчи йытӑ.

Ӗ ҫ й ӗ р к и

Воспитатель ачасене хӑй тавра пуҫтарать.

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, сире паян выльӑх картине чӗнетӗп. Пӗрле кайса ҫаврӑнса килер, унти чӗр чунсемпе калаҫар. (*Йытӑ ӳкерчӗкӗ патӗнче чарӑнать.*) Ку мӗн?

– Йытӑ, Кампур ятлӑ.

– Кампур ӑҫта тӑрать?

– Ку мӗнле пӗчӗк пӳрт? Ыйтам-ха ун ҫинчен Кампуртан.

Ленӑпа Кампур

– Ҫакӑ пӳртӗн хуҫи кам? –
Ыйтрӗ Лена Кампуртан. (*Ыйтрӑм эпӗ Кампуртан.*)
Йытӑ вӗрчӗ:
– Хам-хам-хам!
Манӑн пӳрт ку,
Хуҫи хам.
Хам-хам-хам!

(*А. Ильин.*)

– Тавах, Кампур. Кӑмӑллӑ калаҫатӑн. Ачасем, малалла кайӑпӑр. Ку мӗн? (*Качака ӳкерчӗкне кӑтартать.)*

– Качака мӗнлескер?

– Ҫапла, качака сухаллӑ, мӑйракаллӑ. Мӑйракипе вӑл тӗкме те пултарать – сӗкӗшме юратаҫҫӗ чарусӑр качакасем.

– Качака мӗн ҫиет? (*Ачасем хуравлаҫҫӗ: курӑк, купӑста...*).

– Курӑкне вӑл ҫитӗр, хуҫа панӑ купӑстине те ҫитӗр. Ҫамрӑк йывӑҫ вуллисене ҫеҫ ан кӑшлатӑр. Йывӑҫсене кӑшласа амантсан вӗсем хӑрса лараҫҫӗ.

– Качакапа калаҫар-ха.

Ка-ач, ка-ач качака

Кач, кач качакин
Лăпăс-лăпăс сухалĕ,
Шĕп-шĕвĕркке мăйраки.
Кăкарам-и хурăнтан,
Кăшт ятлам-и хушăран:
– Çиме çи те çиессе,
Пăрах эсĕ сĕкессе,
Йывăççене ан кăшла,
Ан хуç манăн кăмăла!

(*Н. Ваçанкка.*)

– Чипер юл, качака. Пирĕн малалла каймалла.

– Мĕнле кайăк патне патне çитрĕмĕр çак? Сывă-и, ... (*ачасене калаттарать*) кăркка тус.

– Ну хитре те вара кăркка! (*Ачасене кăрккана сăнаттарать: хӳри – веер пек; сăмси авăк, хĕрлĕ, хăй тĕрлĕ тĕслĕ, пысăк*).

– Халĕ кăрккапа калаçар-ха.

Кăркка

– Кăркка тус, кăркка тус,
Капăр туму миçе пус?
Кăркка мăйне тăсрĕ те:
– Кăлтăр-кăлтăр-кăлтăр! – тет.
Те вăл манпа калаçать,
Те хăй тĕллĕн ятлаçать.

(*Н. Васильев.*)

– Эсир ăнлантăр-и кăрккан хуравне? Мĕн тесе каларĕ-ши? Мĕн терĕ вăл?

– Çапла: «Кăлтăр-кăлтăр-кăлтăр!», – терĕ. Мĕн тени пулчĕ-ши, эсир пĕлместĕр-и?

– Ачасем, ман шутпа... Куçарса парам сире кăркка чĕлхинчен. Акă вăл мĕн каларĕ!

Кăлтăр-кăлтăр-кăлтăр,
Пĕр пуспа та парас çук,
Çĕр пуспа та сутас çук!

Тен, апла та мар? Ку сăмахсене автан каланăччĕ пулас.

– Лена, эсĕ мĕнле шутлатăн?

Воспитатель ачасене калаçтарать. Ачасем хăйсен хуравне «*Кăлтăр-кăлтăр-кăлтăр!*» тенинчен пуçлаççĕ.

– Малалла каяр, тен ыттисем ăнланмалларах калаçаççĕ.

– Акă ĕнтĕ кур ĕнтĕ, çитрĕмĕр (...) чăх патне.

– Ачасем, чăх мĕнлерех? (*Илемлĕскер: самăрскер, хĕрлĕ киккириклĕ, шурă çунатлă.*)

– Чăх мĕн юратать?

– Чăх мĕнле усă кӳрет?

– Чăхран çăмарта туса пама ыйтар мар-и? Эпĕ çăмарта питĕ юрататăп.

Чăх мана кĕтме хушать

– Илемлĕ эс, самăр та,
Туса пар-ха çăмарта.
Вара кĕрпе парап вĕт...
– Кĕт-ха кăштах,
Кĕт-кĕт-кĕт!
(*А. Савельев-Сас.*)

– Тем, ăнланаймарăм эпĕ. Çăмарта туса парăп терĕ-и вăл?

Воспитатель ачасене калаçтарать, чăх хуравне евĕрлеттерет.
Занятине вĕçлесе воспитатель ачасене киле таврăнма вăхăт çитнине аса илтерет. Ăçта пулнине, мĕн курнине, мĕн калаçнине асăмлаттарать. Ачасен хастарлăхне ырласа, кăмăлласа хаклать, кашни валлиех ăшă сăмах тупать.

Теми: «Качака»
Н. Ваçанккан «Качака» сăввипе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене качака çинчен калаçăва явăçтарса пуплевне аталантарасси, çĕнĕ сăвăпа паллаштарасси, ăна ăнланма пулăшасси.

Кирлĕ материал: тетте качака, качака валли карта тума материал (конструктор пайĕсене усă курма пулать).

Ĕ ç   й ĕ р к и

Воспитатель ачасене çĕнĕ теттепе интереслентерсе ярать.

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, пăхăр-ха пирĕн пата хăнана мĕн килнĕ? Паллаштарам сире. Ку – каччин-каччин качака. (*Тетте качака е ӳкерчĕк кăтартать, сассине улăштарса качака ячĕнчен калаçма пуçлать.)*

К а ч а к а. Мэ-э, эпĕ каччин-каччин качака! (*Пĕр-пĕр ачана.*) Эсĕ кам пулатăн?

Воспитатель ачана хирĕç хуравлама хавхалантарать.

М а ш а. Ырă кун, каччин-каччин качака. Эпĕ Маша.

К а ч а к а. Сывлăх сунатăп, Маша.

Малалла та çаплах качака кашни ачапа паллашать.

В о с п и т а т е л ь. Пирĕн хăна питĕ илемлĕ вара. Пăхăр-ха, унăн сухалĕ мĕнлерех. Кĕнчеле вĕçĕ пек. Сăнăр-ха, качака мĕн тăвать? Вăрăм сухалне лăпăс-лăпăс суллать. Качакан

Кĕнчеле вĕç сухалĕ
Лăпăс-лăпăс сулланать.
– Мăйракине сăнăр-ха тата, мĕнлерех вăл? (*Шĕп-шĕвĕр.*)
Шĕп-шĕвĕрккe мăйраки
Тăрăнассăн туйăнать.

– Ачасем, эсир качака çинчен мĕн пĕлетĕр? Каласа парсамăр хамăрăн хăнана.

– Çапла, качака чарусăр та пулма пултарать. Пахча алăкне хупма манса кайсан качака купăстасăр хăварма та пултарать. Тата мĕн юрататъ-ха вăл? Çакна Никифор Ваçанккан «Качака» сăввине итлесе пĕлер.

Качака

Каччин-каччин качаки
Чарусăра пултарать:
Карта умĕн уткалать,
Хушăк витĕр пăхкалать.

Кĕнчеле вĕç сухалли
Лăпăс-лăпăс сулланать.
Шĕп-шĕвĕрккe мăйраки
Тăрăнассăн туйăнать.
(*Н. Ваçанкка.*)

– Сире ку сăвă килĕшрĕ-и? Качакана та килĕшрĕ пулас – тимлĕ итлерĕ.

Педагог сăвва тепĕр хут калать, хайлав содержанийĕ майăн качакапа выляса пырать: карта умĕн уткаланине кăтартать, хушăк витĕр пăхкалано пек тăвать...

– Атьăр, эпир качакана хамăр теттесен кĕтесне илсе кайса кăтартар. Малтан карта тăвар-ха ун валли.

Воспитательпе ачасем качака валли карта тăваççĕ.

В о с п и т а т е л ь. Маттур, ачасем! Вăт çакăнта çӳреме пултарать халь каччин-каччин качака. (*Выляно май сăвва тепре калать, ачасене йĕркесен вĕçĕсене каласа пĕтерме хистет.*)

Каччин-каччин ... (*качаки*)
Чарусăра ... (*пултарать*):
Карта умĕн ... (*уткалать*),
Хушăк витĕр ... (*пăхкалать*).

Кĕнчеле вĕç ... (*сухалли*)
Шĕп-шĕвĕрккe ...(*сулланать*).
Тăрăнассăн ...(туйăнать).

Воспитатель: «Кăшт вылятăр-ха качака сирĕнпе», – тесе теттене ачасене парать. Вĕсем унпа вылянине сăнать.

Теми: «Ăçта кайрăн кушак тус»
Йăпатмалли сăвва аса хывни

Ĕç тĕллевĕ: ача-пăча сăмахлăхĕн хайлавĕсемпе малалла паллаштарасси, вĕсене вăйăсенче усă курас кăмăла амалантарасси.

Кирлĕ материал: тетте кушак.

Ĕ ç й ĕ р к и

Ачасем çурма çавра лартса тухнă пукансем çине вырнаçнă. «Мяу» тени илтĕнет.

В о с п и т а т е л ь. Мĕн унта?

А ч а с е м. Кушак.

В о с п и т а т е л ь. Кайса алăка уçса кĕртем. (*Тетте кушакпа таврăнать.*) Ачасем, пăхăр-ха пирĕн пата Кушак тус çитнĕ. Нумай пулатчĕ ăна курманни. Ыйтса пĕлер, ăçта пулнă вăл?

Воспитатель кушак сăмахĕсене сассине улăштарса калать.

– Ăçта кайрăн, кушак тус?
– Кукамай патне.
– Мĕн тума кайрăн?
– Хăнана кайрăм.
– Кукаму мĕн çитерчĕ?
– Çуллă пăтă çитерчĕ.
– Мĕнле чашăкпа?
– Сăрлă чашăкпа.
– Мĕнле кашăкпа?
– Сăрлă кашăкпа.
– Мĕншĕн ман валли кӳмерĕн?
– Хама та сахал пулчĕ.
– Прис! Прис! Прис!

– Ачасем, эсир те Кушак туспа калаçса илсемĕр. Эпĕ кама чĕнĕп, вăл тухса кушака ыйту парĕ, юрать-и? Наташа, ыйтсам Кушак тус ăçта кайнине.

Воспитатель ачана пулăшса шăппăн ыйту сăмахĕсене каласа пырать, кушакшăн хăй хуравлать.

– Петя, эсĕ вăл мĕн тума кайнине ыйтсам.

Диалога çапла майпа вĕçне çити янратаççĕ. Хыççăн рольсене улăштараççĕ. Лайăхрах ас туса юлакан ача кушака алла илет те ун ячĕнчен калаçса хуравласа пырать, воспитатель вара ыйтусем парать.

В о с п и т а т е л ь. Маттур, ачасем! (*Йăпатмалли сăвва тепĕр хут пĕчченех вулать.*) Эпир ачасемпе пур пĕрле çук çурмалла пайлама хăнăхнă. Эсĕ вара, Кушак тус, мĕн пĕччενех хăналанатăн? Ачасем хăвалар пуль, Кушак туса.

А ч а с е м (*воспитательпе пĕрле*). Прис! Прис! Прис!

Кушак тус воспитателе хăлхаран темскер «пăшăлтатать».

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, Кушак тус урăх апла хăтланмăп тет. Хăвалар мар пуль ăна. Пĕрле туслă выляр-ха. Эпир кушакпа шăшилле выляма юратапăр.

А ч а с е м. Эсĕ пирĕнпе выльăн-и?

К у ш а к. Хаваспах вылятăп.

В о с п и т а т е л ь. Ачасем – эсир пурте шăшисем. Эпир Кольăпа – кушаксем. (*Арçын ачана кушак маски тăхăнма пулăшать, хăй Кушак туса алла илет.*) Ачасем, эсир уçăлса çӳретĕр, эпир çывăратпăр. Эпир вăранатпăр та: «Мяу», – тесе кăшкăратпăр. Эсир вара тӳрех пирĕнтен тарса пукансем çине кайса ларатăр – вĕсем сирĕн йăвасем. Унта сире кушаксем тытаймĕç.

Вăййа кушаксен рольне улăштарса 2-3 хут выляççĕ.

– Маттур, шăшисем! Кушакĕсем те маттур пулчĕç. Халĕ пукансем çине ларăпăр. Йăпатмалли сăвва аса илĕпĕр. Кам каласа парасшăн?

Воспитатель 3-4 ачаран ыйтать.

– Ачасем, Кушак туса эсир каласа пани килĕшрĕ курăнать. Пăхăр-ха вăл мĕнлерех мăрлатса ларать!

Мăр-мăрăлкка шур кушак

Мăр-мăрăлкка шур кушак,
Тяпписенче çăм пушмак.
Мăр-мăрăлкка мăрлатать,
Хăй хуçине юратать.
(*Е. Рдюкова.*)

Кушак тус воспитателе каллех хăлхаран темскер «пăшăлтатать».

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, Кушак тус хуçи патне васкамалла тет. Эпĕ ăна ăсатса ярам-ха.

Кушак тус ачасемпе сывпуллашать. Воспитатель теттене илсе тухать.

– Ачасем, пирĕн пуканесен сăрлă чашăкпа сăрлă кашăк пур-и? Хамăр пуканесене çуллă пăтă пĕçерсе çитерер мар-и?

Воспитатель ачасемпе теттесен кĕтесне выляма васкаççĕ.

Теми: «Кашкăрпа качака»
Вырăс халăх юмахĕпе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене юмахпа паллаштарасси, ăна туйăмлă йышăнма, ăнланма пулăшасси, сасăпа выляма вĕрентесси.

Кирлĕ материал: тетте качака, тетте кашкăр (е качакапа кашкăр маскисем), юмах содержанине сăнлакан иллюстрацисем, ширма, хутран касса кăларнă качака путеккисен силуэчĕсем (ушкăнри ача чухлĕ).

Ĕ ç й ĕ р к и

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, эпĕ сире паян «Кашкăрпа çичĕ качака путекĕ» ятлă юмах каласа парăп. Тимлĕ итлĕр.

Кашкăрпа çичĕ качака путекĕ

(*Вырăс халăх юмахĕ*)

Пĕр ватă качака пурăннă. Унăн çичĕ путек пулнă. Вăл вĕсене пит юратнă. Çапла пĕрре вăл вăрмана кайма пуçтарăннă.

– Ачасем, эпĕ халь вăрмана каятăп. Никама та алăк ан уçăр. Астăвăр, кашкăртан сыхланăр. Вăл чее: час-часах сассине улăштарса калаçать. Кашкăра эсир ун хулăн сассинчен тата хура урисенчен палласа илме пултаратăр, – тет амăшĕ. Ачисем ăна хирĕç:

– Аннеçĕм, пĕр шикленмесĕр вăрмана кайма пултаратăн. Эпир кашкăра кĕртместпĕр, – теççĕ.

Амăшĕ вăрмана тухса каять. Çавăн хыççăн нумаях та вăхăт иртмест, такам алăка пырса шаккать.

– Уçăр, ачамсем, аннӳ таврăнчĕ, – тет сасă.

– Уçмастпăр! Эсĕ пирĕн анне мар. Санăн сассу хулăн, – теççĕ качака путеккисем. – Пирĕн анне çинçе сасăллă. Эсĕ кашкăр! – теççĕ.

Вара кашкăр пĕр лавккаçă патне каять. Пĕр катăк шур тăм илет те ăна çисе ярать. Ак вăл каллех çаврăнса килет, алăка тепĕр хут шаккать.

– Уçăр, ачамсем, уçăр, аннĕр таврăнчĕ, – тет. Хăй хура урисене чӳрече çине хунă пулнă. Путексем çакна кураççĕ те:

– Уçмастпăр! Пирĕн аннен урисем хура мар. Эсĕ кашкăр, – теççĕ ăна.

Кашкăр çăкăр пĕçерекен патне чупать.

– Эпĕ урана такăнса амантрăм. Ура çине чуста сĕр-ха, – тет вăл.

Урине чустапа сĕрсен, армանçă патне чупать:

– Урасем çине çăнăх сап-ха, – тесе йăлăнать хайхискер.

«Кама та пулсан улталасшăн ĕнтĕ ку кашкăр»,– тесе шухăшлать арман хуçи. Малтан вăл кашкăр ыйтнине тăвасшăн пулман.

– Каланине ту, атту хăвна çисе яратăп, – хистет кашкăр.

Арманçă хăраса ӳкет те кашкăр урисене çăнăх сапать.

Çилленсе çитнĕ кашкăр путексен çурчĕ патне виççĕмĕш хут пырать те алăка шаккать.

– Уçăр, ачамсем, уçăр. Аннĕр вăрмантан таврăнчĕ, – тет кашкăр.

– Малтан урусене кăтарт-ха, тен, эсĕ пирĕн анне мар, – теççĕ путексем. Вара кашкăр урисене чӳречерен кăтартать. Путексем, ун шурă урисене курсан, алăка уçаççĕ. Кам сиксе кĕчĕ тейĕр? Кашкăр! Путексем хăраса ӳкеççĕ те тарса пытанма хăтланаççĕ. Пĕри – сĕтел айне, тепри – вырăн çине, виççĕмĕшĕ – кăмакана, тăваттăмĕшĕ – тĕпеле,

пиллĕкмĕшĕ – шкапа, улттăмĕшĕ – кăмака айне, çиччĕмĕшĕ стена çинчи сехет ещĕкне кĕрсе ларать. Анчах кашкăр вĕсене шыраса тупать, пĕрин хыççăн тепĕрне чăмламасăрах çăта-çăта ярать. Сехет ещĕкне кĕрсе ларнă чи пĕчĕкçĕ путеке çеç тупаймасть. Кашкăр пахчана тухать те йывăç айĕнче ӳсекен ешĕл курăк çине выртса çывăрать.

Пăртак тăрсан, ватӑ качака вăрмантан таврăнать. Мĕн курать-ха вăл! Алăкĕ – яри уçă! Сĕтел-пуканĕсене пĕтĕмпе тӳнтерсе пĕтернĕ, утиялсем, минтерсем урайĕнче сапаланса выртаççĕ... Амăшĕ хăйĕн путекĕсене шырать, анчах ниçта та тупаймасть. Путекĕсене вăл пурне те ятран чĕнет, хирĕç никам та чĕнмест. Каярахпа тин вăл пĕр çинçе сасса илтет:

– Анне, эпĕ сехет ещĕкĕнче! – тет сасă.

Амăшĕ сехет ещĕкне уçать те, унтан пĕчĕкçĕ путек сиксе тухать. Вăл пӳрте кашкăр килсе кĕрсе ыттисене пурне те çисе яни çинчен амăшне каласа парать. Иккĕшĕ хуйхăпа епле вĕри куççуль юхтарнине хăварах пĕлетĕр ĕнтĕ.

Йĕрсен-йĕрсен, вĕсем иккĕш те пахчана тухаççĕ. Кашкăр унта пĕр йывăç айĕнче çывăрса выртнине курах каяççĕ. Вăл харлаттарса çывăрнипе йывăç çулçисем силленеççĕ. Ватă качака кашкăр хырăмĕ çине пăхать те ун ăшĕнче темскер йăшăлтатнине курать. «Ман ачасем вилмен пуль-ха», – тесе шухăшлать. Пĕчĕкçĕ путекки хыпаланса килне чупать те хачăпа йĕп тата çип илсе килет. Качака кашкăр хырăмне çурать пăрахать, ултă путекки те пĕрин хыççăн тепри сике-сике тухаççĕ. Вĕсем пурте чиперех пулнă, кашкăр вĕсене чăмламасăрах çăтса якă-çке-ха. Эх, мĕн тери савăнăç пулнă вара!

Путексем васкаса чул катăкĕсем йăтса килеççĕ те кашкăр хырăмне тултараççĕ. Амăшĕ вара кашкăр хырăмне хăвăрт кăна çĕлесе хурать.

Кашкăр çывăрса тăрать. Унăн пырĕ типсе кайнипе ĕçесси килет. Вăл пусă патне пырса шыв ĕçме пĕшкĕнет, анчах хырăмĕнчи чулсем ăна пусса туртса антараççĕ. Вăл шыва путать ларать.

Çакна курсан, путексем савăнса каяççĕ:

– Кашкăр вилчĕ! Кашкăр шыва путрĕ! – тесе амăшĕпе пĕрле пусă йĕри-тавра ташлаççĕ.

– Ачасем, сире юмах килĕшрĕ-и?

– Юмахри чĕр чунсенчен хăшĕ ытларах килĕшрĕ?

– Мана та качака путеккисем килĕшрĕç. Качака путеккисем мĕнле?

– Пĕчĕк. Вĕсем мĕнле пĕчĕккине кăтартăр-ха.

– Качака путеккисен пĕчĕк мăйракисем пур. Кăтартăр-ха.

– Вĕсем выляма юратаççĕ. Пĕчĕк мăйракисемпе сĕкĕшсе илеççĕ. Вĕсем мĕнле вылянине кăтартăр-ха.

– Качака путеккисем урисенчи чĕрнисемпе тăпăрт-тăпăрт тăваççĕ. Путексем мĕнле сикнине кăтартăр-ха.

Воспитатель ачасене вырнаçса ларма ыйтать. Ӳкерчĕк çине пăхма калать. Ачасем ӳкерчĕк юмахăн хăш самантне сăнланине тавçăрма тăрăшаççĕ. Качака вăрмана тухса каяс вăхăт пулнине калаççĕ.

– Качака тухса каяс умĕн хăйĕн путеккисене мĕн çинчен асăрхаттарать?

– Тĕрĕс, кашкăртан сыхланма ыйтать. Кашкăр чее пирки калать вăл: «... *час-часах сассине улăштарса калаçать. Кашкăра эсир ун хулăн сассинчен тата хура урисенчен палласа илме пултаратăр»*, – тет.

– Качака хăйне кĕртме ыйтса путеккисене мĕнле сăмахсем калать? Кам ас туса юлчĕ?

– Тĕрĕс. «*Уçăр, ачамсем, аннӳ таврăнчĕ»,* – тет.

– Çак сăмахсене амăшĕ мĕнле калать? (*Калаттарать.*)

– Кашкăр вара мĕнле калать? (*Калаттартать*).

Воспитатель ачасене выляса илме сĕнет.

– Эсир халь качака путеккисем. Хăвăр пата кам шакканине пĕлĕр-и?

Воспитатель палăртнă сăмахсене çинçе саспа калать. «*Алăка уçатăр-и ĕнтĕ*?» – тесе ыйтать. (Ачасене хăйсен аллисене ик еннеле сарса кăтарма сĕнме пулать.) Кайран хулăн саспа калать. Каллех ачасем мĕн тунипе интересленет. (Ачасем «алăксене хупаççĕ» – алăсемпе хăйсене ыталаса илеççĕ.)

В о с п и т а т е л ь. Халĕ эсир хăвăр качакапа кашкăр пулăр.

Воспитатель пĕр ачана хăй патне чĕнсе илет. Ширма хыçĕнче вăл е ку маска тăхăнтарать (тетте парать). Ача йышăннă сăнар чĕлхипе калаçать.

М а с к ă л л ă а ч а. Уçăр, ачамсем, аннӳ таврăнчĕ.

Ларакан ачасем ширма хыçĕнче кам тăнине чухласа илсе ăна пӳрте кĕртессипе кĕртмессине калаççĕ.
Воспитатель тепĕр ачана ширма хыçне тăма ыйтать. Малалла выляççĕ.
Воспитатель ачасене хавхалантрать. Тĕрĕс интонаци тупнăшăн мухтать.

В о с п и т а т е л ь. Выляма юратакан хаваслă качака путеккисем амăшĕпе пытанмалла выляма шутларĕç. Вĕсем пĕтĕм пӳлĕм тăрăх саланчĕç, хăтлă вырăн тупса пытанчĕç. Качака вĕсене тупса та пĕтерейменĕп тесе кулянать. (*Ачасене тетте качака кăтартать, ун сассипе калаçать.*).

К а ч а к а. Ачасем, эсир вĕсене тупаятăр-ши?

В о с п и т а т е л ь. Качакана кашниех пĕрер путек тупса парсамăр.

Ачасенчен пĕри икĕ-виçĕ путек, тепри вара – пĕрре те тупма пултараймĕ.
Çавăнпа та воспитатель питĕ тимлĕ сăнать, лару-тăрава майлаштарса пырать: «Коля тупрĕ те пĕр путекне. Коля Качака патне васка ĕнтĕ, савăнтар ăна».

Ача малалла та шырас кăмăллă пулсан: «Коля, эсĕ Ленăна пулăшасшăн курăнать. Питĕ аван, пĕрле хăвăртрах тупăр. Лена куншăн питĕ савăнĕ пал-лах».

Качака ачасем пырса паракн путексене курсан «питĕ савăнать».

К а ч а к а. Тавах, сире, ачасем!

Воспитатель ачасен кăмăлĕсем пулсан теттесене парать. Юмаха выляса кăтартма пулăшать.

Илемлĕ хайлавсемпе ачасем темиçе хутчен тĕл пулни паллă ĕнтĕ. Ку юмаха та воспитатель пĕрре çеç вуланипе çырлахмасть. Юмаха моделлеме пулать, ăна выляттарма юрать. Юмаха сăнлакан ӳкерчĕксенчен йĕркеленĕ пазлсем

пуçтарсан аван. Анчах та ачасем юмах содержанине лайăх пĕлсе, ас туса тăрсан кăна çак ĕçсене пурнăçлама май пур.

Ачасем юмах содержанине мĕнле ăнланнине, аса хывнине çак ыйтусем тăрăх ĕçлесе пĕлме пулать.

– Качака тухса каяс умĕн хăйĕн путеккисене мĕн çинчен асăрхаттарать?

– Кашкăр килсен путексем ăна мĕнле палласа илчĕç?

– Тĕрĕс, сасси кашкăрăн хулăн. Кашкăр сассине мĕнле çинçетрĕ?

– Çапла, шур тăм илсе çирĕ.

– Анчах та путексем ăна çавах палласа илчĕç. Мĕнле?

– Тимлĕ путексем кашкăра хура урисенчен палларĕç. Вара кашкăр мĕн турĕ-ха?

Воспитатель çăкăр пĕçерекенпе арманçă çинчен аса илтерет.

– Кашкăр урисене чуста сĕртерчĕ, çиелтен çăнăх саптарчĕ.

– Путексем вара кашкăра паллаймарĕç, алăка....(*ачасене калама хистет*) уçрĕç.

– Путексем хăшĕ ăçта пытанчĕç?

– Путексенчен хăшĕ çăлăнса юлчĕ?

– Качака путеккисем мĕнле çăлăнчĕç?

– Юмах мĕнпе вĕçленчĕ?

Воспитатель ачасене юмах вĕçне аса илме пулăшать.

Теми: «Юр пĕрчи»
М. Мерченĕн «Юр пĕрчи», сăввине аса хывни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене çĕнĕ сăвăпа паллаштарасси, аса хывма пулăшасси, вĕсен поэзи туйăмне аталантарасси, калаçăва хутшăнас пултарулăхне амалантарасси.

Кирлĕ материал: хутран е салфеткăран касса кăларнă юр пĕрчисем, юр пĕрчисене ташлама юрăхлă кĕвĕ (тĕслĕхрен, П. Чайковский кĕвĕленĕ «Щелкунчик» балетри вальс.)

Ĕ ç й ĕ р к и

В о с п и т а т е л ь. Тĕлĕнмеле шурă кавир урамра. Вăл çуртсене, йывăççене, пĕтĕм çĕре витнĕ. Утнăçем кăчăрт-кăчăрт тăвать. Ачасем, эпĕ мĕнле кавир пирки каланине чухларăр-и?

– Çапла, çак кавир вăл – юр, çĕр питне витнĕ «кĕмĕл пурçăн».

Шурă юрĕ çурĕ, çурĕ,
Таврана шап-шурă турĕ.

– Тавралăх тĕлĕнмелле илемлĕ шап-шурă тĕнче пулса тăчĕ. Ачасем, эпир уçăлса çӳренĕ чух хăвăр юр çунине сăнанине ас тăватăр-и?

Воспитатель ачасене мĕн сăнанине аса илме, каласа пама хавхалантарать: юр пĕрчисене тытма хăтланни, вĕсен тĕрлĕ-тĕрлĕ капашĕпе киленни...

– Пĕчĕк юр пĕрчисем ҫав тери илемлĕ, черчен. Вĕсем пĕчĕк ҫăлтăрсем пек, хаклă ахах чулсем пек йăлтăртатаҫҫĕ. Юмахри пек.

Хĕл юмахĕ

Йăлкăшса вĕлтĕртетсе
«Ҫăлтăрсем» ӳкеҫҫĕ,
Кĕмĕл пурҫăн тĕрлесе
Ҫĕр питне витеҫҫĕ.
Шап-шурах урам, пахча,
Уй юрпа хупланнă.
Сăрт-тăва ача-пăча
Ярăнса якатнă.
Йывăҫ тумĕ – чăн ахах,
Тĕкĕнсен ванас пек.
Сивĕ хĕл пуҫлать юмах –
Пур тавра тăнласшăн.

(*А. Пăртта.*)

В о с п и т а т е л ь (*ҫип ҫине тыттарнă хутран касса кăларнă юр пĕрчине кăтартса*). Акă мĕнле юр пĕрчи вĕҫсе килчĕ пирĕн пата, пăхсамăр! Ачасем, ан хăрăр, ку юр пĕрчи ирĕлсе шыв пулмĕ.

Питĕ пĕчĕк юр пĕрчи

Вĕҫрĕ-вĕҫрĕ-вĕҫрĕ те – пирĕн ушкăна вĕҫсе ҫитрĕ. (*Юр пĕрчипе ачасем патне ҫывхарать.*)

Питĕ пĕчĕк юр пĕрчи

Вĕҫрĕ-вĕҫрĕ-вĕҫрĕ те – Коля патне ҫывхарчĕ.

Воспиатель юр пĕрчине Кольăна парать – малалла вĕҫтерме ыйтать, кирлĕ сăмахсене калама пулăшать.
Ачасем сăвă йĕркисене епле ас туса юлнине кура 2-3 ачана ҫапла выляттарса илет.

– Ачасем, сире пирĕн хăна килĕшет-и? Вăл еплерех хитре, ҫапла-и? Эпĕ сире пĕчĕк юр пĕрчи ҫинчен сăвă вуласа парăп. Ăна Михаил Мерчен ҫырнă, ячĕ – «Юр пĕрчи».

Воспитатель сăвва выляса-каласа парать.

Юр пĕрчи

Питĕ пĕчĕк юр пĕрчи
Вĕҫрĕ-вĕҫрĕ-вĕҫрĕ те –
Ҫухалса вăл кайнă-ши? –
Пырса перĕнчĕ пите
– Каласамччĕ, юр пĕрчи,
Мĕншĕн эсĕ пит хитре?
– Эпĕ вĕт илем ачи!
Ҫавăнпа пуль пит хитре.

(*М. Мерчен.*)

– Халĕ эсир пĕлтĕр-и, юр пĕрчи ман пата мĕнле çитнине:
Çухалса вăл кайнă-ши? –
Пырса перĕнчĕ пите.
– Ку юр пĕрчи пĕччен мар – унăн тантăшĕсем те кунтах – курăр-ха.

Воспитатель кашни ача валли хатĕрленĕ юр пĕрчисене кăтартать.

– Вĕсем пурте черчен, кашни хăйне евĕрлĕ хитре. Юр пĕрчисенчен вĕсем мĕншĕн пит хитре пулнине ыйтар-ха.

Воспитатель кашни ачана сăввăн тивĕçлĕ йĕркине янратма пулăшать.

– Каласамччĕ юр пĕрчи,
Мĕншĕн эсĕ пит хитре?

Ача панă ыйтăва хуравласа воспитатель ăна юр пĕрчине тыттарса çапла сăвăлать.

– Эпĕ вĕт илем ачи!
Çавăнпа пуль пит хитре.

Кĕçех ачасем пурте юр пĕрчиллĕ пулаççĕ.

В о с п и т а т е л ь. Мĕн чухлĕ юр пĕрчи. Епле хитре ушкăнра эпĕ! (*Пĕрин тата теприн патне пырса ыйтать.*)
– Каласамччĕ юр пĕрчи,
Мĕншĕн эсĕ пит хитре?(Ачана хуравлама пулăшать.)
– Эпĕ вĕт илем ачи!
Çавăнпа пуль пит хитре.
– Ачасем, ку юр пĕрчисен пурин те çав тери вĕçесси килет пулĕ, пулăшсамăр.
– Юр пĕрчи çав тери çăмăл, кăшт çил вĕрнипех вăл «ташлама» пуçлать: вĕлтĕртетет, çаврăнать, вĕçет.

Воспитатель юр пĕрчисене пӳлĕмре «вĕçсе илме» хавхалантарать, çепĕç кĕвĕ ярса парать.

– Маттур, ачасем – хитре юр пĕрчисем. Юр пĕрчисене пĕр çĕре пуçтарăпăр, вĕсемпе пӳлĕмри чӳречесене илемлетĕпĕр, юрать-и?

Воспитатель юр пĕрчисене пуçтарать те ачасене ларма ыйтать, сăвва тепре вуласа парать. 2-3 ачаран мĕн ас туса юлнине каласа пама ыйтать, пулăшса пырать.

– Ачасем, сирĕн çакăн пек хитре юр пĕрчисене ӳкерме вĕренес килмест-и?

Воспитатель хавхалантарнипе пурте ӳкерме пуçлаççĕ.

Теми: «Чакак»
И.Я. Яковлевăн «Чакак» калавĕпе, «Чак-чак-чакакак!» сăвăпа паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене чакака сăнлакан хайлавсемпе паллаштарасси; вĕсене ăнланма, содержанийĕ тăрăх калаçма, харкам хăй кăмăлне палăртма пулăшасси.

Кирлĕ материал: чакак ўкерчĕкĕ.

Ĕ ç й ĕ р к и

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, паян сире пĕр питĕ илемлĕ кайăкпа паллашатарас тетĕп. Кам та пулин пĕлет-ши ăна? (*Чакак ўкерчĕкне кăтартать.*)

– Çапла, ку – чакак. Сăнăр-ха ăна. Мĕнлескер вăл?

– Тĕрĕс, хăй хуп-хура. Хырăмĕ вара шап-шурă. Чакак ула тĕслĕ. Асăрхăр-ха, хўри мĕнлерех унăн?

– Çапла, унăн хўри вăрăм. Епле хитре кайăк чакак!

– Чакак ăçта пурăнать, мĕнпе тăранать?

– Итлĕр, ун çинчен калав вуласа парам. Ку калава Иван Яковлевич Яковлев çырнă. Калав ячĕ – «Чакак».

Чакак

Чакак çулла вăрманта пурăнать, юр çусан яла пырать. Çулла вăрманта вăл чĕпĕ кăларать; ялтан çăмарта вăрласа кайса чĕпписене тăрантарать. Хĕлле, сивĕ пулсан, йывăç çине ларать те: «Чак-чакак, чак-чакак», – тесе чакаклатать.

(*И. Я. Яковлев.*)

– Чакак ăçта пурăнать тенĕ?

– Çапла, вăл вăрманта та, ялта та пурăнать.

– Чакак çинчен тата мĕн пĕлтĕр? (*Хуравлама пултаракан ачаран ыйтать.*)

– Çапла, *çулла вăрманта вăл чĕпĕ кăларать; ялтан çăмарта вăрласа кайса, чĕпписене тăрантарать.*

– Чакак мĕнле сас парать?

– Янравлă саспа калаçать чакак. Халăхра ун пирки: «Чакакăн чĕлхи хўринчен те вăрăм», – теççĕ. «Чакак çăварĕнче чарак çук» калараш та пур. Хытă янранăран каланă пуль çавăн пек.

Чак-чак-чакакак!

Чак-чак-чакакак!

Чакак çинчен сăвă та çакăн пек йĕркесенчен пуçланать. Çак сăвва итлесемĕр.

Чак-чак-чакакак!

Чак-чак-чакакак!
Чак-чак-чакакак!
Чакак пăтă пĕçерет,

Хăнисене йыхăрать,
Алăк тăррине лартать,
Сăмсипеле тăвар ярать,
Хўрипеле пăтрататать.

– Мĕнле йăрă та маттур кайăк – чакак.
– Чакак мĕн тăвать тенĕ? (*Пăтă пĕçерет.*)
– Чакак пăтта хăй валли пĕçерет-и?
– Чакак мĕнле вăр-вар пулнине каласамăр.
(Сăмсипеле тăвар ярать,
Хўрипеле пăтрататать.)
– Ачасем, мĕнле шутлатăр – чакакăн хăнисем мĕнлерех-ши?

Воспитатель ачасене кайăксене сăнлакан ўкерчĕксемлĕ кĕнеке курма вулав кĕтесне чĕнет.

Теми: «Кам ăçта пурăнать?»
П. Эйзинăн «Пўрт умĕнче йăмра пур» сăввипе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ*:* ачасене чĕр чунсем, вĕсен килĕ çинчен калаçăва явăçтарасси, сăвăпа паллаштарасси; ăна йышăнма, ăнланма пулăшасси.

Кирлĕ материал: «Кам ăçта пурăнать» дидактика вăййи. Уйрăм ўкерчĕксем пулсан та аван: мулкач, пакша, тилĕ, упа, кашкăр; вĕсен çурисен теттисем; çак чĕр чунсем пурăнакан вырăн – килĕ. Йăмра çинчи кайăк йăви – ўкерчĕк.

Ĕ ç й ĕ р к и

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, эпĕ сире ўкерчĕксем кăтартас тетĕп. Ку мĕн? (*Мулкач, пакша, тилĕ, упа, кашкăр*). Çак чĕр чунсенчен кашниййĕ ăçта пурăнать?

Воспитатель ачасене «Кам ăçта пурăнать» вăййа выляттарать.
Ачасем кашни чĕр чун валли кирлĕ вырăн тупса палăртаççĕ. (Мулкач валли – тĕмĕ айĕ, пакша валли – йывăçри хăвăл; тилĕ, упа, кашкăр валли – шăтăк, йăва, йĕнĕ).

– Ачасем, тем, макăрнă сасă илтĕнет пек туйăнать. Мĕн пулнă-ши?
– А-ай, пăхăр мĕнле чĕр чун макăрать унта!

Ачасем воспитатель кăтартакан чĕр чуна курса хуравлаççĕ.

– Çапла, мулкач çури иккен. Çухалса кайнă, мĕскĕн, килĕ тĕлне пĕлмест. Ку тата мĕнсем?

Воспитатель сĕтел çине ытти чĕр чунсен çурисене те кăларса хурать. Вĕсен ячĕсене ачасене калаттарать: упа çури, пакша çури, кашкăр çури.

– Ку тата мĕн? (*Кайăк чĕппине кăтарать.*) Ачасем, пĕчĕкскерсене пулăшасах пулать. Килĕсене çитермелле.

Ачасем чĕр чунсен çурисене амăшĕсем патне куçараççĕ. Воспитатель кашнинех калаçтарать.
Санра мĕнле чĕр чун çури? Ăна хăш чĕр чун патне патне, ăçта илсе каятăн?

Юлашкинчен сĕтел çинче кайăк чĕппи çеç юлать.

– Кунпа халь мĕн тумалла? Кайăк чĕппи ăçта пурăннине кам пĕлет?

– Маттур, ачасем. Апла пирĕн йăва тупас пулать иккен. Эпĕ ку чĕпĕ мĕнле йăваран пулнине пĕлетĕп те пулас.

Воспитатель ачасене ӳкерчĕк кăтартать, хăй П. Эйзинăн «Пӳрт умĕнче йăмра пур» сăвă пуçламăшне калать.

– Акă пирĕн чĕп те хăйĕн килне тупрĕ. Пирĕн ĕнтĕ савăнма та сăлтав пур.

Воспитатель ачасемпе карталанса унччен вĕреннĕ юрă-ташша аса илет. (*Тух-ха, Ванюк пирĕн умма / Эсĕ ташша пит ăста*...)

Кун хыççăн вăл ачасене ларма сĕнет.

– Питĕ килĕшрĕ мана эсир чĕр чунсен çурисене кашнине хăйĕн килне илсе çитерни. Тăван килтен пахи мĕн пултăр? Кашниех хăйĕн килне юрататъ, кашни хăйĕн килне васкать. Эпĕ сире Петр Эйзин çырнă «Пӳрт умĕнче йăмра пур» сăввине вуласа парам-ха. Тимлĕ итлĕр.

Пӳрт умĕнче йăмра пур

Пӳрт умĕнче йăмра пур,
Йăмра çинче йăва пур,
Çав йăвара кайăк пур,
Çав кайăкăн чĕппи пур
Чĕппин сарă сăмси пур.

Сĕм вăрманта çырма пур,
Çав çырмара шăтăк пур,
Çав шăтăкра упа пур,
Çавă упан çури пур,
Çурин пĕчĕк тяппи пур.

Ял варринче пĕр пӳрт пур,
Çавă пӳртре амăш пур,
Амăш пур та, ашшĕ пур,
Вĕсен пĕчĕк ачи пур,
Ачин хитре тетти пур.

(*П. Эйзин.*)

– Ачасем, килĕшрĕ-и сире ку сăвă?

– Мĕн ытларах килĕшрĕ?

– Кайăк чĕппи ăçтине аса илĕр.

– Çапла, пӳрт умĕнче, йăмра çинче, йăвара. Маттур!

– Упа çури вара ăçта?

– Тĕрĕс, сĕм вăрманта, çырмара, шăтăкра. Пĕчĕк ачи ăçтине кам ас туса юлчĕ?

– Маттурсем – ял варринчи пӳртре, ашшĕпе амăшĕ патĕнче.

– Сăввăн пуçламăшне тепре аса илер-и?

Воспитатель сăвва пуçлать те ачасене малалла калама хистет.

Пӳрт умĕнче ...
Йăмра ...
Çав йăвара ...
Çав кайăкăн ...
Чĕппин сарă ...

Ачасен çемье сăн ӳкерчĕкĕсем пулсан аван. Çапла майпа вĕсене ашшĕ-амăшĕ çинчен калаçтарма май пур.

В о с п и т а т е л ь. Халĕ сăвă вĕçне аса илер-ха.
Ял варринче пĕр пӳрт пур,
Çавă пӳртре амăш пур,
Амăш пур та, ашшĕ пур,
Вĕсен пĕчĕк ачи пур.
Ачин ячĕ – Николай.
Коля, пире хăвăн çемье çинчен каласа парсам.

Ачан кĕске калавĕ çакăн пек пулма пултарать: «Ку ман анне. Вăл Зоя ятлă. Ку ман атте. Вăл Сергей ятлă. Ман анне фермăра ĕçлет, атте – шкулта. Ман аппа – Катя. Эпир пĕрле вылятпăр».

Теми: «Тупмалли юмахсем»
Н. Карайăн «Кам вăл?» сăввипе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасен пуплевне аталантарасси, çĕнĕ сăвăпа паллаштарасси, ăна ăнланма пулăшасси.

Кирлĕ материал: «асамлă» хутаç, теттесем: кушак, автан, чăх, кăвакал

Ĕ ç   й ĕ р к и

В о с п и т а т е л ь ачасен умне тулли тултарнă хитре пĕчĕк хутаçпа тухать.

В о с п и т а т е л ь. Эпĕ сире валли теттесем илсе килтĕм. Вĕсем çак «асамлă» хутаçра. (*Кăтартать.*) Вĕсене хаваспах сире выляма парăп. Анчах малтан сирĕн унта мĕнле теттесем пулнине пĕлмелле. Унсăрăн вĕсем «хутаçран тухасшăн» мар.

Пĕрремĕш тупмалли юмаха итлĕр:
Шывра ишме юрататъ
Нарт, – тесе вăл сас паратъ

– Тĕрĕс, ку – кăвакал. Мĕнле пĕлтĕр? (*Ачасене тупсăмне мĕнле тавçăрнине калаттарать*).

– Акă кăвакал хутаçран тухать. Ачасем, унпа выляма кăштах тăхтăр-ха.

Ытти теттисене те хутаçран кăларар. Кăвакал сире ак кунта кĕтсе ларĕ. (*Сĕтел çине лартать*).

– Иккĕмĕш тупмалли юмаха итлĕр.

Пĕчĕкскер, çăмламас:

– Мяук, – тесе сĕт ыйтать.

– Маттур, ачасем, тĕрĕс. Мĕнле пĕлтĕр? (*Тетте кушака хутаçран кăларать.*)

– Виççĕмĕш тупмалли юмаха итлĕр.

Пуринчен малтан тăрать

Ыттисене вăратать.

Ку мĕн пулать? (*Ачасем каланă хыççăн воспитатель хутаçран тетте автан кăларать.*)

– Тĕрĕс, мĕнле юрласа вăратать автан ыттисене?

– Çапла, ун сасси ян каять, пурне те вăратать.

– Тепĕр тупмалли юмах итлĕр.

Кăт-кăтик, тет, васкаса,

Анать, çăмарта туса.

– Ку вăл... тĕрĕс, чăх.

– Ну, пурне те кăлартăм курăнать. Халĕ теттесемпе выляр.

Воспитатель теттесене уçă вырăна лартса тухать. Ачасемпе хăш чĕр чунĕ патне пырать, çавна евĕрлесе тĕрлĕ хускану туса кăтартать.
Кăвакал патне çывхарнă чух енчен енне таянса утаççĕ, çак кайăк шывра мĕнле ишнине кăтартаççĕ (аллисемпе кăвакал урисемпе ишнĕ чух тăвакан хускануcене тăваççĕ).
Кушак патне пынă чух вăл мĕнле шăппăн утнине кăтартаççĕ.
Автан çунаттисемпе çапнă пек аллисене суллаççĕ, чăх ăман шыранă чух урисемпе çĕре сапаланă пек тăваççĕ тата ыт. те.
Воспитатель теттесенчен пăраннă май вĕсене пуçтарса пырать, кайран асамлă хутаç выртакан сĕтел çине лартса тухать.

В о с п и т а т е л ь. Тем, таçта шиплетнĕ сасă илтĕнмест-и? (*Сĕтел çинче выртса юлнă «асамлă» хутаç патне ачасемпе пыраса.*) Ачасем, хутаç пушă мар! Акă курсамăр... (*Хутаçран чăх чĕппи туртса кăларать.*) Эх, пĕчĕкскер, епле асăрхаймарăм пулать сана? Тух ĕнтĕ, тух çутталла. Пĕччен юлнă вăл кунта. Чĕпĕ чĕр чунсенчен хăшин патне чупса пырать-ши? (Ачасем хуравлаççĕ.) Эпĕ те çапла шутлатăп, паллах амăшĕ патне. Хашĕ-ши ку чĕппĕн амăшĕ? (*Чĕппе чăх патне илсе пырса лартаççĕ.*) Акă пĕрле ĕнтĕ халь вĕсем. Питĕ лайăх. Итлĕр-ха, ачасем! Ку çемьен ашшĕ тата мĕнле чĕр чун-ши? Кунта пур-и вăл? Лена, чĕппĕн ашшĕне тупса килсе юнашар тăрат, тархасшăн.

Лена автана чĕпĕпе чăх патне илсе пырса лартать.

– Акă халĕ чăнах та питĕ лайăх. Амăшĕ те, ашшĕ те вырăнтах, ачи (чĕппи) те килтех. Пăхса савăнмалла çеç.

– Ачасем, эпĕ сире çак çемье çинчен сăвă вуласа паратăп. Ăна Николай Карай сăвăç çырнă. Сăвви «Кам вăл» ятлă.

Кам вăл?

Автан икĕ çунатне
Çат-çат-çат çапса юрлать.

Сар чăх сарă чĕппине
Тупмалли юмах калать:
«Кам вăл сар çăмха пекскер,
Пĕчĕкскер те чиперскер?»

Сарă чĕпĕ сиккелет:
«Анне,
Эп вăл,
Эпĕ», – тет.

(*Н. Карай.*)

– Ачасем, килĕшрĕ-и сире сăвă?

– Сăвă мĕнле кăмăл çуратрĕ?

– Чăнах та чуна савăнăç кӳрет ку сăвă. Манăн та ку сăвва итлесен хавас кăмăл çуралать. Çăмăл, хитре сăвă. Пĕчĕк чĕппĕн çемйинче тăнăçлăх. Чĕпĕ ашшĕ – автан – мĕн тăвать?

Автан икĕ çунатне

Çат-çат-çат çапса юрлать.

– Апла пулсан вăл савăнать пуль? Эпир те савăннă чухне юрлатпăр, çапла вĕт?

– Ачасем, кам ас туса юлчĕ – мĕнле тупмалли юмах пачĕ амăшĕ чĕппине?

(Кам вăл сар çăмха пекскер,

Пĕчĕкскер те чиперскер?)

– Сăвăра ăна çапла каланă:

Сар чăх сарĕ чĕппине

Тупмалли юмах калать:

«Кам вăл сар çăмха пекскер,

Пĕчĕкскер те чиперскер?»

– Чĕппи мĕнле?

– Тĕрĕс, с*ар çăмха пекскер, пĕчĕкскер те чиперскер.*

– Чĕпĕ çине пăхсамăр. Çавăн пекех-и вăл?

– Ачасем юратса илĕр пĕчĕк чĕппе. Юратнă, ачашланă чух вăл мĕнлине калăр.

Воспитатель чĕппе алла илет. Ачашласа: «С*ар çăмха пекскер, пĕчĕкскер те чиперскер»,* – тет. Ачасене те çапла тума хистет.

– Чĕпĕ тупмалли юмаха тӳрех пĕлчĕ-и?

– Çапла, тӳрех тавçăрса илчĕ. Вăл çавăнтах:

«Анне,
Эп вăл,
Эпĕ», – тесе чăтăмсăррăн сиккелеме тытăнчĕ.

– Ачасем, эпĕ сире сăвва тепре вуласа парам-ха. Тимлĕ итлĕр.

Воспитатель «Кам вăл?» сăвва вулать те теттесене ачасене парать. Вĕсемпе пĕрле вылять. Тин çеç итленĕ сăвва татах та янраттарма майлă самантсем йĕркелет.

Теми: «Мĕн тума?»
П. Эйзинăн «Мĕн тума» сăввипе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене харпăр хăй кĕлетки çинчен калаçăва явăçтарасси, çĕнĕ сăвăпа паллаштарасси, ăна ăнланма пулăшасси.

Кирлĕ материал: П. Эйзин сăввисен кĕнеки.

Ĕ ç й ĕ р к и

Воспитатель ачасемпе калаçу пуçарать.

– Ачасем, эсир хăвăрăн чи çывăх, пĕрремĕш пулăшакансене пĕлетĕр-и?

– Эпĕ мĕнле пулăшакансем çинчен каланине чухлаймарăр-и?

– Калам эппин – эпĕ куç, алă, ура, чĕлхе, хăлха çинчен калатăп. Айтăр, пĕрле шутласа пăхар – мĕншĕн эпĕ вĕсене пĕрремĕш пулăшакансем терĕм.

– Теттесемпе выляс терĕр – теттисем акă лараççĕ, анчах та выляма тытăнма пирĕн килĕшекен теттине суйламалла. Апла пулсан *куç* кирлĕ-и?

– Хăшĕнпе выляссине палăртрăмăр пулсан ăна пирĕн *алла* илмелле. Çапла вĕт? Вăл аяккарах пулсан – пирĕн урасем ĕçле пуçлаççĕ.

– Халĕ кашниех калăр – куç мĕн тума кирлĕ?

Воспитатель малалла çавăн пекех хăлха, алă, ура çинче чарăнса тăрать.
Пур ачине те калаçăва хутшăнтарма тăрăшать.

– Ачасем, эпĕ сире пĕр сăвă каласа парам-ха. Унта пирĕн пулăшакансем çинчен мĕн каланине тимлĕ итлĕр.

Мĕн тума

Алли кирлĕ
Мĕн тума?
– Тĕрĕ тĕрлеме.

Ури кирĕ
Мĕн тума?
– Ташă ташлама.

Сасси кирлĕ
Мĕн тума?
– Юрă юрлама.

Чĕлхи кирлĕ
Мĕн тума?
– Сăвă калама.

Хăлхи кирлĕ
Мĕн тума?
– Юмах итлеме.

Куçĕ кирлĕ
Мĕн тума?
– Çут тĕнче курма.
(*П. Эйзин.*)

– Сăвă килĕшрĕ-и?

– Сăвва ас туса юлтăр-и? Йĕркесене каласа пĕтерме пулăшсамăр тархасшăн:

– Тĕрĕ тĕрлеме....

– Тĕрĕс – алли кирлĕ.

– Ташă ташлама...(*ури кирлĕ*).

– Юрă юрлама... (*сасси кирлĕ*).

– Сăвă калама... (*чĕлхи кирлĕ*).

– Юмах итлеме... (*хăлхи кирлĕ*).

– Çут тĕнче курма... (*куçĕ кирлĕ*).

– Маттур, ачасем! Мĕнле пысăк пĕлтерĕшлĕ асăннă пулăшакансем пирĕншĕн. Ачасем, халĕ эпĕ сире пĕр юмах каласа паратăп, тимлĕ итлĕр.

Асамлă чечек
(Юмах)

Пурăннă пĕр хĕр ача – Катя. Пĕррехинче Катьăна амăшĕ лавккана пӳремеч илме янă. Катя мĕн кирлине туяннă та килне васканă. Çул çинче вăл пĕр карчăка курнă. Вăл ăна пӳремечпе хăналанă. Вагă çын тав туса Катьăна асамлă чечек парнеленĕ. «Çак чечек пулăшнипе сан пĕр ĕмĕтӳ пурнăçланĕ», – тенĕ вăл.

Хĕр ача парнешĕн тав тунă та килелле чупнă. «Мĕн тăвам-ши ĕнтĕ», – шутланă Катя. Вăл теттесен магазинĕ патне çитнĕ. «Нумай-нумай тетте пултăрччĕ манăн», – тенĕ вăл. Çавăнтах: «Çук тетте кирлĕ мар – йытă çури лайăхрах», – вĕлтлетнĕ унăн пуçĕнче шухăш. Кӳршĕсен йытти хаяррăн вĕрсе ярсанах вăл ку шухăша та пăрахăçланă.

Пылак пăр сутса тăракана курсан Катя савăнса кайнă. «Пĕлетĕп мана мĕн кирлине», – чутах кăшкăрса яман вăл.

Шăп çав вăхăтра Катя сак çинче ларакан арçын ачана асăрханă. Хĕр ача ун патне пырса пĕрле выляма сĕннĕ. «Эпĕ выляймастăп санпа, – тенĕ арçын ача, – эпĕ чупма мар, утма та пултараймастăп, – манăн ура итлемест».

«Эпĕ вара... Эпĕ... – савăнса кайнă Катя, – сана чĕртетĕп».

Вăл хăйне мĕн кирлине каланă та асамлă чечекĕпе сулнă. Сак çинче ларакан ача сывалнă. Вĕсем пĕрле тем тĕрлĕ чупмалла та, сикмелле те вылянă.

– Ачасем, пирĕн хамăрăн пулăшакансене сывă упрамалла. Алăсем таса сывă пулччăр тесен эпир мĕн тăватпăр?

– Çапла, çăватпăр, шăлатпăр, таса тытатпăр.

– Урасене мĕнле пăхатпăр?

Малалла воспитатель ачасене гигиена правилисем çинчен калаçтарать.

Теми: «Пулмасла халапсем»
Н. Ваçанккан «Ав, кăмака умĕнче», Н. Карайăн «Шапа» сăввисемпе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене сăвăсемпе паллаштарасси, вĕсене ăнланма, ас туса юлма пулăшасси.

Кирлĕ материал: сăвă содержанине сăнлакан ÿкерчĕксем.

Ĕ ç й ĕ р к и

Воспитатель ачасене ÿкерчĕке сăнама ыйтать.

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, пăхăр-ха: епле илемлĕ ÿкерчĕк. Мĕн ÿкернине тимлĕ сăнасамăр.

– Мĕншĕн ку ÿкерчĕк çине пăхсан ăшă кулă çуралать?

– Айтăр, ÿкерчĕке пĕрле сăнар – кăмакара вут çунать. Кăмака умĕнче вара – ... . Мĕн куратăр? Кăмака умĕнче йытă ĕçлет. Кушакĕ тата мĕн тăвать? Кушак çури тата? Ташша яман-и вăл?

– Тем, вĕсем хăна кĕтеççĕ-ши?

– Халĕ çак ÿкерчĕк çинчен сăвă итлĕр.

Ав, камака умĕнче...

Ав, кăмака умĕнче
Анчăк йăва пĕçерет.
Кăски урай варринче
Сухарисем вĕтетет.
Кушак çури пит çăвать,
Мяуклатса çаврăнать.
(*Н. Ваçанкка.*)

– Анчăк мĕн тăвать?

– Кăски, кушак, мĕн тăвать? Çапла, сухари вĕтетет. Кушак çури – ...? (*Пит çăвать, мяуклатать, çаврăнать.*)

– Çакăн пекех кулăшла тепĕр сăвă та вуласа парас килет сире. Вăл «Шапа» ятлă.

Шапа

Мана хирĕç
Сукмакпа

Юрласа килет
Шапа.

Сăран атă
Уринче,
Сĕрме купăс
Аллинче.

– Эс ăçта каян,
Шапа,
Каçа хирĕç
Купăспа?

– Кŭршĕ ял
Пĕви хĕрне,
Шавлă вăййă
Картине.
(*Н. Карай.*)

– Килĕшрĕ-и сире ку сăвă?
– Шапа мĕнле юрă юрласа килет?
– Вăл ăçта кайма тухнă?
– Çапла, вăл *кŭршĕ ял пĕви хĕрне, шавлă вăййă картине* каять.
– Çак сăмахсене шапа мĕнлерех калать-ши?
– Ман шутпа – мухтанарах, тен, мăн кăмăллăрах та. Унсăрăн вăййă пуçланмасть пуль ĕнтĕ. Купăссăсăр мĕнле вăййă пултăр?
– Шапа мĕнле пуçтарăннă, мĕн тăхăннă?
– Тĕрĕс, Шапан *сăран атă уринче, сĕрме купăс аллинче.*
– Ну, ку Шапана çул парсах ирттерсе ямалла пуль.
– Ŭкерчĕк çине пăхăр. Мĕн курнине каласа парăр.

Воспитатель ачасене ŭкерчĕк тăрăх калаçтарать.

Теми: «Упапа хĕр ача»
Вырăс халăх юмахĕпе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене вырăс халăх юмахĕпе паллаштарасси, ăна ăнланма пулăшасси.

Кирлĕ материал: упа маски.

Ĕ ç й ĕ р к и

Воспитатель ачасене хăй тавра пуçтарать.

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, эсир юмах итлеме юратнине пĕлетĕп. Çавăнпа паян тепĕр юмах каласа парăп. Вăл «Упапа хĕр ача» ятлă.

Упапа хӗр ача

(*Вырăс халăх юмахӗ*)

Пӗрре хӗр ачасем вăрмана çырлана кайнă. Çырла татнă та килелле утнă, пăхаççӗ – пӗр хӗр ачи çук. Ăна чӗнме пуçланă, чӗннӗ-чӗннӗ – никам та хирӗç сас паман. Яла таврăнă та хӗр ачасем Машук çухалса юлни çинчен каласа кăтартнă.

Машук çӳренӗ-çӳренӗ те вăрманти пӗр пӳрт патне пырса тухнă. Чӳречерен шакканă, никам та сăмах хушман. Алăкне тӗксе пăхнă – алăкӗ яриех уçăлса кайнă. Машук пӳрте кӗнӗ те сак çине ларнă.

Ку пӳртре упа пурăннă. Çав вăхăтра вăл килте пулман.

Каçхине упа киле таврăннă. Вăл, хӗр ачана курсан, çав тери хӗпӗртесе кайнă.

– Халь ӗнтӗ сана киле ямастăп, кунтах пурăнма юлатăн, – тет.

Хӗр ача чылай макăрнă, анчах та нимӗн те тăваймăн. Упапа вăрманти пӳртре пурăнма пуçланă.

Упа кашни кунах вăрмана туха-туха кайнă. Хӗр ача апат-çимӗç хатӗрленӗ, пӳрте тирпейленӗ. Унăн ашшӗ-амăшӗ патне çав тери каяс килнӗ. Мӗн тумалла-ха?

– Упа мучи, аттепе аннене яла кучченеç леçсе пар-ха, – тенӗ вăл.

Упа килӗшнӗ.

Акă хӗр ача кукăль пӗçерсе тултарнă. Пысăк карçинкка тупнă та упана:

– Эпӗ çак карçинккана кукăль хурса тултарăп, эсӗ ăна яла кайса пар. Анчах асту, пӗр кукăльне те ан çи. Эпӗ пӳрт тăррине хăпарăп та сана пăхса ларăп, – тенӗ.

Упа тула тухсан, хӗр ача карçинккана кӗрсе ларнă та çиелтен кукăльсем хурса тултарнă. Упа пӳрте кӗнӗ те карçинккана çурăм çине çӗклесе лартнă. Унтан вăл ялалла уттарнă.

Утсан-утсан, упа ывăнса çитет:

– Тунката çине ларам-ха,
Пӗр кукăльне çием-ха, – тет.

Хӗр ача карçинккаран:

– Куратăп, куратăп! Тунката çине ан лар, кукăль ан çи! – тет.

Упа каялла çаврăнса пăхать те тӗлӗнет:

– Епле чее ку хӗр! Çӳлте-е ларать, аякка-а курать! – тет.

Карçинккине йăтать те малалла утать. Татах кăштах каять те ывăнать:

– Тунката çине ларам-ха,
Пӗр кукăльне çием-ха, – тет.

Хӗр ача каллех:

– Куратăп, куратăп! Тунката çине ан лар, кукăльне ан çи! – тет.

– Ав епле чее хӗр! Çӳлте-е ларать, аякка-а курать! – тет упа. Унтан тăрать те хăвăртрах чупса каять.

Акă упа яла чупса кӗрет. Машукăн ашшӗпе амăшӗ пурăнакан çурта тупать те хапхаран шаккать:

– Шак-шак-шак! Питӗркӗчне уçăр, хапхине уçăр! Эпӗ сире валли Машукран кучченеç илсе килтӗм! – тет.

Сасартăк йытăсем вӗрсе яраççӗ те упа патнелле чупаççӗ. Упа карçинккине хапха патне пăрахать те вăрмана тарать.

Старик хапхине уçать. Карçинкка патне пырать те ун хупăлчине уçать. Карçинккара хăйӗн хӗрачи кулса ларать.

– Ачасем, сире ку юмах килĕшрĕ-и?
– Машук ăçта лекнĕ?
– Машукăн килне каяс килнĕ-и?
– Апла мĕншĕн кайман-ха вăл?
– Хĕр ача килне кайма мĕнле май тупнă? (*Юмахăн сыпăкне аса илтерет.*)
– Хĕр ача тавçăруллă пулни ăçтан курăнать? Аса илĕр-ха, хĕр ача упана мĕн каларĕ?
– Тĕрĕс, «*Эпĕ çак карçинккана кукăль хурса тултарăп, эсĕ ăна яла кайса пар. Анчах асту, пĕр кукăльне те ан çи. Эпĕ пӳрт тăррине хăпарăп та сана пăхса ларăп, – тенĕ»*.
– Хĕр ача упана систермесĕр карçинккана епле кĕрсе ларма пултарчĕ?
– Упа çул çинче карçинккана ан уçтăр тесе вăл мĕн шутласа тупрĕ-ха?
– Упан кукăль çиесси пулчĕ-и?
– Ачасем, айтăр-ха упа вăрманпа мĕнле пынине кăтартатпăр. Акă вăл карçинккине йăтнă, ак çапла пырать пуль, çапла-и?
– Миша, сан шутпа мĕнле пырать? Аса илĕр-ха, ун карçинкки йывăр вĕт! Çавăнпа, тен, малалла ӳпĕннĕ пулĕ? Утса кăтартăр-ха çавăн пек.
– Ну, чăн-чăн упасем пекех вара эсир!

Воспитатель ачасемпе юмахри диалога выляса илет. Упа вырăнне хăй пулма пултарать, упа маскине тăхăнать, сассине те упанни евĕр кăларать, кайран упа сăмахĕсене ачасем те калаççĕ.

М и ш а. *Ух, ывăнтăм. Тунката çине ларам-ха, пĕр кукăльне çием-ха.*

Воспитатель ачасене кирлĕ сăмахсене аса илме, хуравлама пулăшать.

В о с п и т а т е л ь. *Куратăп, куратăп! Тунката çине ан лар, кукăльне ан çи!*
М и ш а. *Ав епле чее хĕр! Çӳлте-е ларать, аякка-а курать! Каям-ха васкарах малалла.*
В о с п и т а т е л ь. Ачасем, Машук киле çитрĕ-и? Сире юмахра геройсенчен хăшĕ килĕшрĕ? Мĕншĕн? Юмахри хăш вырăна ас туса юлтăр?

Теми: «Автан тус, автан тус»
П. Эйзин сăввипе тата И.Я. Яковлевăн калавĕпе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене автана сăнлакан хайлавсемпе паллаштарасси; ăнланма, вĕсен содержанийĕ тăрăх калаçма, харкам хăй кăмăлне палăртма пулăшасси.

Кирлĕ материал: автан ӳкерчĕкĕ, тетте автан.

Ĕ ç й ĕ р к и

Воспитатель ачасене тупмалли юмах итлеме сĕнет: «Хăй хуралçă мар, пурне те вăратать». (*Автан.*) Тупсăмĕ ӳкерчĕк çинче. (*Ăна, тӳнтерле лартнăскерне, тупмалли юмахăн тупсăмне пĕлсен воспитатель пиччĕн çавăрса лартать*). Ачасем воспитательпе пĕрле автана сăнлаççĕ.

– Автан мĕн тĕслĕ?
– Унăн мĕн-мĕн пур? (*Пуçĕ, хӳри, кĕлетки, ури.*)
– Пуçĕ çинче мĕн пур? (*Хĕрлĕ киккирикĕ.*)
– Куçĕ мĕнле? (*Çавракa.*)
– Ури мĕнле (*Урисем пысăк, тĕклĕ.*)
– Ури çинче мĕн пур? (Ури çинче качисем пур.)

Воспитатель ачасем каласа пынă май мĕн каланине ӳкерчĕк çинче кăтартса пырать, ăнланман сăмахсене ăнлантарса парать.

– Автан мĕн тăвать? Тулă пĕрчисене ... (*сăхать*), чăхсене, чĕпсене ... (*апата йыхăрать*), ирхине ирех ... (*авăтать*).
– Вăл мĕнле авăтать?
– Автан мĕн юрататъ?
– Халĕ эпĕ сире автан çинчен калав вуласа парăп. Тимлĕ итлĕр. (*Ӳкерчĕке тӳнтерле çавăрса лартать.*) Калава чăвашсене çутта кăларакан, вĕрентекен Иван Яковлевич Яковлев çырнă. Ячĕ – «Автан».

Автан

Пирĕн пĕр пысăк хĕрлĕ автан пур. Вăл тăр-кăнтăрла урапа çине хăпарать те: «Ки-ки-ри-ку!» – тесе авăтать. Сасси аван; хӳри илемлĕ, авăна-авăна тăрать. Киккирикĕ пысăк; тĕклĕ ураллă; качи вăрăм.

Сирĕн автан çапла-и?

(*И. Яковлев.*)

– Килĕшрĕ-и сире ку автан?
– Пирĕн ӳкерчĕкри автан вара мĕнлеччĕ?

Ачасем воспитатель пулăшнипе автана сăнлаççĕ.

– Пирĕн автан ... (*пысăк, шурă*).
– Унăн хӳри ... (*илемлĕ, авăна-авăна тăрать*).
– Автанăн киккирикĕ ... (*хĕрлĕ*), ури ... (*тĕклĕ*), качи ...(*вăрăм*).

Воспитатель аллинче тетте автан. Автан ачасене чăх картине «йыхăрать». Ачасем автан пек урасене çӳле çĕклесе утаççĕ, «çунаттисемпе» суллаççĕ, автан пек авăтаççĕ. Воспитатель вылянă май ачасене автанăн киккирикне, алкине, кĕмĕл хӳрине сăнама ыйтать, кăтартать. Тытса пăхма сĕнет.

– Ачасем, автан туспа калаçса илер-и?

Воспитатель П. Эйзинăн «*Автан тус, автан тус...*» сăввине вулать.

Автан тус, автан тус...
– Автан тус, автан тус,
Киккирикӳ миçе пус?
– Пĕр пуспа та парас çук,
Çĕр пуспа та сутас çук.

– Автан тус, автан тус,
Ылтăн алку миçе пус?
– Пĕр пуспа та парас çук,
Çĕр пуспа та сутас çук.
– Автан тус, автан тус,
Кĕмĕл хӳрӳ миçе пус?
– Пĕр пуспа та парас çук,
Çĕр пуспа та сутас çук.
(*П. Эйзин.)*

– Килĕшрĕ-и сире, ачасем, сăвă? Ку сăвва Петĕр Эйзин çырнă. Автор автанран мĕн çинчен ыйтать?

– Тĕрĕс, вăл автанăн киккирикĕ, алки, хӳри мĕн хакне пĕлесшĕн.

– Пĕлчĕ-и? Мĕн хак вара? Мĕнле хуравлать автан?

– Пĕр пуспа та парас çук,
Çĕр пуспа та сутас çук.

– Ачасем, кам автанпа выляс тет?

Воспитатель тетте автана ачана парать. Вăл автан тытнă ачаран сăвă йĕркисемпе киккирикĕ, алки, хӳри мĕн хак тăнине ыйтать. Ачана хуравлама пулăшать. Теттене тепĕр ача илсен вăйă малалла тăсăлать.

Теми: «Кайăксем килеççĕ»
И. Малкайăн «Куккук килнĕ» сăввипе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене кайăксене сăнлакан хайлавсемпе паллаштарасси; ăнланма, вĕсен содержанийĕ тăрăх калаçма, харкăм хăй кăмăлне палăртма пулăшасси.

Кирлĕ материал: çуркуннене сăнлакан ӳкерчĕк, кайăксен ӳкерчĕкĕсем.

Ĕ ç й ĕ р к и

Воспитатель ачасене сăвă итлеме сĕнет.

Юр ирĕлет
Çӳлте хĕвел йăл кулать,
Шур юр унтан вăтанать,
Шур юр унтан вăтанать,
Ирĕлет те шыв пулать.
(*В. Давыдов-Анатри.*)

– Ачасем, савăра калани хăçан пулать?

– Унта сăнланă çут çанталăкри улшăнусене аса илер-ха. Çакă хăçан пулать?

– Çапла, çуркунне. Çуркунне çитрĕ. Пурте хавас çуркуннене. Пуринчен ытла – кайăксем. Кайăксем пĕрин хыççăн тепри васкаса тăван çĕр-шыва тав-

рӑнаççӗ. Малтан тырӑ сӑхаканнисем килеççӗ, вӗсем хыççӑн – шывра ишекеннисем, юлашкинчен вара шӑна-пӑванпа тӑранса пурӑнаканнисем.

– Ачасем, эсир çуркунне вӗçсе килекен мӗнле кайӑксене пӗлетӗр?

– Маттур, эпӗ те пӗлетӗп вӗсене. Акӑ итлӗр, нимӗн те пӑтраштармастӑп-и эпӗ?

Вӗçсе килчӗç кайӑксем:
Сурӑхсемпе чӗкеçсем,
Кураксемпе шӑнкӑрчсем,
Ӗнесемпе чӗрӗпсем.

– Мӗншӗн кулатӑр? Апла-и-ха, тӗрӗс мар пулчӗ иккен. Тепре итлӗр.

Вӗçсе килчӗç кайӑксем:
Кулькисемпе çерçисем,
Чӑхсемпе тӑманасем,
Чанасемпе куккуксем.

– Маттур, питӗ тимлӗ эсир. Чӑххисем чӑнах та кунтах, килтех пурӑнаççӗ çав: ниçта та вӗçсе те каймаççӗ, ниçтан та вӗçсе те килмеççӗ. Шутласа пӑхӑр, чӑхсем вырӑнне мӗнле кайӑксене асӑнма пулать?

– Халӗ Иван Малкай çырнӑ сӑвва итлӗр. Вӑл «Куккук килнӗ» ятлӑ.

Куккук килнӗ

Куккук килнӗ,
Куртӑр-и?
– Куртӑмӑр.
Ку-ку-ку-ку! тенине
Илтрӗр-и?
– Илтрӗмӗр.
Эпир ун чух
Вӑрманта
Пултӑмӑр.
Хитре-хитре
Чечексем
Пухрӑмӑр.
(*И. Малкай.*)

– Куккук ытти кайӑкран мӗнпе уйрӑлса тӑрать?

Воспитатель ачасене кайӑксен ӳкерчӗкӗсене кӑтарать.

– Хӑшӗ кунта куккук?

Ачасем воспитательпе пӗрле куккук ӳкерчӗкне уйӑрса илеççӗ, ытти ӳкерчӗсенче сӑнланӑ кайӑксен ячӗсене калаççӗ.

Калаçу теми «Çуркунне»
К. Ивановăн «Çуркунне» сăввипе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене çуркуннене сăнлакан хайлавсемпе паллаштарасси; ăнланма, вĕсен содержанийĕ тăрăх калаçма хистесси.

Кирлĕ материал: çуркуннене сăнлакан ӳкерчĕк.

Ĕç йĕрки

Воспитатель ачасене çуркуннене сăнлакан ӳкерчĕке пăхма сĕнет.

– Ачасем, ӳкерчĕкре çулталăкăн хăш вăхăтне сăнласа панă?

– Чăнах та çуркунне-и? Çуркуннен мĕнле паллисене куратăр? Кашниех харкам хуравне *çуркунне* сăмахран пуçлăр.

– Çуркунне *... юр ирĕлет.*

– Маттур, Лена.

– Çуркунне *... чечексем тухаççĕ.*

Воспитатель ӳкерчĕкре сăнланă паллăсене уйăрса калама пулăшать. Хуравĕсене ачасен пĕлĕвĕ, опычĕ çине таянса йĕркелеттерет. (*Кайăксем вĕçсе килеççĕ, хурт-кăпшанкă вăранать, чĕр чунсем тумĕсене улăштараççĕ, хĕвел хĕртме пуçлать...)*

– Ачасем, эпĕ сире Константин Иванов çырнă «Çуркунне» ятлă сăвва вуласа парам-ха.

Çуркунне

Килчĕ ырă çуркунне,
Килчĕ ячĕ ăшăтса.
Хĕвел савать тĕнчене,
Хĕл ыйхинчен вăратса.

Çӳлте, пĕлĕт айĕнче,
Тăри юрри илтĕнет.
Çемçе курăк çийĕнче
Путек-сурăх сиккелет.
(*К. Иванов.*)

– Сăвва итленĕ май сирĕн мĕнле кăмăл çуралчĕ?

– Мĕншĕн çуркуненне «ырă» тенĕ?

– *Савать* тенине урăхла мĕнле калама пулать?

– Хĕвел тĕнчене мĕнле савать?

– Тĕнче хĕл ыйхинчен вăраннине эпир мĕнле паллăсем тăрăх пĕлме пултаратпăр? (*Çĕр ăшăнчĕ, сывласа ячĕ, черчен симĕс курăкпа хупланчĕ – путек-сурăха чăн-чăн уяв. Йывăç-тĕмĕ çулçăпа витĕнчĕ. Этем те пĕтĕм тĕнчепе пĕрле çуркуннешĕн савăнать.)*

– Ӳкерчĕк çине тимлĕрех пăхсамăр. Таврара мĕн юрри янрать?

– Çапла, тăри юрри. Мĕн çинчен-ши ун юрри? Тен... Итлер-ха, тен, ун юрри çапларах.

Тăр-тăри

Тăри ирех тăнă та
Шăрантарать юррине:
– Тăр-тăри, тăр-тăри,
Ирпе ирех тăтăр-и,
Пăри пĕрчи акрăр-и,
Пăри пăтти çакрăр-и,
Сарă çуне сапрăр-и,
Çиме мана лартрăр-и?

– Тăри мĕнле юрлать? Кам хăш йĕркесене астуса юлчĕ? Аса илер çак йĕркесене.

Воспитатель ачасене тăри юррине сăнлакан йĕркесене аса илсе евĕрлеме хавхалантарать, пулăшать.

Теми: «Апрель»
В. Алентейĕн «Апрель» сăввине аса хывни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене Василий Алентейĕн «Апрель» сăввипе паллаштарасси (юлашки çаврăмсăр); ăна аса хывма пулăшасси.

Кирлĕ материал: сăвăра палăртнă çуркунне паллисене сăнлакан ӳкерчĕксем – мнемотаблица, çуркунне вĕçсе килекен кайăксене сăнлакан ӳкерчĕксем (хура курак, шăнкăрч, вĕлтрен тăрри, тăри, чĕкеç, шăпчăк), вĕсен сассисене çырса илни.

Ĕ ç й ĕ р к и

– Мĕнле илемлĕ паян çанталăк. Ачасем, аса илтерсемĕр – çулталăкăн хăш вăхăчĕ пырать?

– Çапла, çуркунне.

– Эпир сирĕнпе çуркуннене кăтартакан паллăсене уçăмланăччĕ – аса илер-ха. Эпĕ çуркуннен пĕр-пĕр паллине калăп – эсир мана тĕрĕслĕр: нимĕн те пăтраштармăп-и?

– Юр юлмарĕ таврара, кайрĕ пăрĕ çырмара.

– Вăрмансем çаралчĕç,
Уй-хирсем хура,
Кайăк-хур саланчĕ
Ăшă кăнтăра.

– Ача-пăча ярăнать, тăвайккине якатать.

– Тухать курăк çăп-çăра
Хĕвел хытă хĕртнĕрен.

– Сарă, хĕрлĕ çулçăсем
Тăкăнаççĕ çĕр çине.

– Юр каять те, сип-симĕс калча
Уй-хире ем-ешĕл тĕс парать.

– Пăт-пăт,
Пăтăр, пăтăр!
Тумласем ӳкеççĕ, пăхăр!

Воспитатель ачасене асăннă паллăсем тăрăх çулталăкăн вăхăтне тĕрĕс пĕлме пулăшса пырать.

– Маттур, ачасем! Эпĕ сире сăвă вуласа парăп. Ку сăвăра çуркуннен паллисене туллинрех сăнласа панă. Итлесемĕр.

Воспитатель ачасене Василий Алентейĕн «Апрель» сăввин сыпăкне вуласа парать.

Апрель

Шăнкăрчсем хавас юрлаççĕ,
Шарласа шывсем юхаççĕ,
Йăмрасем кăчка лараççĕ,
Чаплă-çке апрель.
Çепĕç çеçпĕлсем тухаççĕ,
Хурăнсем ăшша туяççĕ,
Çамрăк çулçă кăлараççĕ,
Чаплă-çке апрель.
Тракторсем хирте ĕçлеççĕ,
Тарăн касăсем чĕреççĕ,
Тăрисем çӳлте вĕçеççĕ,
Чаплă-çке апрель.
(*В. Алентей.*)

– Ачасем, сире сăвă килĕшрĕ-и?

– Çапла, урамра – çуркунне! Сивĕ хĕл кунĕсем хыççăн çуркунне пире савăнтарать. Хаваслă сăвă.

– Ачасем, сăвăра пĕр йĕрке темиçе хут янăрать. Çав йĕркене кам ас туса юлчĕ?

– Тĕрĕс: «*Чаплă-çке апрель».* Апрель уйăхĕ чăннипех те чаплă. Сăввăн ячĕ те çавăн пекех. Сăвă «Апрель ятлă». Ăна Василий Алентей çырнă.

– Ачасем, эпĕ ку сăвва сире тепре вуласа парăп. Анчах та хальхинче кашни йĕркине «ӳкерсе» пырăп. Мĕнле тетĕр-и? Ак çапла:

Шăнкăрчсем хавас юрлаççĕ	Воспитатель мольберт çине шăнкăрчсене сăнлакан ӳкерчĕке çирĕплетет
Шарласа шывсем юхаççĕ	Каланă йĕркепе килĕшӳллĕ ӳкерчĕке вырнаçтарать
Йăмрасем кăчка лараççĕ	Мольберт черетлĕ ӳкерчĕкпе – симĕсленме пуçланă йăмрасене сăнлаканнипе – пуянланать
Чаплă-çке апрель	Кăшкăру палли ӳкернĕ хута кăтартать

Воспитатель çавăн пекех малалла та пĕтĕм сăвва каланăçем ачасем умĕнче йăлтах кусăмласа пырать.

– Акă мĕнле «çырса хума» пултартăмăр ку сăвва!

Воспитатель мольберта куçарса хурать, ура çине тăрса, таврана кăтартса сăвă вулать.

Çуркунне

Юр юлмарĕ таврара,
Кайрĕ пăрĕ çырмара.
Тари-тари, та-ра-ра,
Юхрĕ шывĕ çыр таран.

Пултăм эпĕ вăрманта,
Мĕскер куртăм-ха унта?
Тари-тари, та-ра-ра,
Пин-пин кайăк вăйăра.
(*Е. Афанасьев.*)

– Эпĕ те сире вăрманта усăлса çӳреме чĕнетĕп. Вăйăри кайăксен сассисене итлĕпĕр.

Воспитатель ачасене кавир çине тухма чĕнет.

– Çуркунне мĕнле кайăксем вĕçсе килеççĕ?

– Тĕрĕс, малтан хура кураксем, каярах шăнкăрчсем вĕçсе килеççĕ. Хыççăнах ыттисем те – вĕлтрен тăррисем, тăрисем, чĕкеçсем, шăпчăксем.

Воспитатель кашни кайăк ятне асăннăçем вĕсене сăнлакан ӳкерчĕксене кăтартса пырать.

– Ачасем, ку кайăксем пурте пирĕн вăрманта хăйсен юррисене юрлĕç. (*Кайăксен ӳкерчĕкĕсене пӳлĕмре тĕрлĕ вырăнта вырнаçтарса тухать.*)

– Хăшĕ юрласа ярать – эпир çавăн патневаскăпăр, юрришĕн тав тăвăпăр.

Воспитатель кайăксен сассине çырса илнине ярать, ачасене кирлĕ кайăка тупма пулăшать, тав сăмахĕсене калама хавхалантарать: «Тавах сана, шăнкăрчăм, хăвăн юррупа савăнтарнăшăн», «Тавах сана, хура курак, çуркуннене илсе килнĕшĕн, тыр-пула, пахча çимĕçе сиен кӳрекен хурт-кăпшанкăсенчен хăтарнăшĕн...
Унтан воспитатель ачасене ларма сĕнет. Мольберт çине пăхма ыйтать.

– Ачасем, эпĕ мольберт çине мĕн çырса хунине вулама пултарăр-и?

– Малтан хама тĕрĕслем-ха. Эпĕ ас туса юлма пултартăм-и? Эсир, ачасем,

тимлĕ итлĕр, тархасшăн. Мана пулăшу кирлĕ пулма пултарать.

Воспитатель Василий Алентейĕн «Апрель» сăввине вулать (вуланăçем указкăпа ӳкерчĕксене кăтартса пыма пулать). Тĕллĕн-тĕллĕн чарăнса ачасене те сăвва калама хистесен аван.

–Тавах, сире, ачасем, пулăшнăшăн. Коля манран та лайăхрах ас туса юлнă пулас. Каласа парсам сăвва.

Воспитатель сăвва ачасенчен уйрăмшарăн ыйтать, малтан лайăх ас туса юлма пултарнисене хавхалантарать, сăвва калама пулăшса пырать.

Теми: «Чĕпсем»
В. Сутеевăн «Чăх чĕппипе Кăвакал чĕппи» юмахĕпе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: В. Сутеевăн «Чăх чĕппипе Кăвакал чĕппи» юмахĕпе паллаштарасси, малтан паллашнă юмахĕсене аса илтересси.

Кирлĕ материал: юмахри персонажсен ӳкерчĕкĕсем, виçĕ курупка (хуплашкисем çине малтан вуланă юмахсенчи самантсене сăнлакан ӳкерчĕксем çыпăçтарнă).

Ĕ ç   й ĕ р к и

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, сире паян икĕ тус çинчен юмах вуласа парăп. Паллашар-ха пĕрремĕшпе. Сăвва тĕрĕс вĕçлеме пултарсан вăл камне пĕлĕпĕр. Итлĕр.

Кăвакал чĕппи

Шывра ишет сар çăмха –
Сӳтĕлмест çиппи.
Çăмха мар вăл, чимĕр-ха, –
(...)

(*Н. Васильев.*)

– Тавçăртăр-и мĕн çинчен каланă?

– Çапла, кăвал чĕппи çинчен. Мĕншĕн кăвакал чĕппи тесе шутларăр, чăх чĕппи те сар çăмха пекех вĕт, сап-сарă, кăпăшка?

– Шăпах чăх чĕппипе кăвал чĕппи çинчен юмах вуласа парасшăн та сире. Итлĕр. Ячĕ те ку юмахăн – «Чăх чĕппипе Кăвакал чĕппи».

Чăх чĕппипе Кăвакал чĕппи

Кăвакал чĕппи çăмартана шăтарса тухрĕ.

– Эпĕ çăмартана шăтарса тухрăм, – терĕ вăл.

– Эпĕ те, – терĕ чăх чĕппи.

– Эпĕ уçăлма каятăп, – терĕ Кăвакал чĕппи.

– Эпĕ те, – терĕ Чăх чĕппи.

– Эпĕ çĕр чакалатăп, – терĕ Кăвакал чĕппи.

– Эпĕ те, – терĕ Чăх чĕппи.
– Эпĕ ăман тупрăм, – терĕ Кăвакал чĕппи.
– Эпĕ те, – терĕ Чăх чĕппи.
– Эпĕ лĕпĕш тытрăм, – терĕ Кăвакал чĕппи.
– Эпĕ те, – терĕ Чăх чĕппи.
– Эпĕ шыва кĕме каятăп, – терĕ Кăвакал чĕппи.
– Эпĕ те, – терĕ Чăх чĕппи.
– Эпĕ ишетĕп, – терĕ Кăвакал чĕппи.
– Эпĕ те! – кăшкăрчĕ Чăх чĕппи. – Çăлăр! Путатăп!
Кăвакал чĕппи Чăх чĕппине çырана туртса кăларчĕ.
– Эпĕ татах шыва кĕме каятăп.
– Эпĕ тек каймастăп, – терĕ Чăх чĕппи.

(*В. Сутеев.*)

– Ачасем, сире юмах килĕшрĕ-и?
– Чăх чĕппийĕ мĕнлескер?
– Пĕчĕк, хитре, айван. Çапла, вăл айванрах. Теприн хыççăн тем тума та хатĕр. Ялан апла тума çук çав. Чăх чĕппипе кăвакал чĕппи вĕсем тĕрлĕ кайăк-кĕшĕк-çке-ха.
– Атьăр тепре аса илĕпĕр хайлава. Вăл мĕнле пуçланчĕ? Кăвакал чĕппи малтан мĕн турĕ? Чи малтанах...
– Çапла, çăмарта шăтарса тухрĕ. Унтан... Шыва кĕме кайрĕ. Чăх чĕппи вара мĕн турĕ? ...
– Веçех Кăвакал чĕппи хыççăн туса пычĕ, çапла-и?
– Чăх чĕппи мĕн тума пултараймарĕ? Мĕншĕн?
– Çапла, чăхсем шывра ишеймеççĕ. Вĕсем шыв кайăкĕсем мар.
– Пĕчĕк Чăх чĕппи кулăшла хăтланать. Анчах ку темех мар, вăл пĕчĕкçĕçке, пĕчĕк ача пекех.

Воспитатель ачасене вăйă выляма чĕнет – ӳкерчĕксем пăтрашăнса кайнă.
Кашнине хăйĕн курупкине хумалла.
Пĕр курупки «Çарăк» юмахри ӳкерчĕксем валли, тепри – «Йăва» юмахри, виççĕмĕшĕ – халĕ вуланă юмахри ӳкерчĕксем валли. Курупкисене ачасем хуплашки тăрăх палласа илеççĕ.

Теми: «Карап»
А. Барто сăввине аса хывни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене А. Барто сăввипе паллаштарасси, ас туса юлма пулăшасси; ачасен пуплевĕн сăмах йышне пуянлатасси; ас тăвăмне, çĕннине пĕлес кăмăлне аталантарасси; вăйă опытне анлăлатасси.

Кирлĕ материал: матрос тумĕ тăхăннă ачана (çитĕннине) сăнлакан ӳкерчĕк, матрос шапки, кашни ача валли хутран тунă карап, сăвва сăнлакан иллюстраци.

Ĕç йĕрки

Воспитатель. Пур ача та выляма юрататъ. Харкам тĕллĕн те, пĕрле пуçтарăнса та выляма пулатъ. Эсир хăвăр мĕнле вăйăсем вылятăр? (*Ачасене тимлĕ итлет, шухăшĕсене палăртма пулăшса пыратъ.*) Вăйăсем тĕрлисем пулма пултараççĕ. Ачасем, эпĕ сире ӳкерчĕк кăтартăп – ача мĕнле вылять-ши?

Воспитатель А. Барто çырнă «Карап» (Кораблик) сăввине сăнлакан иллюстраци кăтартатъ. Ӳкерчĕк тăрăх ачасене калаçтаратъ. (*Кама куратăр? Арçын ача тумĕ сире тĕлĕнтермест-и? Ача мĕн тăватъ? Аллине мĕн тытнă? Арçын ача пĕччен-и? Шаписене тата мĕн кăсăклантаратъ-ши?...*)

– Ачасем, халĕ сире ӳкерчĕкри ачан вăййи çинчен сăвă вуласа парăп. Тимлĕ итлĕр. Ăна Агния Барто çырнă, «Карап» ятлă.

Карап

Килтен тухрăм эпĕ
Матрос тумĕпе,
Карап сĕтĕретĕп
Çырма хĕррипе.
Шапасем пĕр вĕçĕм
Пыраççĕ хыçран:
– Ярăнтарччĕ, – теççĕ, –
Пире, капитан.
(*А. Барто. Н. Ыдарай куçарнă.*)

– Ачасем, сире сăвă килĕшрĕ-и?
– Ача мĕнле вылять?
– Сăвă мĕнле кăмăл çуратать?
– Мана та ку сăвă питĕ килĕшет.
– Сăвă мĕнле пуçланнине кам ас туса юлчĕ?
– Маттур, Коля! Тĕрĕс каларăн.
Килтен тухрăм эпĕ
Матрос тумĕпе,
– Эпĕ сире матрос тумне кăтартасшăн.

Воспитатель ӳкерчĕке сăнласа паратъ.

– Матрос тумĕ питĕ хитре: кăвакпа шурă йĕрлĕ тельняшка, пысăк тăваткал кăвак çухави хĕррине виçĕ шап-шурă йĕр илемлетет. Моряксен пуçĕнче сăмсасăр карттус – хура хăюсемлĕ шурă шапка. Питех те капăр форма. Моряксен тумне тăхăнсан кашниех хăйне мăнаçлă туять пулĕ.

– Манăн сире моряксен шапкине тăхăнтарса пăхас килет. Çак сăмсасăр карттуса бескозырка теççĕ. (*Ачасене пĕрле, уйрăмшарăн калаттаратъ.*)

– Эсир те çак сăвăри ача пек капитан пулса пăхăр, хăвăр карап мĕнле сĕтĕрнине калăр.

Воспитатель матрос шапкине малтан хӑй «тӑхӑнать» сӑввӑн малтанхи ҫаврине каласа пӗр вырӑнта утать.
Ачасене, кӑмӑлне кура, черечӗпе тӑхӑнма пулӑшать, сӑввӑн сӑмахӗсене шӑппӑн аса илтерсе пырать. Мухтама манса каймасть: «Маттур, Коля, чӑн-чӑн капитан!»

– Ача пӗччен мар. Мӗнсем унпа пӗрле ярӑнасшӑн?
– Шапасем.
– Тӗрӗс. Коля, капитанпа пӗрле *«Шапасем пӗр вӗҫӗм пыраҫҫӗ хыҫран?»*

Воспитатель ачана сӑвӑ йӗркисемпе хуравлама пулӑшать.

– Ҫапла, «*Шапасем пӗр вӗҫӗм пыраҫҫӗ хыҫран*».
– Катя, *«Шапасем пӗр вӗҫӗм пыраҫҫӗ хыҫран?»*

Воспитатель ҫапла 2-3 ачаран ыйтать.

– Мӗншӗн шапасем уйрӑлми пыраҫҫӗ?
– Тӗрӗс, вӗсем ярӑнасшӑн:
Ярӑнтарччӗ, – теҫҫӗ, –
Пире, капитан.
– Ачасем, сирӗн те карап ҫинче ярӑнас килмест-и?
– Апла пулсан, ыйтӑр ҫеҫ – эпӗ кашнинех караппа тивӗҫтерӗп.

Воспитатель ачасене хутран тунӑ карапсем парать. Парас умӗн сӑвӑри сӑмахсемпе ыйтма хавхалантарать: *«Ярӑнтарччӗ, пире, капитан».*

– Халӗ кашниех хӑйӗн карапӗпе тинӗсе тухать.

Воспитатель ачасене пӳлӗмре «ишме» чӗнет.)

– Тинӗс лӑпкӑ, карапсем ерипен ишеҫҫӗ.

Ачасем хуллен утса карап тытнӑ аллипе хумсем тӑрӑх хӑпарса аннӑ пек кӑтартаҫҫӗ.

– Ачасем, ҫил тухрӗ!

Ачасем пӳлӗмре хуллен чупса хускалаҫҫӗ.

– Ҫил чарӑнчӗ, тинӗс лӑпкӑ.

Утма пуҫлаҫҫӗ.
Ҫапла 2-3 хут выляса илсен воспитатель ачасене: «Карапсем пурте порта таврӑнаҫҫӗ», – тет. «Порт» ӑҫтине кӑтартатса воспитатель карапсене сӗтел ҫине хума ыйтать, ачасене ларма сӗнет. Мольберт ҫине сӑвва сӑнлакан хӑйсем маларах пӑхнӑ иллюстраци ҫумне теприне вырнаҫтарать. Ӑна пӗрле сӑнаҫҫӗ. Ку ӳкерчӗк те сӑвва сӑнланине палӑртаҫҫӗ.
Ку шухӑша ҫирӗплетсе воспитатель ачасене сӑвва тепре вуласа парать.

– Ачасем, халӗ сӑвва эсир каласа парсамӑр. Кашни капитана хӑйӗн карапӗпе тивӗҫтерсе пырӑп. Вӑл карапсен ҫирӗплӗхне эпир урамри кӳлленчӗксенче те тӗрӗслӗпӗр-ха.

Воспитатель ачасене сӑвва пӑхмасӑр калама пулӑшса пырать. «Портри» карапсене тавӑрса парать.
Ачасем карапсемпе хӑйсем пӗлнӗ пек выляма пуҫлаҫҫӗ.

Теми: «Теттесем»
А. Барто сăввисемпе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: ачасене А. Барто çырнă «Качака путекки», «Мулкач» сăвăсемпе паллаштарасси, «Мишкă» сăввине аса илтерессси.

Кирлĕ материал: «Игрушки. Теттесем» кĕнеке (А. Барто. Н. Ытарай куçарнă), теттесем (мулкач, упа, качака путекки), тĕклĕ ал шăлли.

Ĕ ç й ĕ р к и

В о с п и т а т е л ь. Эпĕ сире паян пĕр кĕнеке кăтартас тетĕп. Кунта Агния Барто çырнă сăвăсем. Вĕсене чăвашла Николай Ытарай çыравçă куçарнă. (*Кĕнекене кăтартатса 10-11-мĕш страницăсен тĕлĕнче уçать.*) Кĕнекери ӳкерчĕксем питĕ илемлĕ. Акă пăхсамăр. Вĕсене Ирина Калентьева художник ӳкернĕ.

– Килĕшеççĕ-и?

– Мана та ку ӳкерчĕк килĕшет. Ӳкерчĕкре мĕн-мĕн курнине каласамăр.

Ачасем каласа тухаççĕ: хĕр ача, качака путекки, пан улми йывăççи...

– Хĕр ача мĕн тăвать?

– Çапла, ман шутпа та – хĕр ача вылять. Хитре хĕрлĕ кĕпе тăхăннă, çӳçне икĕ енне пуçтарнă хĕр ача качака путеккипе вылять. Вăл пӳрнисемпе (*ачасене калама хавхалантарать*) мăйрака тунă, умнелле ӳпĕннĕ. Качака путеккине: «Эпĕ те качака путекки. Атя пĕрле вылятпăр», – тенĕн туйăнать.

– Ачасем, качака путеккине сăнласа парсамăр.

– Çапла, качака путекки шап-шурă, чĕрнисем хуп-хура. Мăйĕнче унăн – хĕрлĕ хăю. Вăл пуçне çĕкленĕ, хĕр ача çине кăмăллăн пăхать. Халĕ эпĕ сире ку страницăри сăвва вуласа парăп. Агния Барто. Качака путекки.

Качака путекки

Илсе тухăп ирхине
Качака путеккине.
Илсе тухăп çереме
Сиккелесе çӳреме.

Вăл таçта çĕтес пулсан
Хамах тупăп шыраса.
(*А. Барто. Н. Ыдарай куçарнă.*)

– Ачасем, сире сăвă килĕшрĕ-и?

– Сирĕн те хĕр ачапа, качака путеккипе пĕрле çерем çинче сиккелесе çӳрес кăмăл çуралмарĕ-и?

Ачасен кăмăлне кура воспитатель вĕсемпе пĕрле хускалса илме пултарать.
Ачасем пурте качака путеккисем пулса тăраççĕ, воспитатель вĕсене вырăнтан тăрса (сăвва кăшт улăштарса: *Илсе тухăп ирхине / Качака путеккисене. Илсе тухăп çереме / Сиккелесе çӳреме*) вăййа тухма чĕнет.
Юлашки *(Вăл таçта çĕтес пулсан / Хамах тупăп шыраса)* йĕркесене каланă май ачасем «пытанаççĕ». Воспитатель пурне те шыраса тупать. Вырнаçса ларма сĕнет.

– Ачасем, халĕ эпир кĕнекене малалла тишкерĕпĕр. Ӳкерчĕке сăнасамăр. (*Кĕнекене 22-23-мĕш страницăсен тĕлĕнче уçать*.)

– Мĕн ку?

– Мулкач.

– Мулкач питне тимлĕрех сăнăр-ха. Мĕн куртăр?

– Куççуль тумламĕ.

– Мулкач йĕрет! Унăн сăнĕ салху.

– Мулкач ăçта?

– Çапла, вăл сак (тенкел) çинче. Сакăн хыçĕ эрешлĕ. Мулкач урамри илемлĕ тенкел çинче макăрса ларать. Сак хыçĕ çинчи кайăка сăнасамăр. Вăл мулкача йăпатать пулĕ?

– Халĕ эпĕ сире ку кĕнекери сăвва вуласа парăп – вара мулкачпа мĕн пулнине ăнланăпăр. Агния Барто. Мулкач.

Мулкач

Мукача манса хăварнă –
Йĕпенсе выртать мулкач.
Вăл тенкел çине йăваннă,
Пулăшмасăр, анаймасть.
(*А. Барто. Н. Ыдарай куçарнă.*)

В о с п и т а т е л ь (*кăшт тăхтасан*). Ачасем, хуйхăрсах ан ӳкĕр. Мулкачпа йăлтах йĕркеллĕ пулĕ. Курăр акă. (*Ал шăллипе чĕркенĕ тетте мулкача кăтартать.)* Акă вăл – сăвăри йĕпенсе выртнă мулкач. Вăл Тишка ятлă. Эпĕ ăна ал шăллипе чĕркерĕм. Вăл типсе ăшăнчĕ те çывăрса кайрĕ. (*Мулкача «вăратать».*) Тишка, вăран, тăр, вăрăм хăлха Тишка!

Воспитатель ачасене хăйне пулăшма ыйтать.

А ч а с е м. Вăрăм хăлха Тишка, вăран!

Мулкач «вăранать», ачасене сывлăх сунать, ăна воспитатель «калаçтарать».

М у л к а ч. Ачасем, эсир çывăхра качака путеккине асăрхамарăр-и? Кунта инçех мар Мишкă çӳрет. Вăл питĕ çилленчĕк. Ан тивтĕрччĕ Мишкă качака путеккине.

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, эпир вăл Мишкăна пĕлетпĕр пуль? Упа мĕншĕн çилленнине те чухлатпăр.

Воспитатель тетте упана кăтартать, ачасене «Пĕчĕк упа Мишкă» сăвва аса илтерет.

Пĕчĕк упа Мишкă

Пĕчĕк упа Мишкă
Вăрманпа пырать,
Йĕкелсем тупать те
Кĕсйине хурать.

Пĕр йĕкелĕ ӳкрĕ
Ун çамки çине.
Мишкă, ах, çиленчĕ,
Тапрĕ урипе!

(*А. Барто. Н. Ыдарай куçарнă.*)

– Ачасем, Мишкăна лăплантарар-ха. Çамкине вĕрсе илетпĕр те, ыратма чарăнать. Пирĕн сурансене аннесем çавăн пек сиплеççĕ мар-и?

Воспитатель упа çурине ачасем патне илсе пырать. Ача упа çурин çамкине вĕрет, упана ачашлать: «Ан çиллен. Çамку текех ыратмасть». Аякран «Мэ-э-э» тени илтĕнет.

– Ачасем, качака путекки макăрнă сасă илтместĕр-и?
– Качака путекки çерем çинче çĕтсе кайрĕ пулинех.
– Качака путекки мĕнле саспа макăрать?
– Çинçе саспа. (*Ачасене евĕрлеттерет.*)
– Амăшĕ вара мĕнле сас парать-ши?
– Çапла, качакан сасси хулăн.

Воспитатель ачасене çакăн пек хулăн саспа качака путеккине унăн амăшĕ пек чĕнсе илме ыйтать. Тетте качака путеккине сĕтел çине кăларать.

В о с п и т а т е л ь. Илтрĕ иккен пире качака путекки, чупса çитрĕ.

М у л к а ч (*савăнса сиккелесе илет*). Мĕн тери лайăх! Эсĕ тĕрĕс-тĕкелех.

В о с п и т а т е л ь (*путеке ачашласа*). Ан хăра путекçĕм, эс çухалман. (*Ачасене те путеке ачашлаттарать.*)

Воспитатель упа çурине алла илсе ăна та «калаçтарать», кайран – качака путеккине те.

У п а ç у р и. Манран та ан хăра. Акă эпĕ сана йĕкелпе хăналăп.

П у т е к. Тавах, эпĕ ытларах çемçе курăк кăмăллатăп.

В о с п и т а т е л ь (*мукач çине пăхса*). Ну, Тишка, сан тусусем юнашар. Пĕрле выляма та юрать.

Воспитатель теттесене ачасене салатса парать, вĕсемпе выляма сĕнет.

Теми: «Ятсем»
Р. Сарпин «Кам-ши эпӗ», С. Прокофьеван «Машукпа Аюкка» хайлавӗсемпе паллаштарни

Ĕç тӗллевӗ: ачасене ятсем çинчен калаçтарасси, хӑйсене кам мӗнле чӗннине калаттарасси; çӗнӗ хайлавсемпе паллаштарасси, вӗсене ӑнланма пулӑшасси; пӗр-пӗринпе хутшӑннӑ чух тимлӗ пулма, кӳрентересрен сыхланма хӑнӑхтарса пырасси.

Ĕ ç й ӗ р к и

Воспитатель ачасене хӑй тавра пуçтарать.

В о с п и т а т е л ь. Ачасем, сире аслисем мӗнле чӗнеççӗ?

Воспитатель аслисем ачасене юратса мӗнле чӗннипе кӑсӑкланать. Кашни ачана калаçӑва явӑçтарма тӑрӑшать.

– Эпӗ сире пӗр сӑвӑ каласа парӑп. Ăна чӑвашсен çыравçи Раиса Сарпи çырнӑ. Вӑл «Кам-ши эпӗ» ятлӑ.

Кам-ши эпӗ?

Анне мана чӗппӗм тет.
Атте ашкӑнчӑк эс тет.
Асаннеçӗм ӗнчӗ тет.
Аппа хура курак тет.
Шӑллӑм витлет: упӑте!
Инке путенеçӗм тет.
Кӳршӗри Терен тете
Тыла пуçри тӑрна тет.
Эп тӑратӑп аптраса,
Кам-ши эпӗ чӑнласа?..
(*Р. Сарпи.*)

– Ачасем, ас туса юлтӑр-и ку хӗр ачана кам мӗнле чӗннине? (*Чӗппӗм, ашкӑнчӑк, ӗнчӗ, хура курак, путене...*)

– Пӗр ачанах çакӑн пек тӗрлӗрен чӗнме пулать иккен! Тӗлӗнмелле вӗт. Мӗнле шутлатӑр, ӑна апла е капла чӗннин сӑлтавӗ пур-и?

– Эпир хамӑра тӗрлӗрен тытатпӑр çав: ашкӑнсан – ашкӑнчӑк теме сӑлтав памаспӑр-и вара?

– Тӑрна тесе чӗнни хама та шута ярать – тен сӑвӑри ача тӑрна пек утма пӗлет? Ачасем тӑрна пек утса кӑтартӑр-ха.

– Питӗ аван. Эп пӗлнӗ тӑрӑх, упӑтесем питӗ пӗр-пӗрин хыççӑн евӗрлеме юратаççӗ. Тен, çак ача та ку енчен маттур. Эпир те выляса пӑхар. Ачасем, эпӗ мӗнле хускану кӑтартатӑп, çавна манӑн хыççӑн туса пырӑр.

Воспитатель ачасене тĕрлĕ хускану кăтартать, ачасем ун хыççăн тăваççĕ. Унтан каллех ларма сĕнет.

– Сире ачана мĕнле чĕнни кăмăла кайрĕ?

– Мана та путенеçĕм, чĕппĕм тени килĕшет. Ку сăмахсем никама та кӳрентермĕç, вĕсене хуть мĕнле лару-тăрура та итлеме кăмăллă. Пĕр-пĕринпе хутшăннă май кирлĕ-кирлĕ мар сăмах персе яма тытăнса тăмалла. Çапла вĕт? Тантăша хурлантарасран шикленмелле.

– Ачасем, сирĕн шутпа хĕр ачана Аюкка тесе чĕнме пултараççĕ-и?

– Халĕ эпĕ сире тата тепĕр хайлавпа паллаштарăп. Вăл «Машукпа Аюкка» ятлă. Ăна вырăс çыравçи Софья Прокофьева çырнă. Аюкка ят мĕнле çуралнине, мĕншĕн пĕр хĕр ачана çапла чĕнме пуçланине часах пĕлĕпĕр.

Машукпа Аюкка

Пурăннă тет икĕ хĕр ача.

Пĕрне – Машук, теприне Анюк тесе чĕннĕ тет.

Машук пур ĕçе те хăй тума юратнă. Хăех яшка çинĕ. Тата кĕпи çине тумлатас мар тесе турилкке çинерех ӳпĕнме те манман. Хăех пĕчĕк куркаран сĕт ĕçнĕ. Теттисене те ешчĕке хăех тирпейлесе пуçтарнă.

Анюк вара нимĕн те тăвасшăн пулман. Ялан кутăнлашнă:

– Ай-уй пултараймастăп! Ай, тăваймастăп! Аюк, тумастăп!

Яланах ай-уй! та ай! тата аюк! Çапла вара ăна Анюк мар, Аюкка тесе чĕнме пуçланă.

(*С. Прокофьева.*)

– Маттур, питĕ тимлĕ итлерĕр. Хĕр ачасене мĕнле чĕннĕ?

– Машукпа Анюк пĕр-пĕринчен мĕнпе уйрăлса тăнă?

– Çапла вара Анюка мĕншĕн Аюкка теме тытăннă?

– Эпир сирĕнпе Машукпа Аюкка çинчен татах та вулăпăр, вĕсем çинчен тепрехинче татах та ытларах пĕлĕпĕр.

Теми: «Мулкачсем»
В. Тараватăн «Ху ӳстер», П. Ялкирĕн «Музыкантпа мулкачсем», Н. Ваçанккан «Мулкач» хайлавĕсемпе паллаштарни

Ĕç тĕллевĕ: çĕнĕ хайлавсемпе паллаштарасси; сисчĕвлĕх, тимлĕх туйăмĕсене амалантарасси; мулкача пулăшас кăмăл çуратасси

Кирлĕ материал: тетте мулкач, тĕрлĕ тĕслĕ кăранташсем, ачасене купăста ӳкерме хатĕрленĕ хут (воспитатель хутсем çине кашни ача валли пахчари пушă йăрансем ӳкернĕ).

Ĕ ç й ĕ р к и

Воспитатель ачасене аллинчи теттепе илĕртсе калаçу пуçлать.

– Ачасем, пăхăр-ха, мĕн-ши манăн алăра? Çак чĕр чуна пĕлетĕр-и?

– Çапла, мулкач. Мĕн тумаллине те пĕлместĕп. Куян макăрманни анчах. Мĕн пулнă тетĕр-и? Юрать, куян мĕншĕн салху пулнине каласа парам.

Ху ӳстер

Кунĕпех салху куян:
Купăста çимен паян.
Кишĕр те лекмен ăна.
Пулайман куян хăна.
Хураçка – пахча хуçи:
– Хăр-р-р! – тет, –
Ху ӳстер те çи!
(*В. Тарават.*)

– Мулкачăн кăмăлĕ мĕншĕн пусăрăнчăк пулнине халĕ эсир те пĕлетĕр. Вăл мĕнпе хăналанасшăнччĕ?

– Мĕншĕн «*пулайман куян хăна*»?

– Эх, Хураçка та айăплă мар пуль ĕнтĕ. Ăна пахча сыхлама тăратнă пулĕ. Мĕн тумалла-ши ĕнтĕ?

Воспитатель ачасене мулкача мĕнле пулăшма май пуррине шутлама хистет.

– Мĕнле маттур, эсир. Эпĕ эсир мĕн те пулин шутласа кăларасса пĕлсех тăтăм. Ан кулян, куян тус, кĕçех сана ачасем тутлă купăста сĕнĕç. Кăшт çеç тăхта.

Воспитатель мулкача вырнаçтарса лартать, ачасене малтан хатĕрленĕ хутсене валеçсе парать. Ачасем ӳкернĕ чух вĕсемпе калаçать, калаçăва мулкача та «явăçтарать» – мулкач ачасен ӳкерчĕкĕсене «сăнать», вĕсен пултарулăхĕнчен «тĕлĕнет».

Ачасем ӳкерчĕкĕсене мулкач патне илсе пыраççĕ. Воспитатель ачасен ӳкерчĕкĕсемпе тата мулкачпа выляна май Н. Ваçанккан «Мулкач» сăввине калать.

Мулкач

Тĕмеске те тунката
Нимĕн те мар мулкача.
Карта урлă ялт сикет
Кĕрет каять пахчана.
Пахча тулли купăста
Тĕлĕнтерет мулкача.
Купăстисен пуçĕсем
Шап-шурă та сарлака.
Хăшне çыртса пăхам-ши?
Хăшне татса каям-ши?
(*Н. Ваçанкка.*)

– Ачасем, куртăр-и – мулкач мĕнле хавас. Халĕ вăл çухалсах кайрĕ. Мĕн тет вăл?

– Çапла, «*Хăшне çыртса пăхам-ши? Хăшне татса каям-ши?*» – тет.
– Ачасем, эпир те мулкач пекех савăнар-и?
– Эпĕ сире пĕр сăвă юрласа парам-ха.

Воспитатель ачасене ташлама хавхалантарать. П. Ялкирĕн «Музыкантпа мулкачсем» сăввине янтраттарать, сăвăра калакан инструментсем çинче вылянă пек тăвать.

Музыкантпа мулкачсем

Сĕрме купăс эп калатăп –
Пи-ли-ли, пи-ли-ли,
Мулкачсем садра ташлаççĕ –
Пи-ли-ли, пи-ли-ли.

Ак тăмра кала пуçларăм –
Тинкĕлти, тинкĕлти!
Мулкачсем сиксех ташлаççĕ –
Тинкĕлти, тинкĕлти!

Параппан часах янратрăм –
Пăнтăртам, пăнтăртам!
Мулкачсем тарса çухалчĕç –
Пăнтăртам, пăнтăртам!
(*П. Ялкир. П. Воронькоран.*)

2-3 хут выляса илсен воспитатель ачасене мулкачпа сывпуллаштарать. Мулкач ачасене тепĕр хут хăйне пулăшнăшăн тав тăвать.

ЧĂВАШ АЧА-ПĂЧА ФОЛЬКЛОРĔ ÇИНЧЕН

Воспитателе ***сăпка юрри*** тата ***йăпатмалли сăвă-такмак*** çинчен тĕплĕнрех вуласа пĕлме В.Я. Канюковпа П.Н. Метин пухнинчен (Чăваш халăх сăмахлăхĕ. VI том, I пайĕ. Ача-пăча сăмахлăхĕ. Шупашкар: чăваш кĕнеке издательстви, 1985, С.17–23.) çак материала сĕнетпĕр.

Сăпка юрри тесе пĕчĕк ачасене çывратнă чух (сăпка сиктернĕ чух) йăпатса юрламалли юрра калаççĕ. Халĕ кăкăр ачисене сăпкара сиктерсе çывратас йăла майĕпен пĕтсе пырать пулин те, çывратнă чух лăпкă юрăпа çывратас йĕрке пăрахăçа тухмасть, юрă ячĕ те çав-çавах тытăнса тăрать.

Сăпка юррисене хываканĕсемпе аталантарса пыраканĕсем – ача амăшĕсемпе ача пăхакан карчăк-кинемейсем. Вĕсене кура ку юрăсене шăллĕ-йăмăкĕсене пăхакан ачасем те, ытларах хĕр ачасем, юрлаççĕ. Сăпка ачисем те, çитĕнсе сăмахсене ăнланма-калаçма вĕренсе пынă май, харпăр хăй тăтăш илтекен юрра часах хăнăхаççĕ

Сăпка сиктернĕ чух халĕ те çĕнĕ юрăсене шутласа кăларни пулкалать, анчах сăпка юррисем, тĕпрен илсен, авалтанпа пурăнаççĕ. Сĕм-авал çын ыйха чĕрĕ тесе шутланă. Унăн ăсĕпе, пур ырăсемпе усалсем те, вĕсемпе пĕрле ыйхă та, таврари этем пекех чунлă, чĕрĕ çӳренĕ. Вăл килме, кайма, вĕçме пултарнă. «Ыйхă килчĕ», «ыйхă пусрĕ», «ыйхă вĕçрĕ» тетпĕр эпир авалхи мăн асаттесем хыççăн. Авалхи çын шучĕпе, ырăсене йыхравпа, пĕлсе каланă сăмахпа чĕнсе илме пулнă имĕш. Ыйха та çывăрма выртнă ача патне килме йыхăрнă, ачапа пĕрле канлĕн выртма, ăна çывăратма, сывлăх пама чĕннĕ. Çапла пуçланса кайнă сăпка сăвви-кĕввисем.

Сăпка юррисенче халчченех авалхи йыхрав сăввин хăш-пĕр кукрисем упранса юлнă. Тĕслĕхрен каласан, сăпка юррисем тăтăшах çапла пуçланаççĕ: «Ачине-паппине», «А-ăх, ă-ăх, ачине-паппине...», «Нянине-паппине...» Çак сăмахсене юрăра темиçе те асăнаççĕ. Ку ĕнтĕ пӳрте, сăпка таврашне килнĕ ыйхă («паппа») ачана халал пултăр тенийĕ пулнă. Юрă ачана ыйхă сунать, ыйхине те, ачине те пĕрле «лăштăн-лăштăн ярăнма, шăппăн-шăппăн çывăрма» хушать.

Каярахри тапхăрта, фольклорăн чылай жанрĕсем ăшри туйăма илемлĕхпе палăртмалли мел кăна пулма тытăнсан, сăпка юррисен сăввисене çĕнĕ сăнарсем, пепкене кăмăллă урăх йышши сăмахсем те кĕме пуçланă.

Сăпка юррисен тĕп тĕллевĕ – ачана ачашласа лăплантарасси. Акă мĕншĕн вăл юрăсен сăмахĕсем çепĕç, сăнарĕсем кăмăллă, кĕвви лăпкă, вăрах çемĕллĕскер. Итленĕ майăн сăпка юрри канлĕх кӳрет.

Калăпăшĕпе сăпка юррисем пысăк мар, час-часах вĕсем пĕрер çаврăмшар

кăна, итлекен ача ăс-пуçне шăнăçма çăмăлскерсем. Сăнарсем те унта пеп-кене çывăхскерсем: амăшĕ çывăрма выртнă ачи ятне асăнать, ăна ачашласа «папак», «пепке», «няни» тет, ача чĕлхипе пуплешет – «паппа ту» е «пап-пине-паппине» тет. Канлĕн ярăнса выртнине астутаракан сăмахсем юрăра çине-çинех илтĕнеççĕ.

Тĕп шухăшĕпе сăпка юррисем ачана сывлăх, телей, ăраскаллă пурнăç сунаççĕ. Вĕсем канлĕ çывăрма, маттур та çăмăл ача пулма, «йăлт-ялт сикме», тăппи-таппи çӳреме, çунатланса «вăштăн-вăштăн вĕçтерме» йыхăраççĕ. Шухăшне май ун пек чухне кĕвви те хавас, вичкĕн тухать. Хавас сăнлă сăнарсем çывăрма выртнă ачана илĕртсе йĕрмешсе-йĕресрен пăраççĕ, ăна ырă кăмăл кӳреççĕ.

Ача сиктернĕ чухне юрлакан юрăсенчи чи паха сăнар – сăпка. Ача сăп-кине чăвашсем авалтан питĕ юратса хатĕрленĕ. Сăпка ырă та канлĕ пулсан, ача та сывлăхлă пулать тенĕ вĕсем. Çавăнпа ăна пули-пулми хупран мар, ама хуп тенинчен, виççĕн юнашар ӳсекен çăка тупса, варринчин хупĕнчен тума тăрăшнă. Чăваш сăпкана теттесемпе илемлетме, тирпейлĕ тытма тăрăшать, упрать, пушăлла сиктертмест. Юрăсенче сăпка чи паха эпитетсемпе тан-лаштару вырăнне тăрать («Атте-анне çурчĕ – ылтăн сăпка...»).

Çывăрма выртнă ача юрăри сăнарсем урлă сăпкана мĕнрен тунине те, ăна мĕнпе витнине те, мĕнле илемлетнине те, хăйĕн çипуçĕ мĕнлине те илтме пул-тарать. Сăмахĕсем пĕр пек илемлĕн янăраççĕ (ку юрăсенче сасăсен янăравĕ уйрăмах килĕшӳллĕ).

Сăнарсем ачана сăпкаран аяккарах та ертсе тухаççĕ: юрăсенче вăл хăйĕн тусĕсемпе – кайăксемпе, чĕр чунсемпе паллашать, хăйĕн çывăхĕнчи ял ячĕсене илтет, юратнă амăшĕ ача-пăчана асăнса юрлакан эпитетсемпе сăнарлă тан-лаштарусене тăнлать. Юрă ăна пĕчĕклех кил-йыш ĕçпе пурăнни çинчен асту-тарса тăрать: тутлă çиме юратакан ачан «ашшĕ кайнă пасара, амăшĕ кайнă çырлана», теприне кил-çурта шуратса илемлетмелли шурă тăм çинчен те, ашшĕ сурăх çăмĕнчен кăçатă пустарни çинчен те, амăшĕ ывăлĕ валли ăшă чăлха çыхтарни çинчен те юрласа кăтартаççĕ. Хресчен ачи çапла мĕн кĕçĕн-ренех пурнăç ĕçпе çыхăннине тавçăрса пырать.

Чăвашсем сăпкари ачана йăпатса хавас кăмăл кӳмешкĕн шӳт сăмахĕпе усă кураççĕ. Шӳтлĕ юрăсем хушшинче ачаран е ашшĕ-амăшĕнчен килпетсĕрте-рех сăмахсемпе тăрăхланисем те тĕл пулаççĕ. Хăш чухне вĕсем ачасем хуш-шине те сарăлаççĕ, çапах вĕсене чăваш ача-пăча фольклорĕн паха тĕслĕхĕсем шутне кĕртме çук...

Йăпатмалли сăвă-такмак. Сăпка ачине ашшĕ-амăшĕпе çитĕннĕ ачасем çывратмалли юрăсемпе çех мар, ыттипе те йăпатаççĕ. Ыйхăран вăрансан-и, выляса выртнă чух-и, çитерме ларсан-и е йĕме тытăнсан-и – кирек хăçан та ăна йăпатмашкăн сăвă-такмак хатĕр. Ача çитĕнсе тĕрекленме, ура çине тăма,

сăмах-юмаха ăнкарма тытăннăçемĕн сăвă-юрă хушăнсах пырать: ташлат-тармалли, уттармалли, «утьăкка» сиктермелли, пӳрнесемпе вылямалли, хисепсене шутламалли, эрне хушшинчи кун ячĕсене вĕренмелли, ахальтен – илемшĕн кăна такмакламалли те.

Ачан ӳсĕмĕпе – çул шучĕпе пăхсан, ку такмаксем «сăпкари пурнăçăн» иккĕмĕш тапхăрне тивеççĕ; анчах хăшпĕр тĕслĕхсем (ансат вăйă такмакĕ, мунча такмакĕ) ун хыççăн та пăрахăçа тухмаççĕ-ха.

Хăйсен тытăмĕпе йăпатмаллисем юрăсенчен урăхла. Вĕсене юрласа мар, ытларах такмакласа калаççĕ. Кĕвве-çемме кунта тикĕс виçеллĕ такмак янăравĕ кӳрет.

Тытăм тĕлĕшĕнчен пăхсан, йăпатмаллисене икке пайлама пулать: пĕрисем – пуплешӳ-такмаксем, теприсем – сăвă-такмаксем. Ку икĕ ушкăн пĕр-пĕринчен уйрăмах мар пулин те, пуплешӳ-такмак тенисене (сăмахран, ача карăннă чух тата йĕнĕ чух ачашламаллисене, пӳрне ячĕсене, «пӳрнесем калаçнине», пӳрне шутламаллине, кун ячĕсене) сăвăран уйăрмалла. Чылай чухне сăвă пекех çемĕллĕ, сайра хутра рифмăллă та пулаççĕ вĕсем, çапах пĕтĕмĕшпе сăвă картне лармаççĕ...

Йĕрекен-макăракан ачана, ним тăвайман енне кайсан, усал-хăрушă сăнар-семпе хăратни те пулкаланă. Ун пеккисенчен чи хăрамалли пур ачасемшĕн те – мукка. Мĕнле тискер чĕрчун-ши вăл, хăш ача мĕнле сăнлă курать-ши ăна?

Хăратнинчен ытларах такмаксенче ачана ырăпа илĕртсе йăпатаççĕ. Çакăнта халăх педагогикин паха енĕ питĕ вичкĕн палăрса тухать.

Чăт, чăкăт парăп,
Ан шарла, аш парăп...

***

Ан йĕр, ачам, ан йĕр,
Паппа ту, тӳттӳ парăп.

Çак икĕ пĕчĕкçĕ такмак пур енчен те паха тĕслĕх: шухăша унта лăпкăн та йăвашшăн, пачах хирĕçлеме май çукла каланă; сăнарсене ахальтен, сăмах çаврăнăшĕн илемĕшĕн кăна кĕртсе лартман, ырă ĕçшĕн ырă пуласса шантарса каланă; сăнарсем куçкĕрет тухса тăраççĕ; çавна пурне те такмаксенчи сăмах-сем сасăсен янăравĕпе пĕрпекленсе илтĕнни чĕрĕ сĕм парать.

Йăпатса каланă сăмахсенче çутă сăнлă сăнарсем тĕпре. Макăракан ачана: «Хĕвел пăхать, ай, хĕвел пăхать ĕнтĕ!» – теме тытăнаççĕ, ача, чăнах та, йĕме чарăнать.

Йăпатмалли такмаксенчи сăнарсем ушкăнлă туслăх тата пĕрлĕхлĕ ĕç шухăшлĕ. Унта куракпа чĕпписем пĕрле апат пĕçереççĕ, пĕрле çиеççĕ, савăнаççĕ, чакак апат пĕçерсен, кам ĕçлекене çитерет, кам ĕçлемене кашăк та памасть, пыл çиме ларнă ача тусĕсене хăнана йыхăрать. Сăвăсенчи çак шухăшсене ача-пăча питĕ килĕштерет – мĕн тĕрĕс, çавă унпа пĕртăван-çке!

Ача урипе пусма тытăнсанах, ăна сăвă-такмак каласа «утьăкка» сиктереççĕ, чĕрçи çинче ташлаттараççĕ. Утьăкка-ташлату такмакĕсене ача ахаль сăвă пек çех илтмест, ăна вăл пĕтĕм чунĕ-кĕлеткипе йышăнать, хăйĕн хусканăвĕсемпе çураçуллă çыхăнтарать – поэзи этем ăшне кĕрет. Ку сăвăсем хавас кĕвĕллĕ. Çемĕ тапса тăрать, сасăсем ян-ян янăраççĕ. Хавас кĕвве шӳтлĕ сăнарсем пит çывăх, çавăнпа утьăкка сăввисем тăтăшах шӳтлĕ. Çапах ачана ырă сунас кăмăл-шухăш кунта та тĕпе ларать...

Йăпатмалли такмаксем ача-пăчана вăйă-кулă енне çавăраççĕ. Алли-урипе хăлаçланса выртакан ачана сăвă-юрăпа усă курса хусканусем тума вĕрентни е çиме ларнă ачана йăпатни т. ыт. те вăл сисмен хушăрах вăйăлла пулса иртет. Хушăран ăна урамра ачасем вылякан вăйă юррисене те юрлакаласа кăтартаççĕ, сăмахран, «Кăшман юррине». Ку юрă пĕчĕк ачана ăнланма питĕ меллĕ, мĕншĕн тесен юрланă май ăна хусканусемпе кăшман шăварнине, çумланине, кăларнине туса кăтартаççĕ. «Кăшманĕ» те кунта – ачи хăех, «шăварни-çумлани» ăна ачашланиех пулса тухать.

Йăпатмаллисем шутне ятарласа пӳрнесемпе вылямалли ансат вăйăсем – пӳрне вăййисем кĕреççĕ. Пĕчĕк ача хăйĕн алă пӳрнисене тыткаласа пăхма питĕ юратать. Çавăнпа усă курса, ача пăхакансем ăна тĕрлĕрен вăйă выляттараççĕ: пӳрнесене ят хураççĕ, вĕсене «калаçтараççĕ», «măйрака» туса сĕкĕштереççĕ т. ыт. те. Ку вăйăсен тĕп тĕллевĕ – япалана сăнарлă курма вĕрентесси, кĕвĕллĕ сăмахпа хусканусене килĕштерсе пыма хăнăхтарасси.

Чăвашсем пӳрнисене ят хурса ачисене выляттарасси сĕм-авалтанах пуçланса кайнă пулас. Авал чăвашсем хутшăнса пурăннă тĕрĕк халăхĕсен (тутарсен, кăркăссен, алтай тăрăхĕнчи халăхсен, урянхайсен, телеутсен, теленгитсен т. ыт. те) çавнашкал йĕрке пурри çавăн çинчен калать те ĕнтĕ. Пӳрне ячĕсем те чăвашсен çав халăхсеннипе пĕр евĕрех.

Асăннă тĕрĕк халăхĕсен ачисем выля-выля калакан пӳрне ячĕсене танлаштарса пăхсан, халĕ чăвашла ăнланма çук пек туйăнакан сăмахсемех ăнланмалла пулса тухаççĕ. Авалхи чăвашсем пӳрнесене хăш чухне ачасемпе, тепĕр чухне йывăçсемпе те тата паттăрсемпе танлаштарнă иккен: «палан ӳте», «у(р) те тирек» тенисене пĕр такмакра иккĕмĕш ача тата вăта ача тесе ăнланмалла («бала» – ача), тепĕр такмакра, – палан йывăççи, вăта тирек (тополь) йывăççи темелле; «паш пӳрне», «пас пурне», «баш баттыр» – пуç пӳрне, аслă паттăрĕ; «качи папак» – кĕçĕн ывăл, пĕчĕк ачи. Ытти такмаксенче пуç пӳрнене пăрăспа танлаштараççĕ, вăта пӳрнене тĕрекки теççĕ, ятсăрри – яр пӳллĕ яштака каччă. Хăш чухне ăна юмахсенчи хăрушă хăвата пĕлтерекен «сĕм-сĕмеккĕм» сăмахпа та асăнаççĕ: «Сĕм-сĕмеккĕм, сĕмеккĕм, çав карчăка çи!..»...

Çапла вара пӳрне такмакĕсенче авалхи чăваш сăмахĕсем упранса юлнă та халĕ те пурăнаççĕ. Каярахри тапхăрта хывнă такмаксем те пур. Кусенче сăмахсем ăнланмаллисемех. Сăмахран, шӳтлĕ такмакра пӳрнесенчен пĕри –

пукан пичче, тепри – тӳнтер тӳре (чиновник, пуҫлăх), виҫҫĕмĕшĕ – вăрăм вăртах, тăваттăмĕшĕ – ятсăр ятак (ҫĕрсĕр, шăпасăр юлнă хресчен), кача пӳрни – каҫăр качака. Такмакра пӳрнесем ҫын ячĕсемпе те ҫӳреҫҫĕ.

Пӳрнесене «калаҫтармалли» вăйă та чăвашсен ҫав тĕрĕк халăхсеннипе пĕр пек. Ку текстсем те авалтанах пыраҫҫĕ пулас. Вĕсен калаҫăвĕнчен сюжетлă та шӳтлĕ пĕчĕкҫĕ произведени пулса тухать: аслисем кашни харпăр хăй хуйхисуйхи ҫинчен калаҫҫĕ, кĕҫĕннин (айваннин) пĕр хуйхă – ҫиес те тарас, ĕҫес те тарас!

Пӳрне вăййисем ача-пăча тавракурăмне анлăлатас тĕлĕшрен питĕ пысăк пĕлтерĕшлĕ – вăйăсемпе усă курсах ачасене япала хисепне астуса юлма, шутлама вĕрентеҫҫĕ. Шутлама-сума вĕрентекен вăйă-такмаксем йышсăр мар. Вуннă таран шутлама вĕрентекеннисене кашни хисеп ячĕ ҫумне пĕрер ҫын ячĕ е ял ячĕ хушса пынипе янăравлă тата астуса юлмалла хываҫҫĕ.

Вăйă мелĕпех, сюжет хывса, эрне хушшинчи кун ячĕсемпе паллаштарма та, ӳрĕк-сӳрĕкрен тăрăхлама та пулать пккен. Кунашкал такмаксем ача ăсне ахаль сăмахпа тӳрремĕн вĕрентсе каланинчен ҫивĕчрех те витĕртерех вырнаҫаҫҫĕ.

КĔҪĔН УШКĂНРА ПАЛЛАШТАРМА СĔНЕКЕН ХАЙЛАВСЕН ТĔСЛĔХĔСЕМ

Чăваш литературинчен

Иван Яковлевич Яковлев
(1848 – 1930)

Автан

Пирĕн пĕр пысăк хĕрлĕ автан пур. Вăл тăр кăнтăрла урапа ҫине хăпарать те: «Кикки-ри-ку!» – тесе авăтать. Сасси аван, хӳри илемлĕ, авăна-авăна тăрать. Киккирики пысăк, тĕклĕ ураллă, качи вăрăм.

Сирĕн автан ҫапла-и?

Чăлха ҫыхни

Эпĕ пĕчĕкҫĕ чухне пĕрре анне пуҫланă чăлхана ҫыхма тытăнтăм. Ҫыха пĕлмесĕр ҫиппине пĕтĕмпе чăлхантарса пĕтертĕм.

Анне ҫакна курчĕ те:

– Ачам, малтан ҫыхма вĕрен-халĕ, унтан тин ҫыхтарăп, – терĕ.

Уҫăлма тухнă шăши

Пĕр шăши ҫури шăтăкĕнчен уҫăлса ҫӳреме тухнă тет. Ҫӳресен-ҫӳресен амăшĕ патне таврăнчĕ тет те:

– Ах, анне, эпĕ икĕ кайăк куртăм-ҫке! Пĕри пит аван, тепри тискеррипех тискер ĕнтĕ! – тесе калать тет амăшне.

– Мĕнле кайăксем вĕсем апла, – тесе ыйтрĕ тет амăшĕ.

– Тискерри картишĕнче ак ҫапла уткаласа ҫӳрет-ҫке!.. Хăй хура ураллă, хĕрлĕ ҫĕлĕклĕ, куҫĕсем сиксе тухас пек, сăмси кукăр! Эпĕ ун патĕнчен иртсе пынă чухне хăрах урине ҫӳлелле ҫĕклерĕ те ҫăварне карса пăрахрĕ, унтан кăшкăрса ячĕ-ҫке! Хăранипе ниҫта кайса кĕме пĕлмерĕм ҫав.

– Вара, ачам, автан-ҫке вăл! Унтан мĕн апла тĕрлĕ хăрасси пур! Унтан пире ним усалĕ те ҫук. Тепри тата мĕнлеччĕ?

– Тепри хĕвел ăшшинче ăшăнса выртатчĕ. Хăй шурă мăйлă, яп-яка, сăрă ураллă. Шурă ăмăрне ҫулакаласа выртатчĕ. Хӳрине хăй кăшт вĕл-вĕл сиктер-келет. Ман ҫине куҫне пĕр илмесĕр пăхать.

– Эх, айван, айван!.. Вара, ачам, вăл кушак аҫи вĕт!– тесе каларĕ тет амăшĕ ҫурине.

Пăхма хăйсем хĕвел пек, ăшĕ-чикки хура юн тени ҫав ĕнтĕ.

Егор Афанасьев
(1922 – 1980)

Виçĕ тус

Урине, Кентти, Илюк –
Вĕсем пек тусли, тен, çук:
Урамра, сад пахчинче,
Улăхра, çаран çинче
Уйрăлми çывăх туссем,
Яланах пĕрле вĕсем.
Çавăнпа та пуль вĕсен
Пит хаваслă вăййисем.

Мĕншĕн?

– Эс пĕлетĕн-и, Çеруш,
Эс чухлатăн-и, Çеруш?
Мĕн пирки-ши çулсерен
Мулкач шурă, юр ӳксен?
– Çук, пĕлместĕп, каласам...
– Юр çиет вăл, хĕл ларсан...

Çĕнĕ йĕрпе

Лăпăс-лăпăс шур юр çурĕ
Ак çапла!
Анчăк сикрĕ те йĕр турĕ
Ак çапла!
Вăл мана тухма чĕнет
Ак çапла.
Мĕн сĕнксе ларатăн, тет
Ак çапла.
Тухрăм эпĕ йĕлтĕрпе
Ак çапла.
Ыткăнатăп кив йĕрпе
Ак çапла.
Ма ун тăрăх каймалла
Ак çапла?
Манăн хамăн хывмалла
Ак çапла!
Эп пăхатăп çаврăнса
Ак çапла.
Юлать çĕн йĕр тăсăлса
Ак çапла.
Умăмра ман вар хĕрри
Ак çапла.
Ну, Япшар, сикетпĕр-и?
Ак çапла?
Тапрăм, ятăм туяпа
Ак çапла!
Ӳкрĕм – пултăм шур упа
Ак çапла.
Туртать анчăк аркăма
Ак çапла!
Тăрăп, тетĕп эп хамах
Ак çапла!
Тухăр, тухăр ярăнма
Ак çапла!
Эх, аван çĕн йĕр хывма!
Ак çапла!

Борис Борлен
(1934 – 2013)

Куян

– Эп пуян, – тет куян, –
Кишĕр тупрăм паян.
Çийĕр, – тет çурисене, –
Шĕвĕртсе шăлăрсене.

Ташă ăсти

Линка-линка ташламашкăн
Тантăшăм хистерĕ,
Лайăх кĕвĕ, çăмăл çемĕ
Кăмăла çĕклерĕ.

Линка-линка...
Кам-ха урăх
Ман пекех пултартăр?

Çепĕç юрă, савăк юрă
Таврана салантăр.

Линка-линка ташламашкăн
Капăр тум та кирлĕ:
Асанне тухъя парасшăн,
Кĕпине хам тĕрлĕп.

Николай Васильев (Ыдарай)
(1925 – 2005)

Хур чĕпписем

Хур чĕпписем урамра
Курăк пуçне сăхаççĕ.
Ашшĕ-амăш хуралта
Ялан сыхă тăраççĕ.

Хураçка

– Эй, Хураçка, Хураçка, .
Эс ытла та хура-çке?
– Çĕрле хурал тăнă чух .
Хура тумăм питĕ чух.

Йытă

– Каласа парсамччĕ, йытă,
Ма вĕретĕн питĕ хытă?
– Хам-хам-хам-хам!
Хăрататăп кашкăра!

– Каласа парсамччĕ, йытă,
Ма чĕтретĕн питĕ хытă?
– Хам-хам-хам-хам!
Хам хăратăп кашкăртан.

Автобус

Авă килет, авă килет
Аслă çулпа автобус,
Автобуспа ларса килет
Авăк хӳре – Автан тус.

Акă çитрĕ, акă çитрĕ
Аслам тĕлне автобус,
Автобусран анса юлчĕ
Авăк хӳре – Автан тус.

Шурă акăш

Шывĕ юхать,
Шывĕ юхать,
Шывĕ юхать шурă-шурă чул çинчен.
Хумĕ вылять,
Хумĕ вылять,
Хумĕ вылять ешĕл çыран хĕррипе.
Вĕçрĕç килчĕç,
Вĕçрĕç килчĕç,
Вĕçрĕç килчĕç, шурă акăш чĕпписем.

Вăй вылярĕç,
Вăй вылярĕç,
Вăй вылярĕç, çутă-çутă хум çинче.
Вĕçрĕç кайрĕç,
Вĕçрĕç кайрĕç,
Вĕçрĕç кайрĕç, хуралса та хурланса.
Хăмăш юлчĕ,
Хăмăш юлчĕ,
Хăмăш юлчĕ, хумханса та юрласа.

Çумăр хыççăн

Çумăр хыççăн
Мĕн пулать, мĕн пулать, мĕн пулать?
Лупашкана шыв тулать, шыв тулать, шыв тулать.
Шыв тулсассăн мĕн пулать, мĕн пулать, мĕн пулать?
Кимĕ яма чух пулать, чух пулать, чух пулать.
Кимĕ ярсан мĕн пулать, мĕн пулать, мĕн пулать?
Çамрăк халăх савăнать, савăнать, савăнать.

Никифор Ваçанкка
(1903–1976)

Кăсăя

– Чи-чи кăсăя, кăсăя,
Шыв кӳрсемччĕ, кăсăя.
– Эп хăратăп кашкăртан,
Эп хăратăп упаран.
– Шыв кӳрсемччĕ, кăсăя,
Кашкăр халĕ шурлăхра,
Упи кайнă сунара.

Илле Тукташ
(1907 – 1957)

Чĕрĕп чĕппи хăнаран таврăнни

Пĕчĕк чĕрĕп чĕппи куккăшĕсем патне хăнана кайнă. Куккăшĕсем ăна пĕр пĕчĕк хутаçпа кучченеç парса янă. Киле килнĕ чух, çурма çула çитсен, сасартăк шарлаттарса çумăр çума пуçлать. Чĕрĕп чĕппи хутаçне пĕчĕк тĕмеске çине хурать те хăй ватă юман çумне ларать. Çумăр чарăнасса кĕтсе ларать-ларать те çывăрах каять çак юман хӳтлĕхĕнче.

Нумай çывăрать-и чĕрĕп чĕппи, сахал çывăрать-и, вăрансан пăхать, – кучченеç хутаççи таçта çухалнă. Тытăнать шырама. Шырать-шырать, ниçта та тупаймасть. Вара килне куккăшĕн кучченеçĕсĕрех йĕрсе таврăнать.

– Ма йĕретĕн, ывăлăм? – ыйтать кунран амăшĕ.

– Кукка кучченеçне çухатрăм,– тет ку, сăмсине нĕшлеттерсе.

– Ăçтарах хурсаттăн ара?– ыйтать амăшĕ.

– Юман çывăхĕнчи тĕмеске çине хутăм та çывăрса кайрăм. Вара такам вăрласа кайнă.

Чĕрĕп чĕппипе амăшĕ кучченеçе шырама тухса каяççĕ. Хайхисем юман патне пырса çитеççĕ. Пăхать чĕрĕп амăшĕ – хăй ывăлĕн хутаççи пĕр пысăк кăмпа тăрринче вырта парать.

– Эх, айван,– тет вăл ачине,– тĕмеске çине мар, кăмпа çине хунă вĕт эс хутаçна.

– Çук, пĕчĕкçĕ тĕмеске çине хунăччĕ,– тавăрать ку амăшне хирĕç.

– Вăл тĕмеске мар, кăмпа пулнă. Эс çывăрнă хушăра çумăрпа ӳссе кайнă,– ăнлантарса пачĕ амăшĕ.

Чĕрĕп чĕппипе амăшĕ кучченеç хутаççине кăмпа çинчен илчĕç те савăнăçлăн киле таврăнчĕç.

Чăпар чăхпа чĕпписем

– Кăлăк-к... кăлăк-к... кăлăк-кăлăк!... – тесе çӳрет чăпар чăх кил хушшинче.

– Шип-шип-шип... Шип-шип-шип!.. – шиплетсе утаççĕ ун хыçĕнчен чĕпписем.

Чăпар чăх тислĕк купи тĕлне çитрĕ те, чĕпписем валли хурт-кăпшанкă тупас тесе, чаваланма пуçларĕ. Сирпĕтет те сирпĕтет урисемпе тислĕке. Çапла чаваланса шалт варланса пĕтрĕ.

Пăхаççĕ пĕчĕкçĕ чĕпписем – хăйсен амăшне хăйсем те паллаймаççĕ.

– Шип-шип, шип-шип, ăçта кайрĕ пирĕн анне, ăçта кайрĕ пирĕн анне? – шиплетсе çӳрет хăраса ӳкнĕ чи пĕчĕк чĕппи.

– Шип-шип, ак кунта, шип-шип, ак кунта! – тет пысăкраххи, кил хушши варринче выртакан тимĕр кăмака мăрйи ăшне кĕрсе кайса. Кун хыççăн ыттисем те, амăшне шыраса, хăрăмлă тимĕр кăмака мăрйи ăшне пыра-пыра

кĕреççĕ. Пĕр пуçĕнчен сап-сар пырса кĕреççĕ те тепĕр пуçĕнчен хуп-хура пулса тухаççĕ.

Чăпар чăх732 тислĕк ăшĕнчен пĕр ăман чаваласа кăларчĕ. Чĕпписене йыхăрма пуçларĕ

– Кăтик-кăтик, чĕппĕмсем! Кăтик-кăтик, чĕппĕмсем! – тесе йыхăрать.

Чĕпписем чупса çитеççĕ, анчах амăшĕ хăй чĕпписене палласа та илеймест.

– Ăçта çухалчĕç ман чĕппĕмсем? – тесе тĕлĕнет.

Çак самантра шарлаттарса çумăр çуса ячĕ те, чăпар чăхăн чĕпписем каллех сар ука пек сап-сарă пулса тăчĕç. Чăпар чăх вĕсене палласа илчĕ те ăманне таткаласа çитерчĕ, унтан çуначĕсем айне пухса лартрĕ.

Мария Волкова
(1933 – 1976)

Самолет

Атте мана илсе пачĕ
Ик моторлă самолет.
Кĕмĕл тĕслĕ ун çуначĕ,
Варринче – маттур пилот.
Самолет, самолет!
Пулăп эп хамах пилот.

Хăпаратăп сак çине,
Çавăратăп моторне.
Мотор сасси кĕр-кĕр-кĕр!
Часрах сарса ĕлкĕрĕр!
Çитес çĕре çитĕпĕр,
Тем те курса пĕлĕпĕр.

Александр Галкин
(1928–2002)

Карап

Карап турăм эп хамах,
Капитанĕ те хамах.
Тинĕс тем тĕрлĕ урсан та,
Шикленместĕп нихăçан та.

Денис Гордеев
(1938)

Шар пек уйăх

Ăшă каçсенче хĕрне
Ашшĕ уçăлма чĕнет.

– Мĕн ку? Ку мĕн? Ку тата? –
Аптратать хĕрĕ, ыйтать.

Хурăн хыçĕпе шуса
Тухрĕ уйăх, тăп тулса.

– Пысăк шар! Атте, хăçан
Кун пек шар илсе паран?
Ай епле хитре ку шар!

– Хĕрĕм, уйăх ку, шар мар.
– Уйăх? Уйăх та нихçан
Эс мана илсе паман.

Ваçлей Давыдов-Анатри
(1917–2010)

Илтӗм эп кушак валли
(*П. Воронькоран*)

Илтӗм эп кушак валли
Урине тăхăнмалли.
Эп якатрăм мăйăхне,
Çӗлеттертӗм кӗпине.
Ах, мӗнле тăхăнтарас,
Хӳрине ăçта хурас?

Куян

Сикрӗ тухрӗ вăрмантан
Пӗр куян,
Пăхкаларӗ унталла,
Кунталла.
Йăпшăнчӗ вăл майӗпен
Юр çумне,
Пытанасшăн çынсенчен
Кӗрт ăшне.

Кăсăя

Пирӗн килте, читлӗхре,
Пӗр кăсăя пурăнать.
Вăл тухасшăн хушăкран,
Анчах хăрать кушакран.

Качака

Кача ура качака,
Икӗ вăрăм мăйрака,
Кӗрсе кайнă чăлана,
Тăкса янă хăймана.

Николай Думков

Тӗлӗнӳ

Пирӗн ача кӗпинчен
Кӗрен чечек тӗлӗнет:
– Çак сăпкари сар ачан
Кӗпи ытла хитре, – тет.
– Чăнах-и?
– Чăн, ара.
Пирӗн ача куллинчен
Савăк хӗвел тӗлӗнет:
– Çак сăпкари сар ачан
Кулли ытла хитре, – тет.
– Чăнах-и?
– Чăн, ара.
Пирӗн ача сассинчен
Садри кайăк тӗлӗнет:
– Çак сăпкари сар ачан
Сасси ытла хитре, – тет.
– Чăнах-и?
– Чăн, ара.
Пирӗн ача чуппинчен
Тӗкӗлтура тӗлӗнет:
– Çак сăпкари сар ачан
Чуппи ытла тутлă, – тет.
– Чăнах-и?
– Чăн, ара.

Кайăксем

Ан йěр, пепкем, ан йěрех,
Ăсан килě кěçěрех:
Илсе килě теттесем –
Ешěл симěс мерченсем.
Ах, мерченсем!..
Ан йěр, пепкем, ан йěрех,
Ăсан килě кěçěрех:
Илсе килě теттесем –
Ешěл симěс мерченсем.
Ах, мерченсем!..
Ан йěр, пепкем, ан йěрех,
Пăчăр килě кěçěрех:
Илсе килě теттесем –
Пиçсе çитнě çырласем.
Ах, çырласем!..
Ан йěр, пепкем, ан йěрех,
Утăк* килě кěçěрех:
Илсе килě теттесем –
Тěрлě тěслě чечексем.
Ах, чечексем!..
Ан йěр, пепкем, ан йěрех,
Ыйхă килě кěçěрех:
Илсе килě теттесем –
Тěлěнтермěш тěлěксем.
Ах, тěлěксем!..
(*утăк – улăх кайăкě)

Николай Зайцев
(1942)

Çывăх тус

Кил-ха терěм, кил-ха терěм,
Кил-ха терěм, Автан тус,
Пул-ха терěм, пул-ха терěм
Çак ачапа çывăх тус.
Автан килес темерě –
Йытă патне кай терě.

Кил-ха терěм, кил-ха терěм,
Кил-ха терěм, Йытă тус,
Пул-ха терěм, пул-ха терěм
Çак ачапа çывăх тус.
Йытă килес темерě –
Кушак патне кай терě.

Кил-ха терěм, кил-ха терěм,
Кил-ха терěм, Кушак тус,
Пул-ха терěм, пул-ха терěм
Çак ачапа çывăх тус.
Кушак мана итлерě –
Килсе сăпка силлерě.

Александр Ильин
(1945)

Машăпа автан

– Куккурук-кук ! мěн тени?–
Ыйтрě пěчěк Маша.
– Вăл пире ыр кун сунни, –
Ăнлантарчě ашшě.
– Апла эпир те ăна
Ыр сунса илер-и?
Маша хăй те автана:
– Куккурук-кук, – терě.

Кулинепе упа

– Упа тус, упа тус,
Ăçтан ирех таврăнан?
– Ял çумĕнчи вăрмантан.

– Упа тус, упа тус,
Чĕресӳ ма йывăр сан?
– Пыл нумай тултарнăран.

– Упа тус, упа тус,
Нумай пылпа мĕн тăван?
– Хăналап ачасене.

– Упа тус, упа тус,
Халь ăçта вара васкан?
– Сирĕн яла, Кулине.

Георгий Ирхи
(1949 – 2010)

Ăстаçă

Пан улми эп ӳкеретĕп –
Сар сăрпа...
Хĕрли ăçта?
Анис евĕр пултăр тетĕп.
Ăста мар-им эп?
Ăста!
Хĕрлĕпе улма сăрланчĕ,
Пиçсе çитнĕ пек тинех.
Аттепе анне сăйланччăр, –
Татса парăп килсенех!

Николай Ишентей
(1953)

Чуччу кашти хурама

– Чу-чу!
– Чу-чу!
Чуччу кашти хурама,
Пурте тухăр урама.
Чуччу кашти авăнсан
Ярăнма тата аван.

– Чу-чу!
– Чу-чу!
Анне – ачаш тăвакан,
Атте – чуччу тăвакан.
Ан шикленĕр ярăнма –
Хуçăлас çук хурама.

Николай Карай
(1942)

Олеçпе кушак

Олеç шурă кушакне
Лартнă та пукан çине,
Пӳрнипе юна-юна
Пикенсе вăрçать ăна:
«Кайăк тытнă – çын кулли.
Ара хамăр кĕлетре
Шăши çук-им сан валли?»
Леш ăнланнă пек ларать. –
Олеçе куçран пăхать.

Пуканесем

Ман çире те сараппан,
Пуканен те сараппан.
Вăл та,
Эп те тутăрпа.
Вăл та,
Эп те пушмакпа.
Тĕлĕнсе çынсем тăраççĕ, –
Аннерен вĕсем ыйтаççĕ:
– Вăл та,
Ку та пукане, –
Ăçта сирĕн
Марине?

Автан

– Кунсерен ӳссе пыратăп, –
Эп ӳссен кам пек пулатăп? –
Ыйтрĕ чĕпĕ автанран.
– Эс-и? –
Тет ăна автан, –
Ман пекех, паллах, пулан:
Кăкăр урлă шӳлкемеллĕ,
Çырла тĕслĕ тупетейлĕ,
Кăлтăрмач пек шур хӳреллĕ,
Çĕр чавма –

Çинçе чĕрнеллĕ...
Ӳс-ха,
Ӳс-ха эс,
Петюк.
Кăт-кăт-кăт,
Кукуруку-у-ук!

Куянкка

Куян, куян, куянкка
Кулянмашкăн пит ăста,
Тата ăста, пит ăста –
Кучан çиме пит ăста,
Тата ăста, пит ăста –
Мухтанмашкăн пит ăста,
Тата ăста, пит ăста –
Ташламашкăн пит ăста.
Ташла пĕлмен çынсене
Пăхса тăма намăс та!

Петĕр Ялкир
(1922 – 2006)

Самолет

Самолет кĕр-кĕр кĕрлет,
Кĕç хăпарĕ тӳпене!
Пуканесемпе пĕрле
Хам те вĕçĕп инçете.

Кĕр килет

Сарă çулçăсем ӳкеççĕ,
Çулçă çумăрĕ çăвать.
Кăмпасем пуçне çĕклеççĕ,
Кĕр килнишĕн пит хавас.

Çилпе йăмра

Уçă çил вĕçсе килет
Вăшăл-вăшăл, вăшăл-вăшăл.
Варкăшпа йăмра пуплет
Пăшăл-пăшăл, пăшăл-пăшăл.

Чĕрĕп

Йĕплĕ чĕрĕп хĕл каҫа
Ҫывăрать хăй йăвинче.
Тупаяс ҫук шыраса
Ăна шур юр айĕнче.

Лайăх тĕлĕксем курма
Ырă-мĕн ҫулла ҫинчен.
Туйăнать пылак улма
Тирĕннĕн йĕпписенчен.

Ешĕл туссем

Пирĕн садик тавралла
Ҫитĕнеҫҫĕ йывăҫсем.
Симĕс-симĕс тумпала
Илĕртеҫҫĕ халь вĕсем.

Ӳсчĕр пĕлĕт таранах –
Хуҫмăпăр туратсене.
Капăрлатчăр таврана –
Татмăпăр ҫулҫисене.

Михаил Мерчен
(1933 – 2020)

Икерчĕ

Кăпăш икерчĕ
Анне пĕҫерчĕ.
Ҫу сĕрчĕ,
Пыл сĕрчĕ –
Ай тутлă пулчĕ!
Ҫирĕмĕр-ҫирĕмĕр,
Хырăм лăк тулчĕ.

Килетех

Кушак утать мăн кăмăллăн,
Пăхмасть никам ҫине.
Питне типтерлĕ ҫунă вăл,
Пырать хăйма ҫиме.

Ирех тăрать вирăнĕнчен,
Ларать стена ҫумне.
Таса, ҫап-ҫутă пуличчен
Пуҫлать шăлма пуҫне.

Пит ҫунине сăнатăп эп,
Кĕтетĕп тем пекех.
Хăлха урлă ҫусассăн шеп:
Инҫетри ялтан,
Тури Турхантан
Пирĕн куками
Эпĕ ҫĕклейми
Пысăк торт йăтса,
Сар мăйăр илсе,
Шоколад чиксе,
Теттесем ҫакса
ки-
ле-
тех!
Эх!..

Утма вĕренни

Икĕ пӳрнерен тытса,
Шиклĕн тӳрленсе тăрса
Вовик утма вĕренет,
Амăш юрă кĕвĕлет:
– И, тăп-тăп-лап,
        тăп-тăп-лап,
Эпĕ космонавт пулап.

Халĕ виçĕ утăм турăм,
Ыттине ыран утап.
– Эх! Тăп-тăп-лап,
        тăп-тăп-лап,
Эпĕ космонавт пулап.

Анатолий Ыхра
(1948 – 2004)

Уçă кăмăл

Пуçтаратăп, пуçтаратăп
Хĕрлĕ, сарă çулçăсем.
Пĕтĕмпех эп пуçтармастăп:
Пухчăр тетĕп ыттисем.

Сикетĕп

Çерçи пулкки тĕлĕнче
Вĕлтĕрт-вĕлтĕрт сикетĕп.
Шăрчăк шăллăм патĕнче
Тринкки-тринкки сикетĕп.

Шапа кӳлли хĕрринче
Йăлтти-ялтти сикетĕп.
Качакасем хушшинче
Тăр-рăст, тăр-рăст сикетĕп.

Мулкач патне пымастăп:
Вăл тарасран хăратăп.

Сасăсем

Кушак калать: «Мяв-мяв!» – тет.
Йытă калать: «Хам-хам!» – тет.
Сысна калать: «Нăри-ик!» – тет.
Чăхă калать: «Кăт-кăт!» – тет.
Автан мĕн тет – каламастăп.
Ун сассине юратмастăп.
Паян шартах сиктерчĕ –
Тĕлĕкĕме вĕçтерчĕ.

Петĕр Эйзин
(1943)

Сысна çури

Нăрик, нăрик, нăркки тус –
Вăрман тăрăх вăл утать,
Симĕс курăк вăл татать,
Кунтă çине тултарать,
Унтан киле чуптарать.

Сан валли, Тимук

Вĕçрĕ анчĕ сарă чăх...
Вĕçрĕ анчĕ сарă чăх
Йăваран.
«Кăт-кăтик! – тет, – кăт-кăтик!
Турăм çăмарта.
Турăм çăмарта
Сан валли, Тимук».
Ĕне килчĕ васкаса
Кĕтӳрен.
«Му-ук! – тет хăй, –
му-ук! – тет. –
Килтĕм сĕт илсе.
Килтĕм сĕт илсе
Сан валли, Тимук».

Пӗчӗк Лена

Пӗчӗк Лена нӑйкӑшать,
Пӗчӗк Лена макӑрать,
Теттисемпе вылямасть,
Макӑрмашкӑн чарӑнмасть.

Авӑ килет качака,
Мӑйракине тӑратса,
Сухаллине каҫӑртса,
Шӑлӗпе вӑл шак! тӑвать,
Урипе вӑл так! тапать.

Чарӑн, хӗрӗм, нӑйкӑшма,
Чарӑн, хӗрӗм, макӑрма.
Авӑ килет качака, –
Ури чӗрни – пӑхӑртан,
Сухаллийӗ – кӗмӗлтен,
Мӑйракийӗ – ылтӑнран.

Кач! качака, кай кунтан!
Пирӗн Лена макӑрмасть,
Пирӗн Лена нӑйкӑшмасть.
Пӗчӗк тути йӑл! кулать,
Питҫӑмарти пӑт! путать.

Хӗл Мучи хутаҫӗнче

Хӗл Мучи хутаҫӗнче
Кишӗр пур –
мулкач валли,
Мӑйӑр пур –
пакша валли,
Пыл та пур –
упа валли.
Хӗл Мучи хутаҫӗнче
Премӗк пур –
Петюк валли,
Шоколад –
Сашук валли,
Пан улми –
Ленук валли.

Хӗлле

Хура алсиш –
алӑра.
Шур ҫӑматӑ –
урара.
Кӑвак тутӑр –
пуҫӑмра.
Сар ҫунашка –
айӑмра.

Вениамин Тимаков
(1940 – 2002)

Кушака ят хуни

Пĕчĕкçĕ кушак çури
Пурăнать-ха ятсăрах.
Чăн калас-тăк, ят пурри
Чĕр чунсемшĕн аванрах.

Пиллĕкри Нинук паян
Тавçăрса илет çакна:
– Ячĕ пултăр ун – Куян, –
Тет вăл йыхăрса ăна.

– Эй, Куян, кăвак Куян,
Эс хăвна епле туян?
Килсе çи-ха ăшă сĕт,
Хырăму сан выçă вĕт.

Çук, пымасть кушак çури,
Темшĕн ютшăнать юри,
Темшĕн чĕр турат шырать,
Хуппине çиет-хырать.

Тĕлĕнет ак хĕр ача,
Шухăшлать вăл пĕр кана:
«Тупнă ят каймасть пачах,
Урăхла чĕнес ăна».

– Эй, Пакша, кунта килсем,
Тутлă, ăшă сĕт ĕçсем.
Хăв турилккӳне пушат. –
...Çук, каллех пымасть кушак.

Вăл йăтса çӳрет кăмпа.
Акă улăхрĕ унпа
Пахчари йăмра çине,
Кĕчĕ йывăç хăвăлне.
Тытăнчĕ кăмпа çиме,
Çынсене тĕлĕнтерме.

Йăлт аптрарĕ хĕр ача:
Тупнă ят каллех начар.
Унăн-кунăн пăхкаларĕ,
Çĕнĕлле чĕнсе каларĕ:
– Эй, Курак, ансам çĕре,
Хăвăлра тек ан çӳре.

Лешĕ илтрĕ чĕннине,
Сарчĕ çивĕч чĕрнине –
Кайăк пек вĕçесшĕн пулчĕ,
Намăса кăна хăй юлчĕ:
Ӳкрĕ хĕр ача умне,
Çĕр улми ани çине.

Хĕрхенет ăна Нинук:
– Ай, юлмарĕ пуль чуну.
Кил-ха, пĕчĕкçĕ Мăркка,
Эс илемлĕ, эс сăркка.

Çакăн пек чĕнсессĕнех
Улшăнчĕ кушак тинех:
Мăрăлтатрĕ, сĕркеленчĕ,
Турилкке патне иленчĕ.
Хĕр ача та хĕпĕртерĕ:
– Сан яту Мăркка-çке, – терĕ.

Людмила Смолина
(1962)

Чип-чип-чип

Чип-чип-чип! – чĕпĕсене
Йыхăрать манăн анне,
Савăтри сар кĕрпене
Çитерет вăл вĕсене.

Хур чĕпписем

Урамра шап-шурă хурăн:
Ал çупаççĕ çулçисем.
Ун тавра ташлаççĕ хурăн
Сарă пĕчĕк чĕпписем.

Александр Пăртта
(1963)

Хĕлле

(Акросăвă)

Хĕл мучи пăхмасть ирне-каçне,
Ĕлкĕресшĕн пур ача патне.
Лаши унăн чăн-чăн çил çунат,
Ларса чупнă чухне çил тухать.
Евит çитнĕ, килчĕ вăл тинех.

Тăри юрри

Тăр-тăри те тăр-тăри!
Мана эсир куртăр-и?
Хĕвелпе пĕрле вăрантăм,
Тӳпене вĕçсе хăпартăм,
Çумăр пĕлĕчĕ çинче
Пите çурăм ир çинче.

Аннене

Сар хĕвел ăш хĕлхемне
Сапаларĕ савăнса,
Ма тесессĕн аннене
Патăм юрă юрласа.

Пăхрăм та анне çине:
Сар хĕвел пек ун кулли,
Ма тесессĕн ман анне
Çĕр çинче чи илемли.

Людмила Сорокина

Кăлтăрмач

Кăлтăр-кăлтăр!
кăлтăрмач
куçăмран çухалчĕ пач.
Шав васкарĕ малалла,
Çаврăнмарĕ каялла.
Хĕрхенмерĕ Сашăна.
Халь ăçта шырас ăна?

Мечĕк

Тăппи-таппи, тăппи-тап!
Сикрĕ мечĕк çĕн пӳртре.
Урупа ăна ан тап,
Вăл вылясшăн ирĕкре.

Кушак çури

Кушак çури сĕт ĕçет,
Пуçне чашăка чикет.
Паллама çук ăна,
Пичĕ-куçĕ сĕт кăна.

– Ăшă шыв парсам, анне,
Çăвам Мăркка шур питне,
Ал шăллипе типĕтем,
Тирпее те вĕрентем.

Хĕвел

Сар хĕвелĕн сар тумне
Кам çĕленĕ-ши касса?
Сар хĕвелĕн сар питне
Кам-ши çунă пит таса?
Вăл хăех çапла ĕçчен,
Ир тăрсан ĕçлет каçчен.

Çил

Ăшă çил
Таçта васкать,
Чупать-чупать,
Çук, ывăнмасть!
Вăл, такăнмасть.
Пите кăшт ăшшăн çупăрлать,
Çӳç пĕрчине чăп! чуптăвать.

Пирĕн сысна

Пирĕн сысна нăрăлкка,
Сăмси вĕçĕ çаврашка.
Пылчăкра йăваланать,
Унсăр шутсăр савăнать.
Эп ятлатăп нăрăха:
– Итле, пур-и сан хăлха?
Кăшт тирпейлĕ пулмалла,
Халь питне ак çумалла.

Пĕчĕк Павăл

Чарсăр чакак чакăлти,
Каçăр кăркка кăлтăрти,
Мяук мăркка мăрăлти,
Нăрăх нюрук нăрăлти.
Пĕчĕк Павăл пакăлти,
Теттисемпе калаçать,
Итлеменшĕн ятлаçать.

Валентина Тарават
(1946)

Атту йĕрет вăл

– Марине, пепкем, выçрăн пуль, ларса çи-ха хăвăртрах, – тет амăшĕ урамра вăрах выляса çӳренĕ хĕр ачине.

– Хам выçман та, хырăм питĕ хытă выçнă манăн. Анне, ăна çитер-ха часрах. Атту йĕрет вăл.

Хăрăк туратăн ăшши çук

Марине аппăшĕ пăхмасăр сăвă калама вĕренет.

– «Тухса кайрĕ вăрмана хăрăк турат пуçтарма», – вулать вăл янратса.

– Эй, айванскер! – тарăхать Марине. – Асанне капарăш, хăрăк туратран мĕн ăшши пултăр.

Банан çиес килет

Маринепе Анюк пытанмалла выляççĕ. Шырать-шырать Марине Анюка, ниепле те тупаймасть. Чăланти лар хыçĕнче ларса ывăннă Анюк текех чăтаймарĕ:

– Эпĕ Африкăра! Хам таврăнмасăр та тупаймастăн эсĕ мана! – тесе кăшкăрчĕ.

Тавçăруллă Марине нумай шухăшласа тăмарĕ:

– Банан илсе кил-ха мана валли нумайрах. Эпĕ ăна пĕртте çисе курман, – терĕ.

Илсе парать

Марине салтак тӳми текен чечеке тытнӑ та тӑрӑшсах юмӑҫ пӑхать.

– Илсе парать. Илсе памасть. Илсе парать. Илсе памасть. Илсе парать... – чӗвӗлтетет вӑл хӑйӗн ҫепӗҫ чӗлхипе.

– Илсе парать тухать. Тавҫӑруллӑ чечек. Манӑн асанне хӑй сӑмахне яланах тытнине пӗлет. Пенси укҫи илсенех хитре пукане туянса парать пуль-ха асанне.

«Ыранюк» тесен лайӑхрах

Марине «Ҫилҫунат» журнала пӑхса ларать. «Ырвалюк» ятлӑ страницӑна уҫсан тӗлӗнсе калаҫать:

– Ырвалюк, Ырвалюк... Валюкӗ хӑй ырах та мар пуль. Ав пирӗн садике ҫӳрекен Валюк пӗртте ырӑскер мар. Яланах мана ҫивӗтрен туртать.

«Ыранюк» тесен лайӑхрах пулмалла. Кӳршӗ Анюк мана нихӑҫан та кӳрентермест.

Пиҫмен пашалу

– Чӑн-чӑн пиҫмен пашалу, ҫавӑн пек ҫӑмӑл сӑвва та пӑхмасӑр калама вӗренеймен, – каласа парать такам ҫинчен аппӑшӗ амӑшне.

Марине, калаҫӑва илтсе юлнӑскер, чупса пычӗ те:

– Анне халь анчах кӑмака хутса кӑларчӗ. Пиҫмен пулсан ларт пашалӑвне хӑвӑртрах кӑмакана, – терӗ.

Марине ашшӗне шеллет

– Ай, чӗпӗтет? Ай, чӗпӗтет! – аллисене сӑтӑркалать хӗллехи урамран васкаса кӗнӗ ашшӗ.

– Кам чӗпӗтрӗ сана, атте?! Санӑн хӑйне хытӑрах чӗпӗтмеллеччӗ! – шеллет ашшӗне Марине.

Анюк савӑнсах пуҫтарчӗ

– Улми йывӑҫҫинчен аякка ӳкмест вӑл, – калаҫаҫҫӗ Марине амӑшӗпе асламӑшӗ тем пирки.

– Ӳкмест тетӗн-и? – хирӗҫлет урайӗнче пуканепе вылякан Марине. – Ӗнер ав вӑйлӑ ҫил пулчӗ те – пирӗн улмуҫҫи ҫинчи пан улмисем кӳршӗсен пахчине ҫитиех ӳкрӗҫ. Анюк савӑнсах пуҫтарчӗ вӗсене.

Марине вӗрентет

– Пӗтрӗ пуҫ! Пӗтрӗ пуҫ! – аллисемпе хӑлаҫланать урамран кӗнӗ Марине асламӑшӗ.

– Анне, мӗн пулчӗ? Мӗн пиркиех ҫав териех кулянатӑн? – шикленсе ыйтать ывӑлӗ.

– Ара, çӳлтен мăйăр пысăкăш пăр çăвать те пĕтĕм пахча çимĕçе, тыр-пула пĕтерет-çке!

Марине çакна илтнĕскер, асламăшне вĕрентет:

– «Пĕтрĕ пуç» тесе каламалла мар. Пуçу чиперех-çке. Пĕтрĕ пахча çимĕç, пĕтрĕ тырпул темелле.

Харсăр хĕвел

Хĕвелтен хăранă –
Çăласшăн хăйне:
Юр купи пытаннă
Тĕмеске хыçне.

Хĕвелĕ пит харсăр
Пăхать, йăл кулать.
– Епле-ха вăл сансăр
Çут тинĕс пулать?

Тавăрчĕ

Пӳрнене хĕстерчĕ алăк,
Пăшăлтатрĕ:
– Асăнмалăх
Тек ан хуп шаплаттарса,
Тек ан тап таплаттарса,
Ан чĕркеле, ан варла,
Ыйă чунлă пулмалла.
Ман çине текех ан сур,
Алăкăн та чунĕ пур.

Людмила Николаева
(1970)

Ваçук

Кушак тупнă чăланта
Кивĕ пĕчĕк сар çăмха.
Савăнса унпа вылять,
Урай тăрăх кустарать.

Ун тавра сикет, чупать,
Çĕн тус хыççăн хăвалать.
Ак тата!.. Тамаша:
«Эп çухатрăм юлташа!»

Унталла та кунталла
Ваçук пăхрĕ айванла.
Ачашлам-ха хĕрхенсе:
– Çăмху пĕтрĕ сӳтĕлсе.

Пĕчĕк парне

Чечексем эп пухрăм –
Кăвакки, хĕрли...
Чечек çыххи тухрĕ
Ман анне валли.

Пĕчĕк парне пулчĕ
Аннене манран.
Кăмăлĕ ун тулчĕ,
Савăнчĕ чунтан.

Мăрăлти Ваçук

Юратать йăпăлтатма
Мăрăлти, чее Ваçук:
«Тутанасчĕ кăшт хăйма.
Унран тутли ним те çук!»

Пĕр витре сĕт

Ĕне сăвать асанне.
Ваçук пăхать витрине.
Чăр-чăр-чăр! сĕт пăсланать.
Кушак чунтан савăнать:
«Мăр-мăр-мăр! Кур! Мăр-мăр-мăр!
Пĕр витре мăр! сурăмăр».

Хĕвел çаврăнăш

Хĕвел çаврăнăш паян
Уснă сар пуçне.
«Хĕвел тус тарчĕ манран
Пĕлĕтсем хыçне».

Купăста

Йăран çинчи купăста
Тумланмашкăн пит ăста.
Виçĕ тутăр, вун кĕпе!
Хăратаймĕ халь йĕпе!

А. Пускил

Пăравус

Пукан çумне пукан –
Ку ĕнтĕ пăравус.
Петюк руль тытакан.
Асту, пуçна ан ус.

Екатерина Рдюкова

Кампур

Кампур – пирĕн йыт çури.
Вăрçтарап ăна юри:
«Эй, Кампур, кунта кам пур?
Каласам часрах Кампур».
Тарăхать вара Кампур:
«Кам пур, кам пур... Эпĕ пур!»

Парне

Парнелерĕç Сашука
Çăмламас хура упа.
Ăна тытрĕ хăлхинчен,
Тек ямарĕ аллинчен.

«Илсе панă Уçăпа...»

Илсе панă Уçăпа
Кăвак куçлă шур упа.
Уçăп халь унпа пĕрле
Пуçтарăнать Çурçĕре.

Александр Савельев-Сас
(1932)

Пурте пур

Пирĕн ачи пит маттур,
Мĕскер кирли пурте пур:
Сад чечеке ларнă чух
Илем курма икĕ куç,
Хушăнса пырсан вăй-хал
Ĕç тумашкăн икĕ ал,
Ăмăрту-тупăшура
Мала тухма ик ура.
Ик хăлхийĕ Уртеме
Хитре юмах итлеме.

– Мĕн тума-ха ик тута?
– Анне, сана чуптума.

Выляма кайнӑ

Чаплӑн ларчӗ хӗл каҫа
Хамӑр тунӑ юр ача.
Халь курмастпӑр тек ӑна –
Юлнӑ шӑпӑрӗ кӑна.

Кам пултарӗ калама
Ҫав ача халь ӑҫтине?
«Кайнӑ пулӗ выляма
Аната, шыв хӗррине».

Юрларӑм та ташларӑм

Асаттеҫӗм, асатте,
Пар-ха юмах каласа.
Эсӗ юмах каласан
Эпӗ парӑп юрласа.

Асаннеҫӗм, асанне,
Пар-ха сӑвӑ каласа.
Эсӗ сӑвӑ каласан
Эп кӑтартӑп ташласа.

Асаттепе асанне
Турӗҫ эпӗ ыйтнине.
Хам сӑмаха манмарӑм,
Юрларӑм та ташларӑм.

Михаил Лермонтов
(1814 – 1841)

Сăпка юрри

Паю-пай, пепкем, ан çуйăх,
Хуп куçусене.
Ав, пăхать çап-çутă уйăх
Сан сăпку çине.
Юмах ярăп эп хулленçĕ,
Юрлăп юрăсем.
Паю-пай, выртах, пепкеçĕм,
Лăпкăн тĕлĕрсем.

Михаил Исаковский
(1900 – 1973)

Сăпка юрри

Çӳл тӳпере çăлтăрсем йăлтăраççĕ,
Уйăх шăвать ярăнса.
Чĕвĕл чĕкеç чĕпписем çывăраççĕ,
Эс те, ачам, çывăрсам.
Ăшшăн пăхса, сана лăпкĕç ир кӳлĕм
Сарă хĕвел ачисем,
Çывăрах, чĕппĕмçĕм, çывăр, телейĕм,
Çывăр, шăнкравăм-пепкем.

Çывăр, тĕпренчĕкĕм, çывăр, хастарăм,
Хуш мăшăр çăмăл çунат.
Ырă çĕршывăмăр упрĕ патваррăн
Санăн тӳлек ыйхуна.
Памăпăр çул нимĕнле синкере те,
Пӳлĕпĕр пур инкеке,
Çывăрах, чĕппĕмçĕм, çывăр, кĕтретĕм,
Çывăр, шăнкравăм-пепкем.

Çывăр, пепкем, çывăрсан пысăк пулăн,
Ик çунату çитĕнсен,
Кăйкăр пекех вĕçсе кайăн хăюллăн

Эсĕ аçу килĕнчен.
Пиллĕ сана юратса аслă халăх,
Пиллĕ мĕн ĕмĕрлĕхе,
Çывăрах, чĕппĕмçĕм, çывăр, раскалăм,
Çывăр, шăнкравăм-пепкем.

Валентина Осеева
(1902 – 1969)

Чĕрĕп

Мăн упа та,
Тилĕ тус та
Ыйхăра хальччен.
Эп ларатăп,
Шухăшлатăп
Чĕрĕп тус çинчен.
Йĕплĕ чĕрĕп,
Мĕскĕн чĕрĕп
Çывăрмасть çĕрле.
Ăна йĕпĕ –
Хурçă тĕкĕ –
Питĕ кансĕрлет.
Чак! чикет те,
Яш! тирет те –
Витĕр витерет.
Йĕп чиксессĕн,
Чун кӳтсессĕн,
Ыйхă сирĕлет.
Салтăнасчĕ,
Хывăнасчĕ
Унăн ун пек чух.
Ах,тăванăм,
Мĕн тăвам-ха? –
Пулăшма май çук.

Зоя Петрова
(1921 – 2005)
Теттесем çывраççĕ

Кĕнеке, тетте таврашĕ
Ырса çитнĕ – тĕлĕрет.
Сарнă вырăн çывăрмашкăн
Ачасене чĕнет.
Ав, паппа тăвать юмах та,
Ăна курăн эс татах та
Ыйхă пуснă май,
Паю-пай.

Каçсерен килет те ыйхă
Килсене кĕрет:
Курăнми пулса çӳрет вăл –
Çывăрма хистет.

Тулта питĕ тĕттĕм халĕ,
Чылайран кăна çуталĕ,
Вăхăт шунă май,
Паю-пай.

Каçсерен канмашкăн тивĕç
Кашни чун, –
Сĕмлĕхе сирсе, кĕç килĕ
Çĕнĕ кун.
Кун каçа пит ывăнатпăр,
Пурне те «Ыр каç» сунатпăр,
Çывăр пĕрехмай,
Паю-пай.

Софья Прокофьева
(1928)

Хăçан макăрма юрать

Маша ирхине ирех макăрма тытăннă. Автан чӳречерен пăхнă та:

– Ан макăрсам, Маша! Ирхине ирех эпĕ ки-кки-ру-кук! юрлатăп, эсĕ мана юрлама кансĕрлетĕн, – тенĕ.

Маша кăнтăрла макăрма пуçланă.

Симĕс курăк хушшинчен шăрчăк тухнă та:

– Маша, ан йĕрсем тархасшăн, – ӳкĕтленĕ вăл хĕр ачана, – манăн сасă çинçе çеç, эсĕ вара питĕ хытă макăратăн, мана никам та илтеймест.

Маша каçхине макăрма пуçланă.

Кӳршĕри пĕверен икĕ шапа сиксе килнĕ те хĕр ачана çапла каланă:

– Лăплансам, Маша, ан макăр. Эпир каçхине кăваклатма юрататпăр, эсĕ вара пире кансĕрлетĕн.

Маша çĕрле макăрса янă.

Садран шăпчăк вĕçсе килнĕ те чӳрече сакки çине ларнă:

– Маша, ан макăр! Çĕрле эпĕ хитре юрăсем юрлатăп, эсĕ вара мана чăрмантаратăн.

– Манăн вара хăçан макăрмалла? – ыйтнă хĕр ача.

– Эсĕ нихăçан та ан макăр, – хуравланă амăшĕ,– эсĕ халĕ пысăк хĕр ача вĕт.

Пĕрремĕш çырласем çинчен калакан юмах

Машукпа Аюкка хăйăртан кукăль тунă.

Машук кукăлĕсене хăй тунă. Аюкка пĕр вĕçĕм йĕрмешнĕ:

– Ай, атте, пулăш-ха! Ай, атте, мана кукăль туса пар!

Ашшĕ хĕрне кукăльсем туса панă.

– Ман кукăльсем лайăхрах! – мухтаннă Аюкка. – Вĕсем пысăкрах, хитререх. Санăн вара авă мĕнлерех пĕчĕк, япăх.

Тепĕр кунне ашшĕ ĕçе кайнă.

Вăрмантан пĕр Кайăк вĕçсе килнĕ. Унăн сăмсинче сапака пулнă. Сапака çинче икĕ çырла. Çырлисем хĕп-хĕрлĕ ялтăртатнă.

– Кам хитререх кукăль тăвать, çырлине çавна парăп, – тенĕ Кайăк.

Машук хăвăрт кăна хăйăртан кукăль туса хунă. Аюкка вара, темле тăрăшсан та, нимĕн те тăвайман.

Кайăк çырлине Машука панă.

Аюкка питĕ кӳреннĕ, макăрса янă.

Машук вара тантăшне лăплантарма тытăннă:

– Ан макăр, Аюкка. Çырлине эпир санпа çурмалла пайлăпăр. Акă кунта икĕ çырла. Пĕри сана, тепри мана.

Кăнттам сăмах çинчен калакан юмах

Машукпа Аюкка тăваткалсенчен пӳрт купаланă. Шăши çури чупса пынă та:

– Мĕнлерех хитре пӳрт! Эпĕ унта пурăнам-и? – тесе ыйтнă.

– Кай кунтан! – кăнтаммăн хуравланă ăна Аюкка.

Машук макăрса янă:

– Эсĕ шăши çурине мĕншĕн хăваласа ятăн? Вăл лайăх вĕт, – тенĕ.

– Эсĕ те кай кунтан, – кăшкăрса пăрахнă Аюкка.

Машук кӳреннĕ те кайнă.

Чӳречерен Хĕвел пăхнă.

– Намăс та мар-и сана Аюкка! – тенĕ Хĕвел. – Машук санăн тусу вĕт. Туссене «Кай кунтан!» тесе кӳрентерме юрать-и вара?

Аюкка чӳрече патне чупса пынă та Хĕвеле те:

– Кай кунтан,– тесе кăшкăрнă.

Хĕвел нимĕн те шарламан, тӳперен таçта çухалнă. Тавралăх тĕттĕмленсе ларнă. Сĕм тĕттĕм пулнă. Аюкка урама тухнă. Урамра та пач тĕттĕм пулнă. Нимĕн те курăнман. Çӳренĕ-çӳренĕ Аюкка тĕттĕмре аташса, чут çеç шăтăка ӳкмен.

Аюкка питĕ хăраса ӳкнĕ.

– Халĕ ăçта каймалла ĕнтĕ, – макăрса янă вăл. Ăçта-ши пирĕн кил? Усал сăрă кашкăр тĕлне пулсан мĕн тăвам... Урăх нихăçан та никама та «Кай кунтан!» тесе каламастăп.

Çакна Хĕвел илтнĕ те тӳпене ярăнса тухнă. Таврара каллех çап-çутă, ăшă пулса кайнă.

Аюкка киле май шăпах Машука тĕл пулнă. Савăнсах кайнă вăл.

– Атя пирĕн пата, Машук! Шăши çури валли çĕнĕ пӳрт тăвăпăр. Пурăнтăрах вăл унта.

Яков Тайц
(1905 –1957)

Кашкăр

Машăна зоопарка илсе кайнă.

Акă кашкăр. Маша ăна тӳрех палласа илнĕ.

– Эсĕ мĕншĕн Хĕрлĕ Калпака çисе янă? – тĕпченĕ хĕр ача. Кашкăр чĕнмен.

– Мĕншĕн виçĕ сысна çурине кӳрентернĕ? Кашкăр хӳрине хĕстернĕ.

– Лар халь читлĕхре, усал сăрă кашкăр! Кашкăр çаврăнса тăнă.

Апла намăс пулнă пулĕ ăна. Апла текех ун пек тумĕ вăл.

Кăмпара

Натушпа асламăшĕ кăмпана пуçтарăннă. Аслашшĕ вĕсене пĕрер кунтăк тыттарнă та:

– Пăхăпăр, кам ытларах пухĕ, – тенĕ.

Çапла ваттипе мăнукĕ вăрманта çӳренĕ-çӳренĕ, кăмпа пуçтарнă-пуçтарнă – килелле уттарнă. Асламăшĕн кунтăкĕ туп-тулли, Натушăн вара – çурри кăна.

– Асанне, атя кунтăксемпе улшăнар, – сĕнет хĕр ача.

– Юрĕ, атя, – килĕшет асламăшĕ.

– Еплерех маттур Натуш! Пăх-ха, асламăшĕнчен те ытларах пуçтарнă, – тесе мухтать аслашшĕ.

Натуш хĕп-хĕрлĕ хĕрелсе каять те шăппăн:

– Ку ман кунтăк мар çав... Ку асаннен кунтăкĕ... – тет.

Кăранташ

Ашшĕ пысăк кăранташ илсе килнĕ.

– Мана пар! – кăшкăрнă Маша.

– Мана пар! – кăшкăрнă Миша.

– Шăпланăр, – лăплантарнă вĕсене ашшĕ. – Эпир ăна пайлăпăр.

Пĕр вĕçĕпе çырса пăхнă – кăвак, тепринпе – хĕрлĕ.

– Атя, пайлар кăранташа, – хĕпĕртенĕ ачасем.

Машăна – хĕрли лекнĕ, Мишăна – кăвакки.

Маша хĕрлĕ ӳкерчĕк ӳкерет, Миша – кăвак ӳкерчĕк.

Тилĕ

Пурăннă тет карчăккипе старики. Старикки вăрмана кайнă тет. Пăхать – тилĕ. Ăна хӳринчен кап! ярса тытать.

– Атя-ха, тилĕ, манпала, пирĕнпе пĕрле пурăнăн.

– Сана мĕнле чĕнеççĕ, мучи?

– Якур тесе чĕнеççĕ.

– Юрĕ, Якур мучи, пырăп санпа, пĕрле пурăнăпăр. Çурамсемпе сывпуллашма çеç ирĕк парсам.

– Пыр, сывпуллаш çурусемпе!

Мучи тилле ирĕке ярать те ăна кĕтме тунката çине ларать. Унта карчăкĕ пырса тухать.

– Мĕн тăватăн эсĕ вăрманта?

– Тилĕ тытрăм.

–Тилли ăçта?

– Çурисемпе сывпуллашать. Карчăкăм, хăвăртрах киле чуп. Эпĕ часах тиллине илсе пырăп.

Карчăкĕ киле чупрĕ. Стариккине кĕтсе ларать.

Старикĕ таврăнмасть. Старик тунката çинче ларать, тиллине кĕтет. Тилли темшĕн килмест.

Ирина Токмакова
(1929 – 2018)

Пулă çурчĕ ăçтарах?

Каç та, шыв та хуп-хурах,
Пулă çурчĕ ăçтарах?

Тилĕ çурчĕ – шăтăкра,
Пакшан – хăвăл вулăра,
Йыттăн – алăк айĕнче,
Шăшин – хушăк тĕпĕнче.
Пулă пурнăçĕ – шывра,
Йĕрсем çук – ан та шыра.

Каç та, шыв та хуп-хурах,
Пулă çурчĕ ăçтарах?

Геннадий Цыферов
(1930 – 1972)

Юмах

Пĕррехинче ашака юмах каласа пама ыйтнă. Ашак шутланă-шутланă та çапла юмах каланă:

– Ашаксен хăлхисем пысăк – шап-шап. Слонсен урисем пысăк – тап-тап. Ăнланмалла-и?

Вăт çапла вара. Çĕр ашак хăлхисемпе шап-шап! шаплаттарсан, çĕр слон урисемпе тап-тап! таплаттарсан вăйлă çил тухать. Ăнланмалла-и?

Кутăнла та пулать. Вăйлă çил тухать те сире çĕр слон урисемпе таплаттарнăн, çĕр ашак хăлхисемпе шаплаттарнăн туйăнĕ.

Пĕтрĕ.

Уйăх

Уйăх мĕнлине пурте пĕлеççĕ. Сарă вăл. Пурте çапла калаççĕ. Пĕр пĕчĕкçĕ шапа кăна кăшт урăхларах шутлать:

– Уйăх вăл... питĕ ырă кăмăллă. Ниушлĕ эсир çакна курмастăр? Вăл çĕрле кăна çутатать, кăнтăрла ту хыçне çывăрма каять. Унăн пĕчĕк çеç майраки пур та вăл ăнсăртран хĕвеле тĕкесрен шикленет.

Ниушлĕ эсир çакна курмастăр?

Шапасем чей мĕнле ĕçнĕ

***

Арçын ача хĕвел ӳкернĕ. Ун тавра пайăркисене – ылтăн хăрпăкĕсене. Ашшĕне кăтартнă:

– Аван-и?

– Аван, – тенĕ те ашшĕ тунине ӳкерсе хунă.

– Ух! – тĕлĕннĕ ача. – Ку хĕвел çаврăнăш вĕт!..

***

Шапапа хур чĕппи çул çинче вĕрене çулçи тупнă. Ку камăн ури-ши тесе тавлашса кайнă.

– Санăн, – ăнлантарнă хур чĕппи, – симĕс вĕт.

Шапи çулçăна илсе кайнă. Тепĕр эрнерен ăна каялла хур чĕппине тавăрса панă. Çулçă хур ури пекех хĕрелсе ларнă.

***

Арçын ача урамра вылянă. Киле йĕп-йĕпе, тăр пылчăк таврăннă.

– Аçта пултăн? – ыйтнă амăшĕ.

– Кӳлленчĕкре.

– Унта мĕн турăн?

– Хĕвелпе ал çупмалла вылярăм. Питĕ хаваслă пулчĕ.

***

Пĕррехинче пăлан çурин пусĕ çине турат-мăйрака шăтнă.

Пăлан çури çулçă тухасса кĕтнĕ. Кĕркунне те çитнĕ, çулçăсем те тăкăнма пуçланă. Пăлан çури вара çаплипех кĕтнĕ те кĕтнĕ.

Роберт Миннуллин
(1948 – 2020)

Çывăрма выртать анне

Çерçисем, ан чĕвĕлтетĕр,
Хăмасем, ан чĕриклетĕр,
Кушакки шăпрах çӳре,
Ма ӳкертĕн йĕтĕре?

Эй, шăпрах, çил ачисем,
Ан калаçăр, çулçăсем,
Хытă ан шакка, сехет,
Шавсăрах йĕппӳ сикет.

Кӳршĕсем те ан шавлаччăр,
Машинсем тулта шăпланччăр,
Çут тĕнче, лăплан, тархасшăн, –
Халь анне канма выртасшăн.

***

Пуçласам, анне, юмах,
Килтĕр ыйхăллă сăмах.
Эп вара куçа хупам,
Лăпланса паппа тăвам.
Выртмассассăн çывăрма
Эп пултарăп йăслама.

Хĕлле

Тухрĕ урама Алмаз.
Çук, тухмарĕ çарамас.
Тухрĕ ăшă тăхăнса,
Тути урлă шарф çыхса.

Çур сехет çӳресенех
Чупса кĕчĕ вăл пӳрте:
– Асанне теп, асанне,
Сăмсана тем чĕпĕтет.

Шатăр-шатăр шартлама
Алхасасшăн пулмалла.
Асаннеçĕм, ятлама,
Тен, пыратăн манпала?

(*Ю. Сементер куçарнă.*)

УСĂ КУРМАЛЛИ ЛИТЕРАТУРА

Артемьева, Т.В. Примерная программа образования ребенка-дошкольника в чувашском (национальном) дошкольном образовательном учреждении / Т.В. Артемьева, С.Г. Михайлова, Н.В. Иванова– Шупашкар : Чăваш кĕнеке изд-ви, 2015. – 95 с.

Пĕчĕккисен кĕнеки : хрестомати / Т.В. Артемьева, Г.Ф. Трофимов. – Шупашкар : Чăваш кĕнеке изд-ви, 2006. – 319 с.

Пĕрле вулар-ха : хрестомати. Пĕрремĕш кĕнеке / З.С. Антонова-пухса хатĕрленĕ. – Шупашкар : Чăваш кĕнеке изд-ви, 1986. – 87 с.

Пĕрле вулар-ха : хрестомати. Иккĕмĕш кĕнеке / З.С. Антонова-пухса хатĕрленĕ. – Шупашкар : Чăваш кĕнеке изд-ви, 1987. – 88 с.

Чăваш халăх сăмахлăхĕ. VI том, I пайĕ. Ача-пăча сăмахлăхĕ.– Шупашкар : Чăваш кĕнеке изд-ви, 1985. – 304 с.

Сăпка юррисем : хрестомати / Н.В. Васильев. – Шупашкар : Чăваш кĕнеке изд-ви, 1987. – 143 с.

Ача-пăча вăййисем: хрестомати / Г. И. Воронцов, И.Г. Воронцова – Шупашкар : Чăваш кĕнеке изд-ви, 1992. – 128 с.

Ачалăх сасси. (Голоса детства. Чувашская музыка в детском саду) : хрестомати / Захарова Г.П., Захаров Л.В. – Шупашкар : Чăваш кĕнеке изд-ви, 2019. – 128 с.

Чи-чи кăсăя. Ача-пăча сăввисем. : хрестомати / П.Эйзин. – Шупашкар : Чăваш кĕнеке изд-ви,1987. – 190 с.

ТУПМАЛЛИ

УМĔН КАЛАНИ 3

ИККĔМĔШ КĔÇĔН УШКĂНРИ АЧАСЕНЕ ИЛЕМЛĔ ЛИТЕРАТУРĂПА ПАЛЛАШТАРАССИ 4

Иккĕмĕш кĕçĕн ушкăнри ачасем илемлĕ хайлавсене йышăнассин уйрăмлăхĕсем 5

Иккĕмĕш кĕçĕн ушкăнри ачасене литературăпа паллаштарас ĕçĕн тĕллевĕпе задачисем 6

Иккĕмĕш кĕçĕн ушкăнри ачасенчен çулталăк вĕçĕнче кĕтекен результатсем 6

Ачасене литературăпа паллаштарас ĕçе хăш самантсенче ирттересси, ĕç формисем, усă курма сĕнекен меслетсемпе мелсем 7

Шкулччены вĕренӳ организацийĕ ачасене илемлĕ литературăпа паллаштарас тĕлĕшпе çемьепе килĕштерсе ĕçлесси 7

Иккĕмĕш кĕçĕн ушкăнри ачасен итлев-вулав карти 8

МЕСЛЕТЛĔХ СĔНĔВĔСЕМ

Иккĕмĕш кĕçĕн ушкăнри ачасене илемлĕ литературăпа паллаштарас ĕç йĕркеленĕвĕ 10

Ача садĕнче вулав кĕтесне йĕркелесси 15

Иккĕмĕш кĕçĕн çулхи ачасен килти вулав-итлевне йĕркелесси 17

Килти библиотека йĕркелесси 20

КАЛАÇУ КОНСПЕКЧĔСЕН ТĔСЛĔХĔСЕМ 22

ВОСПИТАТЕЛЕ ЧĂВАШ АЧА-ПĂЧА ФОЛЬКЛОРĔ ÇИНЧЕН 93

КĔÇĔН УШКĂНРА ПАЛЛАШТАРМА СĔНЕКЕН ХАЙЛАВСЕМ 98

УСĂ КУРМАЛЛИ ЛИТЕРАТУРА 130

БУ ЧР ДПО «Чувашский республиканский институт образования»
Минобразования Чувашии

Учебное издание

Артемьева Тамара Васильевна
Михайлова Светлана Георгиевна

**Ознакомление детей второй младшей группы
с художественной литературой**
(Для чувашских дошкольных образовательных организаций)

Редактор *Р.П. Прокопьева*

Верстка *И.В. Матвеевой*

Подписано к печати г. Формат 60х90/16. Бумага офсетная.
Печать офсетная. Тираж экз. Заказ № .

Согласно Федеральному закону «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» от 29 декабря 2010 года № 436-ФЗ данная продукция не подлежит маркировке

Чувашский республиканский институт образования
428001, Чувашская Республика, г. Чебоксары, пр. М.Горького, 5.

Отпечатано в типографии «Перфектум».
г. Чебоксары, ул. К. Маркса, д. 52.
Тел.: (8352) 32-05-01